

Sammendrag

Denne oppgaven er en studie av høykvalifiserte utenlandske arbeidstakere i Trondheim. Internasjonalisering og økende spesialisering i arbeidslivet er et av mange trekk ved dagens globalisering. I takt med utviklingen av transport- og kommunikasjonsteknologi har arbeidstakere blitt stadig mer mobile, og det er i dagens globale økonomi en økende kamp om høyt utdannede mennesker. Basert på høykvalifiserte arbeidsmigranternes egne fortellinger vil oppgaven søke å gi en bedre forståelse av hvem de høykvalifiserte arbeidsmigrantene er, hvorfor de velger å emigrere fra sine hjemland, hvorfor de kommer til Norge og hvorfor de velger å bli eller eventuelt reise videre. Sentralt i analysen står nyere samfunnsvitenskapelige perspektiver på mobilitet og mobiliteter.

Innvandring av høykvalifisert arbeidskraft er et aktuelt tema i norsk offentlig og politisk debatt. En utfordring som gjentagende tas opp i mediedebattene er hvordan norsk næringsliv skal kunne holde på den høykvalifiserte arbeidskraften de har rekruttert internasjonalt. En vanlig oppfatning er at integrering i norsk samfunn og kultur virker stabiliserende, og at det derfor må legges til rette for dette. Oppgaven viser at integrering for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene ikke nødvendigvis er et mål i seg selv. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien har en kosmopolitisk orientering, hvor de er åpne for det som er nytt og annerledes, men som forholder seg til dette på sine egne premisser. Gjennom en analyse av deres historier, hvor begrepet 'narrativ plassering' står sentralt, viser oppgaven at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene kontinuerlig vurderer arbeidsforhold og livsbetingelser i Norge med steder de tidligere har bodd og arbeidet, samt steder de vurderer å flytte til i fremtiden. Deres tilhørighet er ikke primært knyttet til et bestemt geografisk sted, men til de translokale, sosiale og familiære nettverkene de er del av.

Deres hverdagsliv påvirkes likevel av de lokale strukturene. I oppgaven analyseres enkelte situasjoner hvor de høykvalifiserte arbeidsmigrantene finner det problematisk å være i Norge. Det vil komme frem at de opererer med en sterk distinksjon mellom 'internasjonale' og 'lokale' mennesker, og at deres signifikante andre er ikke 'nordmenn' per se, men de 'lokale', altså mennesker med en sterk lokal forankring og identitet. I møtet med de lokale, samt med de norske egalitære strukturene får de ofte ikke anerkjent sin identitet med en høy sosial status. På grunn av manglende kompetanse i norsk språk føler de seg stigmatisert og satt i bås, av lokale mennesker som plasserer dem i samme kategori som vanskeligstilte migranter som kommer til Norge.

Til slutt tar oppgaven for seg hva de høykvalifiserte arbeidsmigrantene føler om tilhørighet og hvilke tanker de har om fremtiden. Det kommer frem at det som med tiden begrenser mobiliteten er knyttet til livsløpets stadier, heller enn aspekter ved den 'norske kulturen'.

Forord

Jeg vil benytte denne anledningen til å takke alle som har vært med på å gjøre denne oppgaven mulig. Først og fremst vil jeg gi en stor takk til alle informantene, som ikke bare delte åpenhjertig om sine liv og erfaringer, men som også viste meg tillitt og som i flere tilfeller åpnet sine hjem for meg. Deres historier skaper grunnlaget for denne oppgaven og har også vært til stor glede og inspirasjon. En takk rettes også til de som har fungert som portåpnere og som i starten hjalp meg med å komme i kontakt med informantene. Selv om deres navn ikke nevnes for å bedre kunne bevare informantenes anonymitet, har deres innsats likevel vært uvurderlig for oppgaven.

Jeg vil takke min veileder, Jan Ketil Simonsen, som har bidratt med støtte og faglig innsikt, og fått den røde tråden i oppgaven synlig de gangene jeg selv har mistet den etter å ha sett meg blind på både empiri og teori. Jeg vil også takke Carla Dahl Jørgensen, som veiledet meg det første semesteret av mastergraden, og hjalp meg med utformingen av selve prosjektet. I tillegg vil jeg gi en takk til Jorun Bræck Ramstad ved Universitetet i Tromsø, som alltid har tid til å slå av en prat og gi en hjelpende hånd, og som gjennom sitt engasjement for det antropologiske faget har vært til stor inspirasjon gjennom både bachelor- og mastergraden.

Jeg må også si takk til familien min som, til tross for at de trodde at jeg aldri ville bli ferdig å studere, har støttet mine valg og søken etter kunnskap gjennom hele studietiden. Til sist vil jeg takke min kjære samboer som hele tiden har hatt en klokkeklar tro på både meg og oppgaven.

Tromsø, 20. Mai 2013

Anette Lill Karlsvik

Innhold

1. Introduksjon	1
Sted og identitet i migrasjonsstudier	3
Mobiltet	5
Konkurransen om høykvalifisert arbeidskraft – et dagsaktuelt tema	8
Den globale arbeidstakerens møte med det lokale	10
Oppbygning av oppgaven	11
2. Metodiske betraktninger – Intervju som forskningsmetode	15
Utvalg av informanter	16
Intervju som forskningsmetode	17
Kommunikasjonsnormer og posisjonering overfor informantene	18
Å lage kunnskap sammen – intervju som en eksplorativ prosess	19
Forhandlinger i intervjusituasjonen	21
Minner, livshistorier og narrativer	26
Etiske betraktninger	29
Narrativ plassering	30
3. Høykvalifiserte arbeidsmigranter – hvem er de og hvorfor migrerer de?	33
Kategorier av høykvalifiserte arbeidsmigranter i denne studien	36
De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes familie og utdannelsesbakgrunn	43
Perspektiver på former og årsaker for migrasjon blant høykvalifisert arbeidskraft	45
Hvorfor kommer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene til Norge?	47
Høykvalifiserte arbeidsmigranter – en differensiert gruppe	60
4. Møtet med det 'lokale' – identitet, grensemarkører og strukturell makt	63
Norsk språkkompetanse	66
Engelsk som arbeidsspråk	67
Språk om identitetsmarkør	69
Utvikling av vennsksapsrelasjoner	71
Stereotypisering av 'de andre'	74
Språk som symbolsk kapital og egalitarismens strukturelle makt	76
Kosmopolitisk orientering	81
5. Kosmopolitisk orientering, translokaltitet og tilhørighet	83
Steders betydning for identitetsdannelse	84
Translokaltitet	85
De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes sosiale og geografiske landskap	86
Opprettholdelse av translokale relasjoner og nettverk	88

Mobilitetens konsekvenser	89
Tanker om tilhørighet og fremtiden	95
Kostnadene ved en mobil livsstil	97
Verdsetting av mobilitet	99
6. <u>Konklusjon</u>	101
Hvorfor migrerer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene?	101
De internasjonales møte med det lokale	104
Integrering i det norske samfunnet?	105
Identitet, tilhørighet og sosiale felt	106
Mobilitetens kostnader og begrensninger	107
Hva bringer fremtiden?	108
<u>Litteratur</u>	111

Kapittel 1

Introduksjon

Internasjonalisering og økende spesialisering i arbeidslivet er et av mange trekk ved dagens globalisering. Sammen med forbedret transport og kommunikasjonsteknologi har arbeidstakere blitt stadig mer mobile og det er i dagens globale økonomi en økende kamp om høyt utdannede mennesker, en konkurranse om "the best and the brightest" (Batalova & Lowell 2006, Favell et al. 2006). Med utgangspunkt i et feltarbeid utført i Trondheim i perioden januar til juni 2012 vil denne oppgaven ta opp hvordan høykvalifiserte arbeidsmigranter i Norge er en differensiert gruppe som skiller seg fra andre typer innvandrere, og som derfor ikke kan analyseres med det samme begrepsapparatet som gjerne benyttes på andre innvandrergupper. Innvandringsdebatten i de fleste europeiske land går ut fra integrasjon som et overordnet mål. Dette målet er basert på en forestilling om at de som har innvandret har blitt dratt opp med røttene fra hjemlandet og derfor må plantes på nytt, slik at de kan bli velfungerende medlemmer av majoritetssamfunnet og føle tilhørighet til sitt nye hjemland. Til tross for at migrasjonsforskningen har vist at mennesker som flytter ofte opprettholder nære bånd med hjemlandet og således kan beskrives som transnasjonale mennesker, står den sedentære logikken fremdeles sterkt. Tilhørighet til sted og nasjon oppfattes som viktig både for identiteten man tilskriver seg selv og andre. Denne studien vil vise at høykvalifiserte arbeidsmigranter er en mobil gruppe som bryter med denne oppfatningen. I stedet for å tenke på sted som et sted de kommer fra og et sted de har flyttet til tenker de mobile menneskene ofte ut i fra flere steder samtidig. De er translokale i betydningen av at deres identitet baseres på erfaringer fra, og forestillinger om flere ulike lokasjoner, det være seg steder de har bodd tidligere, steder de vurderer å flytte til, eller steder hvor de av andre grunner har en tilknytning, gjennom eksempelvis reising eller familie (Appadurai 1996). For de høykvalifiserte arbeidsmigrantene er ikke Norge nødvendigvis et

siste stoppested, men et sted på veien hvor de har fortøyd seg midlertidig, og integrering i det norske samfunn blir derfor ikke et mål i seg selv. Deres narrative plassering innenfor et sosialt og geografisk landskap som strekker seg utover det lokale stedet grenser gjør at de kontinuerlig vurderer arbeidsforhold og livsbetingelser i Norge med steder hvor de tidligere har bodd og arbeidet, samt steder som de vurderer å flytte til i fremtiden.

Det har blitt skrevet mye om innvandrere i Norge, men denne litteraturen har i hovedsak fokusert på vanskeligstilte grupper som asylsøkere og flyktninger, samt ufaglærte og faglærte migranter innenfor helse-, service-, eller byggenæringen som jobber under uholdbare forhold, og som opplever diskriminering på arbeidsplassen (se Bergem 2007, Brox 1997, Danielsen 2001, Forskningsrådet 2011, Grønhaug 1979, Valenta 2007 og 2009). Høykvalifiserte arbeidsmigranter er det derimot skrevet lite om og det kan være flere årsaker til dette. For det første har antropologisk forskning hatt en tendens til å favorisere vanskeligstilte grupper som studieobjekt og det å studere oppover har ikke vært vanlig før i de siste par tiår (Gusterson 1997, Hannerz 1996, Nader 1972). Migrasjonsforskningen gjenspeiler dette. For det andre er gruppen av høykvalifiserte arbeidsmigranter liten i forhold til andre innvandrergupper i Norge. I perioden etter innvandringsstoppen, innført i 1975, og frem til 2004 kom det få arbeidsmigranter til Norge (NOU 2011: 14). Etter utvidelsen av EØS i 2004 har derimot antallet økt kraftig. 2011 ble for Norge et rekordår for innvandring med totalt 54.300 innvandrere fra ikke-nordiske land og nesten halvparten av disse kom på grunn av arbeid (SSB 2012). De fleste arbeidsinnvandrere kommer fra Polen, Litauen og Tyskland, og majoriteten av disse ble ansatt i bygg- og anleggsbransjen. I disse tallene inkluderes også ufaglært arbeidskraft, som innvandret på grunn av tilbud om ansettelse i blant annet serviceyrker. Ifølge lovgivningen innført i 2002 er det tillatt for opptil 5.000 faglærte og spesialister med konkrete jobbtillbud å migrere til Norge årlig. Denne kvoten har til nå aldri blitt fylt opp (NOU 2011: 7). Dette viser at til tross for at antallet arbeidsinnvandrere i Norge i høyere enn noen gang, så utgjør de høykvalifiserte arbeidsmigrantene bare en liten del av dette. Antropologisk forskning på innvandrere i Norge har i tillegg hatt en tendens til å fokusere på nasjonale grupper eller spesifikke yrkesgrupper, noe som også kan være en av årsakene til at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene har blitt oversett (se Danielsen 2001, Fuglerud 2004, Valenta 2007). Grunnen til dette er at de er en differensiert gruppe med hensyn til både opprinnelsesland og fagspesialisering.

Migrasjon har vært et tema som har opptatt flere ulike fagretninger, deriblant geografi, økonomi og psykolog, i tillegg til sosiologi og sosialantropologi. Spørsmålene knyttet til migrasjon er ofte komplekse og King (2002) hevder derfor at det bør utvikles flere

interdisiplinære studier for å fange opp de ulike aspektene tilknyttet migrasjon. Til tross for at dette i hovedsak er en antropologisk studie har jeg valgt i tillegg å benytte meg av teorier og litteratur fra andre fagområder, i hovedsak geografi og sosiologi. Formålet med denne oppgaven er, ved å fokusere på en innvandringsgruppe det ellers er skrevet lite om i Norge, å bidra til et mer nyansert bilde av hvem som migrerer til Norge. Det jeg ønsker å undersøke er: Hvem er de høykvalifiserte arbeidsmigrantene og hvilke motivasjoner ligger til grunn for deres migrasjon? Hvordan møter de det norske samfunnet og hvorfor velger de å bli, eller reise videre til et annet land?

Bakgrunnen for at jeg valgte å studere høykvalifiserte arbeidsmigranter er at Norge har et stort behov for å importere arbeidskraft, til flere ulike sektorer i arbeidslivet. I media hører man stadig om mangel på både medisinsk og teknisk personell, personell med kompetanse innenfor byggebransjen, i tillegg til behovet for ufaglært arbeidskraft. Ifølge en artikkel i Dagens Næringsliv er det mangel på 10.000 ingeniører bare innenfor den norske olje- og gassindustrien (Dagens Næringsliv 2013). Når det kommer til teknisk personell hadde jeg samtaler med bekjente og ansatte i ulike bedrifter i forkant av feltarbeidet. Samtalene avslørte at det ofte er et problem at de som kommer til Norge ikke blir værende og at mange ender opp med å dra videre etter relativt kort tid. Dette gjorde meg nysgjerrig på hva som får høykvalifiserte arbeidsmigranter til å komme til Norge i utgangspunktet og hvorfor de drar videre dersom det er tilfellet. Dette dannet grunnlaget for de to spørsmålene: Hvordan opplever de høykvalifiserte arbeidsmigrantene det å bo i Norge? Og hva er det som forårsaker deres mobilitet? Hva får dem til å komme til Norge og hva er det som eventuelt får dem til å dra videre? Denne oppgaven vil argumentere for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene er en mobil gruppe med en kosmopolitisk orientering som gjør at de verdsetter mobilitet og muligheten til å reise til nye steder for å tilegne seg nye erfaringer og kunnskap. Videre vil oppgaven vise at til tross for at mobilitet er høyt verdsatt for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene vil mobiliteten som regel begrenses over tid, som en konsekvens av menneskets livsløp og ved at det utvikles følelser av tilhørighet.

Sted og identitet i migrasjonsstudier

Rom har i samfunnsvitenskapen blitt sett på som et organisasjonsprinsipp, hvor kultur og samfunn tidligere ble ansett som sammenfallende med nasjon og territorielle grenser, og hvor tilhørigheten til disse ble oppfattet som svært viktig for identitetsproduksjonen (Gupta & Ferguson 1992). Økende mobilitet har ført til at man har vært nødt til å revurdere disse forestillingene. Kulturer og identiteter blir stadig mer deterritorialisert, men i stedet for å

miste all forbindelse med sted, hevder Gupta og Ferguson (1992) at de tilknyttet steder på nye måter. Jeg vil i denne oppgaven argumentere for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene verken har en sterk nasjonal tilknytning eller er rotløse. I stedet føler de en sterk tilhørighet til translokale sosiale felt, bestående av sosiale og familiære nettverk som kan være spredt over store deler av verden.

Den sedentære biasen, hvor steder og tilknytning til disse har stått i fokus, førte til at migrasjon ikke ble et prioritert studietema i antropologisk forskning før på slutten av 50-tallet (Brettell 2008). Fokuset i starten av migrasjonsforskningen var som regel forholdet og forbindelsen mellom migrantenes opprinnelige hjemland og deres nye bosted, eksempelvis på utviklingen av diaspora, noe som tyder på at tilknytning til og fokus på sted fortsatte å være av stor viktighet (Brettell 2008). Utviklingen av begrepet *transnasjonalisme* førte til et bredere forskningsfokus, som gikk bort fra studier av stedbundne og avgrensede enheter og fellesskap, og heller fokuserer på aktører og prosesser som går over og på tvers av geografisk avgrensede steder (Hannerz 1996, Brettell 2008). Transnasjonalisme kan defineres som en prosess hvor migrantene skaper og opprettholder sosiale bånd både til hjemstedet og i sitt nye land (Glick Schiller et al. 1992). Begrepet ble utviklet da det kom frem at i stedet for å være 'rotløse' beholdt mange migranter nær kontakt med sitt sosiale nettverk i hjemlandet. Både de som blir igjen, og migrantene, blir aktører i et sosialt felt som går på tvers av geografiske, politiske og kulturelle grenser (Levitt & Glick Schiller 2007). Levitt og Glick Schiller definerer sosiale felt som: "a set of multiple interlocking networks of social relationships through which ideas, practices, and resources are unequally exchanged, organized, and transformed" (2007: 188).

Et problem knyttet til bruken av transnasjonalisme som utgangspunktet for studier av mobilitet er ifølge Gielis (2009) knyttet til *metodologiske nasjonalisme*. Metodologisk nasjonalisme er ifølge Glick Schiller og Salazar "an ideological orientation that approaches the study of social and historical processes as if they were contained within the borders of individual nation-states" (2013: 185). Gielis argumenterer for at et slikt utgangspunkt gjør det vanskelig å fange opp de prosessene som overgår det nasjonale og mener at man på grunn av dette heller bør bruke begrepet translokalitet enn transnasjonalisme i studier av mobilitet. Når man skal studere mobilitet og transnasjonalisme nedenfra, slik det oppleves i det daglige livet til mennesker, kan man i tillegg stille spørsmål om hvorvidt den nasjonale identiteten er viktig for menneskene som studeres. Nasjonale identiteter er ifølge Conradson og McKay (2007) sekundære, på den måten at andre identiteter som regel blir brukt i samhandling. Den nasjonale identiteten blir i hovedsak tilskrevet av andre, i eksempelvis møter med offentlige

kontorer eller immigrasjonsmyndighetene. Ellers vil tilhørighet til klasse, kjønn, yrkesgruppe og til stedet man vokste opp ofte spille en større rolle enn den nasjonale tilhørigheten i formingen av selvet og identiteten (Conradson & McKay 2007). I denne oppgaven hevder jeg at nasjonal tilhørighet ikke er den viktigste kilden til identifikasjon blant de høykvalifiserte arbeidsmigrantene. I stedet anser de seg selv som internasjonale mennesker, med en kosmopolitisk orientering og god kunnskap om verden. Dette fører til at deres signifikante andre når det kommer til identitetsutforming og relasjonsutvikling ikke er den nasjonale kategorien 'nordmenn', men heller de 'lokale', altså mennesker med en sterk lokal forankring og identitet. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene deler en kultur basert på felles internasjonale erfaringer og praksiser, hvor de blant annet verdsetter møtet med annerledeshet og det å få nye opplevelser. I møtet med de lokale opplever de ikke å få anerkjent sin høye sosiale status fordi de lokale ikke deler de samme perspektivene og det samme verdenssynet som dem selv. I møtet mellom de lokale og de internasjonale ser vi tydelig at det er i møtet med andre man definerer seg selv, noe som blir gjenstand for diskusjon i oppgavens fjerde kapittel.

Mobilitet

Migrasjon ble tidligere ansett som en permanent flytting til et annet land, i motsetning til andre mobile grupper som turister, utvekslingsstudenter og businessreisende, som befant seg i utlandet midlertidig (Favell et al. 2006). Med utvikling innen kommunikasjonsteknologi, samt raskere og billigere transport, ser man likevel at migrantene flytter oftere og beveger seg flere ganger i løpet av livet, noe som også er tilfellet for flertallet av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien. Skillet mellom midlertidig og permanent migrasjon går derfor i oppløsning (Ackers 2005, King 2002). På grunnlag av dette argumenterer Ackers (2005) for at man heller bør bruke begreper som *sirkulasjon* og *mobilitet*, enn migrasjon, for lettere å kunne fange opp bevegelsen blant de mobile menneskene.

Et av særtrekkene ved høykvalifiserte arbeidsmigranter er at de anses å være mer mobile enn andre typer migranter. Med bakgrunn fra middel- eller overklassen og en internasjonalt anerkjent utdanning eller yrkeskompetanse, er dette ofte mennesker som flytter flere ganger i løpet av livet (Favell et al. 2006). Favell et al. (2006) argumenterer for nødvendigheten av å fokusere på høykvalifiserte migranter, da dette er den mobile gruppen som opplever færrest problemer tilknyttet eksklusjon, økonomisk utnyttelse eller dominans. Forskning på høykvalifiserte migranter vil derfor kunne vise hvor langt liberaliseringen har kommet, og i tillegg kunne synliggjøre på hvilke måter mobilitet fremdeles kan være

problematisk og begrenset av ulike forhold (Favell et al. 2006). Som det vil gå frem i oppgavens fjerde kapittel er ikke de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes hverdagsliv upåvirket av de lokale strukturene der de bor. Til tross for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene, ifølge Favell et al. (2006), sjeldnere opplever dominans og ekskludering, viser deres fortellinger at de i møtet med de 'lokale,' altså mennesker med en sterk lokal forankring, samt med de norske egalitære strukturene ofte ikke får anerkjent sin sosiale status på grunn av manglende kompetanse i norsk språk. På basis av deres egne fortellinger vil jeg i denne oppgaven hevde at det at migrantene snakker gebrokkent norsk kan gjøre at de føler seg sosialt ekskludert, da de lokale menneskene, gjennom å benytte norsk språk i samhandlingen, ikke tar hensyn til de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes manglende forståelse av språket. Ettersom norske koder og regler for samhandling gjøres gjeldende oppleves også en maktmessig ubalanse hvor de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som regel taper kampen om muligheten til å definere situasjonen. Videre, i kapittel fem, viser oppgaven at mobilitet både kan være problematisk, gjennom at de som har migrert opplever økte kostnader blant annet tilknyttet det å være langt borte fra familien, og at mobiliteten ofte begrenses over tid, som et resultat av livsløpet.

King (2002) hevder at migrantenes motivasjoner har endret seg siden 80-tallet og at man ikke lenger kan se de som kommer til Europa for å jobbe som rene økonomiske migranter eller arbeidsmigranter. Gjennom media har mange fått innsyn i den vestlige verden og livsstil, Mange flytter, ikke bare får å overleve økonomisk, men med et ønske om nye opplevelser og erfaringer, samt for å realisere seg selv. King skriver:

Migration itself becomes a desirable act rather than an economic means to an end: a consumption good rather than a strategy which satisfies the production needs of another country's economy or the private survival of an individual migrant; and the projection of an individual's identificatory experience beyond what are perceived as the restricting confines of his or her country (2002: 95).

At migrasjon og mobilitet dreier seg om mer enn det å oppnå en økonomisk gevinst blir tatt opp i oppgavens tredje kapittel. Jeg vil der argumentere for at det i hovedsak er andre faktorer enn de økonomiske som er de dominante årsakene til at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene migrerer. Kapittelet vil vise at til tross for at motivasjonene ofte er sammensatte ligger gjerne et ønske om å oppnå sosial og eksistensiell mobilitet til grunn, og at dette ofte er viktigere for dem enn den geografiske mobiliteten, altså hvor de drar.

Nye mobilitetsstrategier fører til en nødvendig dekonstruksjon av de tradisjonelle dikotomiene som har preget migrasjonsforskningen, hevder King (2002). Han nevner blant annet at skillet mellom frivillig og tvungen migrasjon, samt permanent og midlertidig migrasjon i dag er mer utydelige, i tillegg til at forestillingene om hva som er hjemme og hva som er borte har endret seg. Om dikotomien frivillig og ufrivillig migrasjon mener King at de som tilsynelatende flytter av egen fri vilje, kanskje har en livssituasjon i hjemlandet som fører til at mulighetene for å ha et godt liv der er marginale. Gjeldende midlertidig versus permanent migrasjon hevder King at migrantenes opprinnelige planer ofte kan endre seg med tiden. Dette kan føre til at de som planlegger permanent migrasjon returnerer og de som planlegger midlertidig opphold blir værende. Hva som regnes som midlertidig vil også variere og King stiller spørsmål til om det kan kalles midlertidig migrasjon hvis migrantene eksempelvis flytter tilbake etter ti eller tjue år. I tillegg oppstår det ofte er en psykologisk konflikt for de som har bodd lenge i utlandet, mellom ønsket om bli og ønsket om å dra hjem. Noe som problematiserer denne psykologiske ambivalensen enda mer er at: "the notion of 'being a migrant' becoming a permanent state of mind: a true home doesn't exist any more" (King 2002: 93). Her ligger også deler av årsaken til hvorfor skillet mellom borte og hjemme blir utydeliggjort. I tillegg kan deltakelse i transnasjonale nettverk og fellesskap føre til at migrantene føler seg hjemme på flere ulike steder på en og samme tid (King 2002). Denne oppgaven er et bidrag i prosessen om å dekonstruere disse dikotomiene. I analysen av former, årsaker og motivasjoner for migrasjon i oppgavens tredje kapittel vil jeg med basis i teori og empiri argumentere for at årsakene til migrasjon er sammensatte og ikke alltid kan forstås utelukkende ut fra et aktørperspektiv. Å skille mellom frivillig og tvungen flytting blir derfor upresist, ettersom flere av de som valgte å flytte av egen vilje, kanskje ville valgt annerledes hadde situasjonen i hjemlandet vært annerledes. Når det kommer til dikotomien midlertidig og permanent migrasjon planla ingen av informantene i denne studien å bli i Norge for alltid. Likevel snakket flere om at det var en reell mulighet for at dette likevel kan komme til å skje. Gjennom diskusjonen om identitet og følelser av tilhørighet i oppgavens femte kapittel kommer det frem at distinksjonen mellom hjemme og borte kan endres og bli mer utydelig over tid. Grunnlaget for følelser av tilhørighet, som kan antas å være relatert til en følelse av hjem, synes oftere å bestå av et kluster sosiale relasjoner, enn et geografisk sted.

Mobilitetsstudier har, ifølge Glick Schiller og Salazar, "called attention to the myriad ways in which people and their cultural practices are not confined to a fixed territory but are parts of multiple spatial networks and temporal linkages" (2013: 185-186). De har smed dette fjernet fokuset fra den sedentære biasen, og viser at nettverk og sosiale relasjoner skaper

grunnlag for identitet og tilhørighet heller enn geografiske steder. Mobilitet avhenger likevel av institusjoner og infrastruktur som er stedbundne, og på denne måten er både mobilitet og stedfasthet nært tilknyttet, og også avhengig av hverandre (Glick Schiller og Salazar 2013, Hannam et al. 2006).

Konkurransen om høykvalifisert arbeidskraft – et dagsaktuelt tema

I Forskerforum utgitt i mars 2013, skriver Johanne Landsverk at det i dag drives import av utenlandske stipendiater for å fylle opp stillingene ved norske universiteter. Få nordmenn velger å ta doktorgrad innenfor tekniske fag, fordi den økonomiske gevinsten av å gjøre det er lav. I tillegg knyttes det for nordmenn, i forhold til mange andre land, lite prestisje til det å ha en doktorgrad. På en stipendiatstilling i naturgass i Stavanger var det 104 søkere og ingen av disse kom fra Norge (Landsverk 2013a). Landsverk skriver at det i 2011 var 67 prosent utenlandske statsborgere blant stipendiatene i teknologiske fag, og at antallet utenlandske stipendiater fortsetter å øke. På NTNU var 95 prosent av søkerne på stipendiatstillinger innenfor teknologiske fag i 2010 utenlandske. Professor Jann Rune Ursin ved Universitetet i Stavanger tror det ligger en form for skjult emigrasjon i stipendiatsøknadene fra kandidatene fra ikke-vestlige land, ettersom en stipendiatstilling i Europa vil gi gode muligheter til arbeid på det vestlige markedet etter endt utdanning. I Norge er det spesielt de som tar utdanning innen petroleumsteknologi som blir igjen, da de bidrar til å dekke noe av behovet for arbeidskraft i en sektor med stort underskudd på ingeniører og annet personell (Landsverk 2013a).

Gjennom ulike nyhetsartikler og internettsøk ser man at mangel på høykvalifisert arbeidskraft, og tema sentrert rundt hvordan man kan tiltrekke utenlandske spesialister til Norge er dagsaktuelle tema. Grimsæth et al. (2012) skriver på NRK Nyheter at Norge ikke klarer å dekke kunnskapsbehovet innenfor den økende offshorenæringen, og at det derfor er av stor nødvendighet å importere arbeidskraft fra utlandet. Flere norske bedrifter innenfor oljenæringen er nå aktive på messer i utlandet for å rekruttere ingeniører. I blant annet Polen og Spania tilbys det norskkurs både på universiteter og av private aktører, ettersom Norge anses som et attraktivt land å migrere til (Lewis 2012). Mens enkelte bedrifter fokuserer på rekruttering fra spesifikke land har andre et mer åpent fokus med få preferanser for nasjonalitet.

Norges Handelshøgskole (NHH) har annethvert år en stor studentdrevet konferanse for arbeidslivet kalt NHH-Symposiet. Temaet for konferansen i 2013 var ”I kamp med de store,” og hadde sitt hovedfokus på hvordan det norske arbeidslivet skal vinne frem på et

stadig mer globalt marked, og hvordan norske bedrifter kan gjøre seg mer attraktive i den globale kampen om talentene (NHH Symposiet 2013). En undersøkelse utført av Manpower Group i 2011 viste at nesten fire av ti norske selskaper har utenlandske spesialister blant sine arbeidstakere (MP-Nytt 2011). Det kom videre frem i undersøkelsen at behovet for mobil arbeidskraft på et internasjonalt nivå øker stadig, og at dette behovet er sterkest knyttet til ingeniører og håndverkere:

Mye av fokuset på utenlandsk arbeidskraft i Norge har vært på de som jobber i service- og manuelle yrker, men hele 36 prosent av bedriftslederne [i undersøkelsen] sier de har fra én til over 20 utenlandske medarbeidere på mellomleder- eller ledernivå. Også internasjonalt viser det seg at utenlandske ledere spiller nøkkelroller i mange bedrifter, og trenden med ledere fra andre land er økende (MP-Nytt 2011).

Utfordringen er likevel ikke bare knyttet til rekruttering de høykvalifiserte arbeidsmigrantene til Norge, men også å få de til å bli. Marie Amelie publiserte i september 2012 en artikkel i Teknisk Ukeblad med tittelen ”Ingeniørmangel: Slik beholder du ingeniører fra utlandet,” som tar opp hvordan bedrifter kan hjelpe den utenlandske arbeidskraften med å håndtere ulike utfordringene når de kommer til Norge. Gjennom for eksempel mentorordninger, samt fokus på direkte og åpen kommunikasjon om hvordan det norske arbeidslivet og samfunnet er organisert kan man lettere fremme integrasjon og trivsel hevdes det i artikkelen (Ameli 2012).

Utfordringen med å beholde kunnskapen i Norge er også et tema som opptar akademikere. Antallet utenlandske doktorgradsstipendiater i Norge har økt de siste årene, og antallet har aldri tidligere vært så høyt som det er i dag (Landsverk 2013c). Nylige undersøkelser viser at halvparten av dem som tar doktorgrad i Norge velger å bli etter fullført utdanning (Landsverk 2013c). Av de som forlater landet oppgir 46 prosent at det er på grunn av den språklige og kulturelle barrieren. En annen av hovedårsakene er ønsket om å være i nærheten av familie og venner. 18 prosent oppgir at immigrasjonsregelverket for opphold og arbeid førte til at de valgte å dra og 14 prosent hevder at de har følt seg diskriminert på grunnlag av etnisk eller nasjonal tilhørighet (Landsverk 2013c). Doktorgradsstipendiatene jeg intervjuet var i hovedsak ikke kommet så langt i studiene at de behøvde å ta et valg angående fremtiden enda, men et flertall av dem ytret et ønske om å få en god jobb og således bli i Norge etter fullførte studier. Stipendiatorganisasjonene i Norge mener det bør legges bedre til rette for muligheter for opplæring i norsk språk og kultur (Landsverk 2013b). Lederen for doktorgradskandidatenes interesseorganisasjon ved NTNU (DION), Julien S. Bourrelle

forteller at det er mange av de utenlandske stipendiatene som ikke føler seg hjemme i Norge og derfor kanskje ikke velger å bli etter endt utdanning. Han sier videre at det å lære språket er utrolig viktig. Hvis de ikke har funnet seg til rette etter et tre-fireårig stipendiatprogram tror Bourrelle at det skal mye til for å overbevise dem om å bli i landet (Landsverk 2013a).

Alle universitetene i Norge tilbyr norskopplæring til de som kommer fra utlandet, men det tyder på at dette ikke er tilstrekkelig, ettersom halvparten av doktorgradsstipendiatene velger å dra. Denne problematikken er noe også Dekan Morthen Dæhlen ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultetet ved Universitetet i Oslo kjenner til. Til tross for at de tilbyr en god norskopplæring, sier han:

Men det er den daglege bruken som er viktig. Når vi i stor grad snakkar engelsk på jobb, får dei utanlandske mindre trening enn dei burde. Men eg har ikkje noko godt svar på kva vi kan gjere med dette. Eg trur vi er på veg over til engelsk som arbeidsspråk, ikkje berre hjå oss, men i arbeidslivet i det heile (Landsverk 2012b).

Diskusjonen over viser en tro på at integrering, språkkompetanse og god kjennskap til den norske kulturen er nøkkelen for å få de høykvalifiserte arbeidsmigrantene til å bli i Norge. Som denne oppgaven vil vise er de høykvalifiserte arbeidsmigrantene en mobil gruppe mennesker, hvor deres mål ikke nødvendigvis er å integrere seg eller bli boende i Norge. Det oppstår likevel en dissonans mellom deres mobile livsplan og deres liv i Norge. Til tross for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene er høyt utdannede mennesker, med internasjonale erfaringer og god kjennskap til verden, opplever de, når de flytter til Norge, å komme inn i et lokalt samfunn, hvor de må samhandle med mennesker med en sterk lokal orientering og som i stor grad ikke anerkjenner deres kompetanse og sosiale status.

Den globale arbeidstakerens møte med det lokale

Enkelte økonomiske teorier har hevdet at alt man trenger for å lykkes når man migrerer er menneskelig kapital i form av internasjonalt anerkjent talent og kvalifikasjoner (Favell et al. 2006). Det har blitt skrevet om en internasjonal kosmopolitisk klasse "equipped with the best passports that money can buy, and a habitus that allows them to feel at home in most international cities, the world is their turf" (Hage 2005 : 470). Favell et al. (2006) kritiserer forestillingen om at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene ikke opplever vanskeligheter eller problemer med tilpasning når de flytter. Til tross for at de har godt betalte jobber og opplever profesjonell suksess vil de lokale strukturene fremdeles påvirke deres hverdagsliv, og med

mindre de klarer å tilpasse seg disse vil det i verste fall kunne hindre dem i å trives og oppnå en meningsfull bosetning på sitt nye hjemsted (Favell et al. 2006). Dette kan nok relateres til Landsverks (2013c) undersøkelser tidligere i kapittelet, hvor de kom frem at 46 prosent av stipendiatene som valgte å forlate landet oppga den språklige og kulturelle barrieren som hovedårsak. Ifølge Favell et al. viser empirisk forskning at selektiv integrering fungerer dårlig for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene over tid: ”Their power to choose only means they are choosing to stay *out* of local societies they may be very functional parts of the cities they live in, but they have no voice politically or socially” (Favell et al. 2006: 18).

Denne oppgaven vil vise at, til tross for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene er ressurssterke og har yrkeskompetanse som gir dem direkte tilgang til det norske arbeidslivet, er ikke overgangen til å bo i Norge alltid like enkel. Til tross for at de har en jobb og et nettverk med venner, føler de ikke nødvendigvis at de er en integrert del av det lokale samfunnet. Spørsmålet er bare om det å tilpasse seg de lokale strukturene er noe de selv egentlig ønsker, eller om de gjennom sitt nettverk av kolleger og internasjonalt orienterte venner likevel klarer å oppnå en meningsfull bosetning som gjør at de trives.

Oppbygging av oppgaven

Analysene i denne oppgaven er basert på de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes egne historier og skildringer, som har blitt fortalt under en rekke intervjuer. I kapittel to vil de metodiske betraktningene ved å bruke intervju som forskningsmetode være i fokus. På grunnlag av forskning utført av blant annet Hockey (2002) vil jeg argumentere for at intervju er den beste metoden for å oppnå erfaringsnærhet når man driver antropologisk forskning hvor man studerer nettverk og kategorier heller enn sosiale grupper og steder. Kapittelet vil videre analysere de ulike formene for forhandling som oppstår i løpet av intervjusituasjonen og hvordan disse kan påvirke hvilken type informasjon som kommer frem. I møtet mellom intervjuer og informant vil begge partene kontinuerlig forhandle om situasjonsdefinisjonen, rollene for samhandling, og om makt, hvor sistnevnte kommer til uttrykk gjennom språkbruk. Kapittelet tar så for seg bruk av livshistorier og minner som data og diskuterer hvordan mennesker bruker narrativer for å forstå og gi mening til sine liv, og hvordan narrativer alltid vil være farget av den historiske og sosiale konteksten de produseres i. Til sist tar kapittelet opp de etiske betraktninger relatert til gjenytelse og opprettholdelse av kontakt med informanter etter avsluttet feltarbeid.

Kapittel tre problematiser synet på de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som en internasjonal ”elite.” Ved hjelp av klassifikasjonssystemer utviklet av Mahroum (2000) og

Williams et al. (2004) vil kapittelet søke å gi en mer nøyaktig definisjon av hvem de høykvalifiserte arbeidsmigrantene er, for så å ta for seg hvorfor de høykvalifiserte arbeidsmigrantene migrerer. I dette kapittelet vil det også bli gitt en gjennomgang av ulike forklaringsmodeller for migrasjon og hvilke faktorer som påvirker valget om å flytte til et annet land. Disse modellene blir så brukt for å analysere hvilke motivasjoner de høykvalifiserte arbeidsmigrantene hadde for å migrere.

Som nevnt tidligere kritiserer Favell et al. (2006) forestillingen om at høykvalifiserte arbeidsmigranter ikke støter på problemer når de flytter til andre land. For de som flytter til større metropoler er dette kanskje oftere tilfelle enn på andre steder, men de som flytter til Trondheim kommer ikke til en global by. Utfordringene de høykvalifiserte arbeidsmigrantene møter i ulike situasjoner i hverdagen er derfor tema i kapittel fire, og vil bli diskutert i lys av bidrag fra blant annet Grønhaug (1979), Goffman (1990) og Bourdieu (1992). Til tross for at arbeidsmigrantene er ressurssterke mennesker med mye kapital, opplever de ofte at nordmenn ikke anerkjenner deres sosiale og faglige kompetanse på grunn av deres manglende språkkunnskaper i norsk. Språkproblematikk fører til at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene føler seg stigmatisert og satt i bås med migranter av lavere sosial status enn dem selv. Dette ledet i flere tilfeller til at de unngikk å samhandle med nordmenn utenfor arbeidstiden og heller foretrakk å samhandle med andre utlendinger, eventuelt med nordmenn som hadde det de kalte ”internasjonal erfaring.”

Mangel på tilpasning til lokale regler og strukturer kan føre til at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene ikke oppnår meningsfull bosetning, og ikke føler seg som en del av det lokalsamfunnet de har bosatt seg i. Kapittel fem stiller spørsmål ved om dette egentlig er et mål i seg selv for denne mobile gruppen. Ved hjelp av begrepene translokaltitet (Appadurai 1995, 1996, Gielis 2009) og sosiale felt (Grønhaug 1978, Levitt & Glick Schiller 2007), utforskes hvordan ulike steder og nettverk spiller inn i de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes forståelse av seg selv og sin verden. Kapittelet vil gå inn på hvordan deres mobile liv, og sammenkobling med flere ulike sosiale felt, påvirker deres forståelse av tilhørighet og hjem, og hva de tenker om fremtiden.

Kapittel seks vil gi en konklusjon basert på analysene utført i tidligere kapitler. Denne oppgaven søker å bevege seg vekk fra den metodologiske nasjonalisme og heller se høykvalifiserte arbeidsmigranter som en mobil gruppe, hvor geografisk tilhørighet til dels har mistet sin relevans. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene deler ikke én historie eller er del av den samme etniske eller nasjonale gruppen. De er en differensiert gruppe som deler en kultur basert på felles erfaringer og praksiser knyttet til det å ha bodd i flere ulike land. Felles for de

høykvalifiserte arbeidsmigrantene er at de kommer fra samme sosiale klasse, med et internasjonalt tankesett hvor de verdsetter det å ha en mobil livsstil.

Kapittel 2

Metodiske betraktninger

I denne studien har jeg hovedsakelig benyttet intervju som metode. Jeg har gjort feltarbeid i en urban setting i en av de større byene i Norge. Personene jeg har snakket med utgjør ikke en sosial gruppe, og de fleste av dem kjenner ikke hverandre i den forstand at de omgås hverandre i dagliglivet. Som et resultat av dette var det vanskelig for meg å bli en aktiv deltaker i deres liv, eller å observere dem over en lengre periode. Våre møter har vært begrenset i tid og rom, og har vært satt til ulike steder som kafeer, møterom eller i deres hjem. Dette er ifølge Hockey et særtrekk for feltarbeid utført i vestlige samfunn, hvor "research sites are heterogeneous and scattered, the weather is dire and everything interesting seems to be going on behind closed doors" (2002: 209). Dette har ført til at man gjerne følger sosiale kategorier fremfor steder, situasjoner eller grupper, noe som også er tilfellet for mitt feltarbeid. Personene i denne studien har til felles at de alle har høyere utdanning og at de kom til Norge på grunn av jobb, enten for seg selv eller for partneren. De kan derfor sies å tilhøre samme kategori og er noder i ulike individuelle sosiale nettverk (Hockey 2002).

Dette kapitlet vil ta for seg bruk av intervju som forskningsmetode og drøfte ulike fordeler og utfordringer knyttet til dette. Jeg vil argumentere for at intervju kan anses som den beste måten å oppnå erfaringsnærhet i vestlige samfunn, da disse som regel er preget av et sterkt skille mellom offentlig og privat, noe som fører til at deltakende observasjon ofte er vanskelig. Intervjuer gir dessuten en god mulighet til å få informasjon om informantenes fortid, deres tanker om seg selv og sin fremtid. Det er likevel en del utfordringer knyttet til selve intervjusituasjonen, spesielt i form av forhandlinger om situasjonsdefinisjonen, roller og makt. Kapitlet vil gå nærmere inn på disse ulike forhandlingene. Videre vil det diskutere hvilken type data som kommer ut fra intervjuer, med et spesielt fokus på narrativer, og hvordan man kan forholde seg til disse. Avslutningsvis jeg gå inn på noen etiske betraktninger knyttet til de relasjonene man utvikler med intervjuobjektene.

Utvalg av informanter

I et forsøk på å gå bort fra metodologiske nasjonalisme bestemte jeg meg for ikke å fokusere på én nasjonal gruppe, men heller forsøke å komme i kontakt med høykvalifiserte arbeidsmigranter fra ulike land. Dette gjorde jeg for å undersøke om det var noen likheter og forskjeller mellom deres opplevelser, som kan knyttes til deres situasjon som høykvalifiserte arbeidsmigranter heller enn til deres nasjonale og etniske tilhørighet. Når jeg betegner arbeidsmigrantene med nasjonale eller etniske merkelapper er det ikke fordi de representerer en nasjonal kultur. Når nasjonale og etniske merkelapper brukes i teksten er det kun for å identifisere de ulike personene, ikke for å tilskrive en spesifikk nasjonal identitet. Av betydning er også at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene selv brukte nasjonale merkelapper når de snakket om seg selv eller andre, i form av utsagn som for eksempel ”us Iranians,” eller ”my German friend.” Dette viser at nasjonale og etniske kategorier ofte brukes som organisasjonsprinsipp også i det daglige for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene, selv om meningen som tillegges disse vil variere.

I starten var det en utfordring å komme i kontakt med mulige informanter. Ved å kontakte ulike bedrifter jeg visste at hadde ansatte fra andre land, og gjennom å tilbringe noen kvelder på en av byens internasjonale fotball-puber, kom jeg likevel i kontakt med høykvalifiserte arbeidsmigranter fra flere ulike land. Jeg traff alle informantene fra to til syv ganger. Med hjelp fra de første informantene, som i hovedsak var ansatt i oljebransjen eller ved universitetet, fikk jeg kontakt med de andre gjennom bruk av snøballmetoden. Denne metoden går ut på at man blir satt i kontakt med nye informanter gjennom de man allerede har møtt. Etter intervjuene spurte jeg om de visste om andre personer som også var kommet til Norge på grunn av jobb, og om de kunne sette meg i kontakt med disse. I noen tilfeller spurte også informanten på eget initiativ om jeg ønsket å komme i kontakt med flere høykvalifiserte arbeidsmigranter. Disse informantene fungerte som døråpnere og flere av dem utviklet seg senere til å bli mine nøkkelinformanter (Kawulich 2011). Nøkkelinformanter er personer som i løpet av studien bidrar med spesielt gode og interessante data. Man utvikler også ofte et nærmere og mer fortrolig forhold til disse informantene, men ikke alltid (Wadel 1991). Et eksempel er Mohammed, som jeg intervjuet to ganger i løpet av feltarbeidet. Mohammed gav meg både svært nyttige data og hjalp meg med å komme i kontakt med flere andre informanter. Vi utviklet likevel ikke et spesielt nært eller vennskapelig forhold og har heller ikke holdt kontakten etter at feltarbeidet ble avsluttet.

Intervju som forskningsmetode

Gjennom et seks måneders feltarbeid intervjuet jeg et tjuetalls personer i løpet av totalt 56 møter. Vestlige samfunn blir gjerne kalt intervjusamfunn, fordi intervjuer er en stor del av hverdagen (Atkinson & Silverman 1997). Hele tiden oppstår situasjoner hvor mennesker blir stilt spørsmål om sine tanker, meninger og liv. I produksjonen av massemedier er intervjuer sentralt, både innenfor nyheter og i lettere underholdning som for eksempel ”talk-shows.” En slags intervjusituasjon oppstår også når man snakker med politiet, prester, psykologer eller terapeuter, ved at de stiller spørsmål som man må svare på. Atkinson og Silverman hevder derfor at intervjuer i dag har en sentral rolle og er en viktig del av menneskers forsøk på å forstå seg selv og sine liv.

Det kvalitative forskningsintervjuet er ifølge Kvale og Brinkmann (2010) en samtale som har til hensikt å gi intervjueren kunnskap om den intervjuede personens forståelse av seg selv og sin verden. Innen kvalitativ forskning er intervjuene gjerne ustrukturerte og har åpne spørsmål, noe som fører til at denne typen intervju kan sammenliknes med en dagligdags samtale. Den har likevel et profesjonelt preg i det at intervjueren som regel har forskningsspørsmål som ligger til grunn for intervjuet. Dette fører til at det er et asymmetrisk maktforhold mellom partene i intervjusitasjonen, ettersom den som intervjuer vil kunne styre hvilke spørsmål som stilles og således hvilken retning samtalen tar (Kvale & Brinkmann 2010, Spradley 1979).

Innenfor antropologien har deltakende observasjon gjerne blitt ansett som den viktigste og mest korrekte metoden for å skaffe seg kunnskap om andre menneskers levesett og forståelse av verden (Lofland & Lofland 1984, Hockey 2002). Malinowskis banebrytende forskning på Trobrianderne la til grunn en tradisjon som bygger på at man gjennom et relativt langvarig feltarbeid skal kunne lære om, og beskrive, en kultur ut i fra de innfødtes premisser – fra ”the natives point of view” (Spradley, 1980: 5). Dette skulle oppnås gjennom aktiv deltakelse og observasjon i den fremmede kulturen. Viktigheten av denne metoden bygger på en forestilling om at det er forskjell på hva folk sier og hva folk faktisk gjør. Det finnes med andre ord to ulike sosiale virkeligheter, en ideell og en konkret, som ikke alltid sammenfaller. Med den ideelle virkeligheten menes de forestillingene og ideene mennesker har om sitt samfunns organisasjon. Denne kommer til uttrykk når de snakker om sitt samfunn og sin kultur. Den konkrete virkeligheten refererer til hvordan menneskene faktisk oppfører seg, noe antropologen kan observere gjennom tilstedeværelse i deres sosiale liv (Holy & Stuchlick 1983). Antropologisk forskning basert på intervjuer har på grunn av dette blitt kritisert for å

mangle dybde, og har blitt ansett som en utilstrekkelig metode for å kunne produsere en rik, etnografisk beskrivelse (Forsey 2010, Hockey 2002, Ortner 2003).

Hockey kritiserer dette skillet og argumenterer for anerkjennelse av at det finnes ”parallels between interviewing and ‘real life’” (2002: 210). Forskning i vestlige samfunn skiller seg ut ved at det i disse samfunnene er et sterkere skille mellom offentlig og privat sfære, noe som fører til at deltakende observasjon ikke alltid er en mulighet. Et annet aspekt ved vestlige samfunn er at sosiale interaksjoner er ”spatially dislocated, time bounded, and characterized by intimacy at a distance” (Hockey 2002: 211). Med dette menes at det sosiale liv strekker seg ut over det som kan observeres, eller som man kan delta i, fordi store deler av det foregår over eksempelvis telefonsamtaler eller internett. I tillegg til at intervjuene gir oss mulighet til å snakke om og reflektere over denne siden av samfunnet, gir de en unik mulighet til å få informasjon om menneskers biografi, tanker om seg selv og sin livssituasjon (Briggs 1986, Forsey 2010, Peräkylä & Ruusuvuori 2011). Hockey beskriver intervjuer som ”situated moments in which people engage with aspects of life which may not surface elsewhere. They allow past and future to be accessed via the present and create space for what has been left unsaid and what remains invisible” (2002: 214). På denne måten produseres rik data på lik linje med deltakende observasjon og Hockey (2002) konkluderer derfor med at intervjuer kan være den beste metoden for å oppnå erfaringsnærhet i vestlige samfunn.

Forsey (2010) tar også et oppgjør med antropologene som har kritisert bruk av intervju som metode. Han hevder at man gjennom å bruke ”etnografisk fantasi” [*ethnographic imaginary*], altså gjennom å stille åpne spørsmål som ikke alltid er knyttet til kontekst, kan tilegne seg en god forståelse av informantenes livsverden. Forsey kaller dette indirekte observasjon og mener at vi må avskaffe sansehierarkiet som har gitt prioritet til den visuelle sansen. Forsey skriver videre at selv i tradisjonelle feltarbeid var samtaler og intervjuer en sentral del av forskningen (2010). Han hevder derfor at felldata oftere er det man hører enn det man ser. Ved å forkaste visualismen som har preget fagretningen blir det ifølge Clifford mulig ”to think of a cultural poetics that is an interplay of voices, of positioned utterances. In a discursive rather than a visual paradigm, the dominant metaphors for ethnography shift away from the observing eye and toward the expressive speech” (1986: 12).

Kommunikasjonsnormer og posisjonering overfor informantene

For å kunne utføre et vellykket intervju er det viktig å kjenne til formene, skikkene og verdiene for samtaler i det samfunnet man studerer. Dette er et av Briggs hovedpoeng i boken ”Learning how to ask” (1986). Briggs kritiserer forskere som på forhånd går ut fra at de vet

hva som produseres når de benytter intervju som metode, spesielt om intervjuet tar sted i et ikke-vestlig samfunn. Intervjuet er en talehendelse og må anses som et kulturelt møte, hvor det som blir sagt er en toveis tolkningsprosess som både forsker og informanten tar del i. Ettersom antropologer ofte har studert mennesker og samfunn som er annerledes enn sitt eget har den sosiolingvistiske bakgrunnen og forståelsesbakgrunnen gjerne vært forskjellig for forsker og informant. Dette kan føre til at spørsmål og svar kan tolkes og forstås ulikt av de to partene. Briggs (1986) vektlegger at hvis det finnes et gap i de kommunikative normene som styrer talehendelsen kan dette føre til problemer og misforståelser, og kan i verste fall skade forskningen dersom dette ikke tas hensyn til. I min studie har jeg intervjuet mennesker fra mange ulike land. Jeg har truffet både menn og kvinner, fra Asia, Europa, Nord- og Sør-Amerika. Kan jeg da gå ut fra at vi har forstått intervjusituasjonen og det vi har snakket om på samme måte? Til tross for at vi kommer fra ulike land med ulike kulturer har jeg likevel en del til felles med de menneskene jeg har møtt. Vi har alle en akademisk utdanning og kommer fra omtrent samme klasse, fra middelklasse eller øvre middelklasse. I likhet med informantene har også jeg bodd periodevis i utlandet. I tillegg til et utvekslingsopphold på et år i USA har jeg reist og bodd i kortere perioder i Sør- og Mellom-Amerika. Jeg har derfor god kjennskap til hvordan det er å bo i et annet land, lære seg et nytt språk og å være langt borte fra familie og venner. I tillegg var alle informantene en del av intervjusamfunnet, til tross for at flere kom fra ikke-vestlige land. Gjennom sine universitetsstudier, jobbintervjuer og gjennom å lese aviser eller se på talk-shows på tv har de god kjennskap til intervjuet som samtaleform. Jeg kan derfor gå ut fra at vi har et felles referanseramme for hva et intervju kan være, og at vi har forhandlet innenfor disse rammene under intervjusituasjonen.

Til tross for at de som lever i vestlige samfunn er vant til intervjuer og vet hva en slik talehendelse innebærer er ikke intervjusituasjonen en setting der man vanligvis forteller mye om sine personlige liv. Som voksen har man som regel vært på jobbintervju og kanskje også blitt intervjuet av en journalist for et avisskriv, men med mindre noen skal skrive en biografi opplever man sjeldent å bli intervjuet om hele sin livshistorie. Dette gjør intervjusituasjonen noe kunstig, som var en av årsakene til at jeg forsøkte å danne en uformell atmosfære.

Å lage kunnskap sammen – intervju som en eksplorativ prosess

Intervju som metode kan betegnes som ”et håndverk som læres gjennom praksis” (Kvale & Brinkmann 2010: 36). Da jeg startet med de første intervjuene hadde jeg bare forberedt noen generelle spørsmål om deres bakgrunn, hva de jobbet med i Norge og hvorfor de hadde valgt å flytte hit. Jeg spurte om hvor lenge de hadde bodd her, hvilke inntrykk de hadde av Norge

og norsk kultur, og hvilke tanker og følelser de hadde rundt å flytte til et annet land. Vi snakket om tema som familie, venner og nettverk, samt jobbkultur, fritidsinteresser og trivsel.

Jeg tok et bevisst valg om ikke å benytte diktafon under de første intervjuene. Ettersom vi var to personer som møttes for første gang og intervju som metode kan få et formelt preg, ønsket jeg ikke å ta med meg et distraherende fremmedelement. Diktafonen kan virke skremmende på folk og forhindre dem i å snakke fritt, og i å komme med negative utsagn (Horsdal 1999). Jeg valgte derfor å stille kun med en notatblokk og jeg spurte alltid om det var greit at jeg tok notater mens vi pratet. Jeg brukte de spørsmålene jeg hadde foreberedt som en guide, uten at rekkefølgen temaene ble tatt opp på var av stor viktighet. På denne måten forsøkte jeg å skape en uformell atmosfære hvor ikke bare jeg stilte spørsmål og de svarte, men hvor vi hadde en dialog der også jeg kunne dele av mine egne erfaringer.

Det var greit for de fleste at jeg tok notater under intervjuene, jeg erfarte likevel at dette kunne påvirke samtalen. Med en informant opplevde jeg at hver gang jeg kikket ned på notatblokken min, hovedsakelig for å forsikre meg om at jeg ikke skrev notater oppå hverandre, avsluttet han setningen raskt for så å bli stille. Til slutt måtte jeg legge fra meg notatblokken, fordi samtalen hele tiden stoppet opp og forholdt seg veldig formell. Da jeg sluttet å ta notater fløt samtalen mye bedre og han begynte å fortelle mer åpent om sitt liv. Han snakket lenge om sitt nåværende kjæresteforhold, og etter en stund spurte han plutselig: ”Hvor mye av dette har du tenkt å ta med i oppgaven egentlig?” Jeg forklarte at jeg ikke ville skrive om dette hvis han ikke ønsket og han svarte at det kanskje ble litt for privat. Dette eksempelet viser at min notering påvirket informasjonen jeg fikk tilgang til. I møtet med denne informanten virket det som at min notatskriving gjorde han svært oppmerksom på at det var en intervjusituasjon. Dette førte til at han kun svarte på de spørsmålene jeg stilte og ofte med korte svar. Med en gang jeg sluttet å ta notater slappet han mer av og delte automatisk mer av sin livshistorie med meg.

Videre i intervjuprosessen valgte jeg å bruke diktafonen oftere. Jeg gjorde dette for lettere å kunne forholde meg til det *verbatim prinsippet*, altså for senere å kunne gjengi det informantene hadde sagt ordrett (Spradley 1979). Til tross for at jeg startet transkriberingen så snart som mulig etter intervjuet var over var det vanskelig å få med detaljrikdommen i det som ble sagt da jeg kun hadde tatt notater. Det var likevel ikke alltid det lot seg gjøre å bruke diktafonen. Noen ganger møttes vi ute og gikk tur sammen, andre ganger ble jeg invitert til å spise middag sammen med familien. Det skjedde også at vi satt på stuegulvet og lekte med barna mens vi pratet, og noen ganger hadde vi svært interessante samtaler i løpet av en biltur.

I disse situasjonene var det både upraktisk og til dels umulig å bruke diktafonen. Andre ganger opplevde jeg det som upassende og lot derfor være å benytte meg av den.

Etter hvert som jeg hadde gjennomført flere intervjuer ble jeg mer bevisst på ulike tema som var gjennomgående i informantenes fortellinger. I tillegg til slike mønstre dukket det opp nye interessante tema som jeg tidligere ikke hadde tenkt på å spørre om. Underveis i feltarbeidet hadde jeg flere perioder hvor jeg tok en liten pause fra å treffe informantene og gikk gjennom alle intervjuene. Dette gjorde jeg for å se nærmere på hva vi hadde snakket om og om det var noen mønstre i deres historier jeg tidligere hadde oversett. Disse gjennomgangene førte til at jeg i løpet av forskningsperioden utarbeidet intervjuguider med både videreutviklede og nye spørsmål. Når intervjuer utføres i serie får man en eksplorativ prosess hvor kunnskap genereres gjennom prøving og feiling (Kaarhus 1999). Ved å la informasjon som har kommet frem i et intervju påvirke gangen i det neste oppnår man ”en hermeneutisk prosess hvor både intervjuer og intervjupersoner bidrar i utformingen av prosessens retning” (Kaarhus 1999: 57). Intervjuet blir da en samtale hvor kunnskap produseres i samspill mellom intervjueren og den intervjuede (Kvale & Brinkmann 2010, Rudie 1994).

Tema som til stadighet dukket opp i samtaleene var blant annet betydningen av å kunne det norske språket, deres verdsetting av internasjonal erfaring og god kunnskap om verden, kunnskap de gjerne hadde tilegnet seg gjennom sin mobile livsstil. Det ble også snakket om kostnadene knyttet til denne livsstilen, i form av savn og manglene følelser av tilhørighet.

Forhandlinger om intervjusituasjonen

I all form for samhandling oppstår det en forhandling av situasjonsdefinisjon og roller. Etersom intervjuer er preget av et asymmetrisk maktforhold vil det også oppstå forhandlinger om makt, og jeg vil nå gå inn på hvordan disse forhandlingene var med på å forme intervjuet som helhet og hvilken informasjon jeg fikk tilgang til.

Situasjonsdefinisjon

Konteksten intervjuet blir plassert inn i vil avhenge av hvilke erfaringer de som deltar i intervjuet har med slike situasjoner fra før. Dette vil igjen kunne påvirke hvilken type informasjon man får ut av intervjuet. Også lokasjonen hvor intervjuet utføres vil kunne påvirke hvordan de som er til stede oppfatter og definerer situasjonen (Briggs 1986, Wadel 1991). Informanten Bashir ville at jeg skulle komme til arbeidsplassen hans for vårt første møte. Da vi hadde funnet et ledig møterom og hadde satt oss ned sa han: ”I hope this isn’t a

job interview.” Jeg svarte nei og fortalte om hva jeg var interessert i å lære mer om i løpet av studien. Jeg la vekt på at jeg ønsket å høre om både positive og negative aspekter knyttet til det å komme til Norge. Intervjuet varte i om lag halvannen time. Til tross for at han snakket åpent gjennom hele intervjuet, hadde det hele tiden et formelt preg. I løpet av intervjuet snakket han utelukkende varmt om det norske samfunnet og fortalte at han nesten ikke hadde hatt noen problemer etter at han kom hit. Han kontrasterte seg med konen, som han sa fikk et kultursjokk etter at hun kom til Norge. Han forklarte videre at han hadde vært i utlandet før og derfor ikke opplevde det som spesielt vanskelig å komme til Norge, sett bort i fra språket. Språket var vanskelig i starten, men han fortalte at de har gode ordninger på jobb, hvor språkopplæringen var integrert i arbeidstiden. Han beskrev nordmenn som selvstendige og lite kontaktsøkende, men poengterte at hvis man først tar kontakt med dem så er de åpne og svært hjelpsomme.

Gjennomgående i intervjuet med Bashir var at de utsagnene som var i noe negativ retning som regel ble fulgt opp av at dette egentlig ikke var noe problem, for så å fortelle om noe positivt. Dette fikk meg til å lure på om han kanskje ”pyntet litt på sannheten,” ettersom stort sett alle jeg intervjuet hadde opplevd et eller annet negativt eller problematisk. Det kunne virke som at konteksten Bashir tilskrev situasjonen var en kontekst som liknet et jobbintervju, hvor målet var at han skulle forsøke å gi et godt inntrykk av seg selv og sin tilpasning til den norske kulturen. Det at vi møttes på arbeidsplassen hans var nok med på å forsterke denne situasjonsdefinisjonen.

Briggs (1986) påpeker hvordan konteksten for et intervju ikke er uforanderlig eller satt fra starten av. Konteksten, eller referanserammen, produseres kontinuerlig av de som er til stede under intervjuet, og den vil påvirkes av forkunnskapen og den kulturelle bagasjen til deltakerne. Dette er en del av det Rudie kaller ”making sense,” som vil si at vi hele tiden vil forsøke å forstå ny informasjon og nye situasjoner ut i fra ”pre-existing patterns of logic or sensibility” (1994: 30). Det er også viktig å være klar over at svarene som gis vil være farget av intervjusituasjonen som helhet og kan dermed ikke anses som nøytrale svar på de enkelte spørsmålene (Cicourel 1974c: 20 og Dexter 1979: 144, begge ref. i Briggs 1986: 24). Alle svarene vil være farget av tidligere spørsmål, hva informanten tror intervjueren vil vite og av hva informanten selv ønsker å fortelle. Samtaledata vil derfor, som andre typer observasjon, aldri være objektive, men kan anses som posisjonerte, partiske eller delvise sannheter, det Clifford kaller ”partial truths” (1986: 7).

Forhandling om roller

Ulike arenaer vil kunne påvirke hvilke roller som tas i bruk og er dermed også knyttet til tilgang på ulike typer informasjon (Wadel 1991). Jeg lot det være opp til informantene hvor de ville at vi skulle treffes. Omlag halvparten ønsket at jeg skulle komme til deres arbeidsplass, i arbeidstiden, for det første intervjuet. De andre møtte jeg enten på kafé eller hjemme hos dem. Av de parene som hadde barn ønsket de fleste at jeg skulle komme hjem til dem. Dette var positivt fordi det ga meg en mulighet til å prate med begge to. Stedet for det første intervjuet ble for noen den eneste arenaen jeg møtte dem på, da de foretrakk at også de påfølgende intervjuene skulle foregå der. For andre traff jeg dem ulike steder, for eksempel hendte det at de jeg hadde truffet på jobb første gang ønsket å treffes på kafé for det andre intervjuet. Det skjedde også at jeg ble invitert hjem til dem for påfølgende intervjuer.

Hjemmet er en mer privat sfære enn arbeidsplassen, noe som kan gjøre det mer naturlig å ha personlige samtaler der. For informanten Angela var det derimot på kafé hun åpnet seg mest, hvor hun rett og slett hadde tid til å engasjere seg i omfattende samtaler. Vi hadde tidligere truffet hverandre et par ganger hjemme hos henne, men da hadde også barna og mannen vært til stede, og hun vekslet derfor mellom å snakke med meg, med barna og med mannen. Med andre ord byttet hun hele tiden mellom ulike roller. Da vi traff hverandre på kafé hadde vi ingen forstyrrelser og hun snakket åpenhjertig om sin livshistorie. Hun fortalte om det å få barn, forholdet til mannen sin og om deres liv sammen. Hun betrodde meg mange personlige historier og til tross for at jeg brukte diktafon og stilte noen spørsmål innimellom, var settingen for intervjuet mer som en samtale mellom to venninner. Da vi skulle dra hjem tilbød hun seg å gi meg skyss og vi satt lenge i bilen og pratet etter at vi var framme hos meg. Før vi tok farvel takket hun meg for at jeg hadde vært tålmodig og lyttet til henne og sa: "even though I spin of and talk about other things!" mens hun lo. Med dette viste hun at hun var klar over at vi ikke hadde holdt oss innenfor rammene for et formelt intervju og at rollene våre overfor hverandre hadde endret seg.

At noen av informantene først ville at vi skulle treffes på arbeidsplassen, men senere valgte å møte meg på kafé eller hjemme hos seg selv, kan det tyde på at de fikk mer tillitt til meg. Det viser også at intervjuet, eller samtalene vi hadde, var noe de syntes det var greit å bruke sin fritid på. Hjemmet er i vestlige samfunn en relativt lukket arena som ikke lett gir tilgang til (Wadel 1991). For barnefamilieene kunne det godt være knyttet til tidsklemma at de valgte å invitere meg hjem.

I løpet av feltarbeidet, også når man foretar intervju, må man være bevisst hvilke identiteter og roller som brukes gjennom samhandlingen med informantene. Dette gjelder

både hvilke roller informantene velger å ta på seg og hvilke roller de tilskriver forskeren. I det første møtet med informantene forsøkte jeg å ta på meg en *lærlingerolle* (Wadel 1991). Lærlingerollen jeg tok på meg var en uformell rolle i form av ”the interested person who want to learn” (Berreman 1968: 347, sitert i Wadel 1991: 34), og det jeg ønsket å lære om var deres migrasjonshistorier og tanker og følelser tilknyttet til det å flytte til, og bo i, utlandet. Til tross for at jeg forsøker å spille ut en rolle kan det skje at informanten tilskriver meg andre roller ut fra for eksempel mitt kjønn, alder og nasjonalitet. Rollene man tilskriver hverandre kan også endres underveis (Wadel 1991). Et eksempel på dette er de som etter hvert ble mine nøkkelinformanter og som jeg i løpet av feltarbeidet fikk en mer vennskapelig relasjon til. Rollene kan også endre seg i løpet av et møte.

En annen faktor som vil kunne påvirke intervju situasjonen er hvem som er til stede under intervjuet eller møtet. Mange av intervjuene, men langt fra alle, ble utført med bare en informant og meg selv til stede. I noen tilfeller intervjuet jeg par sammen og andre ganger var det sosiale samvær som for eksempel middager, grillfester og bursdager, med alt fra fire til tretti deltakere. Det at to eller flere er til stede under intervjuet kan ha både fordeler og ulemper. Det kan være fordelaktig med hensyn til at informantene ofte slapper mer av ettersom settingen gjerne blir mindre formell og tar form mer som et sosialt samvær med venner enn som et intervju. I stedet for at jeg stiller spørsmål og leder samtalen oppstår det gjerne en dialog hvor alle partene er aktive. Det er også lettere å stole på at informantene er mer seg selv og oppfører seg som de pleier når de er sammen med venner og kjente. En annen fordel er at det en sier, kan trigge informasjon fra den andre slik at tema som ellers ikke ville blitt husket på eller tatt opp, blir snakket om likevel.

En mulig ulempe ved å intervju flere informanter samtidig er at man ikke rekker å stille like mange spørsmål, noe som kan føre til at man ikke får detaljert informasjon fra hvert enkelt intervjuobjekt; informasjon som intervjueren forventer er mest relevant for studien. Dette henger sammen med at settingen dreier mer mot sosialt samvær, noe som gjør samtalene mindre strukturerte. Men det er viktig å poengtere at dette ikke vil si det samme som at informasjonen som kommer frem under slike intervjuer er mindre relevant for studien. Til tross for at jeg ikke rakk å stille alle spørsmålene jeg hadde forberedt, skjedde det ofte at jeg under slike intervju ble fortalt lange, detaljerte historier. I tillegg fylte gjerne informantene ut med detaljer på de andres historier, enten fordi de dreide seg om ting de hadde opplevd sammen, eller fordi de hadde blitt fortalt historien tidligere.

Andre faktorer som kan være en svakhet med intervjuer med flere personer er at informantene kan bli enten tilbakeholdne eller overivrige på grunn av andres tilstedeværelse. I

møtet med flere informanter samtidig er det derfor viktig å være bevisst på at de ikke bare posisjonerer seg overfor intervjueren, men også overfor hverandre. Dette vil igjen kunne påvirke hva informantene velger å fortelle og på hvilken måte. Det å snakke om problemer som har oppstått i parforholdet eller på hjemmefronten, kan for eksempel oppleves som vanskelig hvis partneren sitter ved siden av. For å unngå å såre den andres følelser kan dette derfor være tema som informanten unngår å ta opp i en slik situasjon. På en annen side kan det også skje at informanten prøver å imponere eller underholde de andre til stede og dermed kanskje overdriver historiene man forteller.

Språk – forhandling om makt

Jeg lot det hver enkelt informant avgjøre hvilket språk intervjuet skulle foregå på. Deres botid i Norge varierte fra seks måneder til seks år, og det var derfor stor forskjell på hvor godt de snakket norsk. Alle snakket derimot svært godt engelsk. Med noen av informantene gikk all kommunikasjon på engelsk, mens med andre vekslet vi mellom språkene. Ettersom vi traff hverandre flere ganger ønsket noen å snakke norsk, for å benytte seg av muligheten til å praktisere språket. De som ønsket dette mestret det norske språket godt og kommunikasjonen gikk derfor greit ved at de fylte inn engelske ord hvis de ikke kom på de norske. Vekslingen mellom norsk og engelsk gjenspeiles også i sitatene videre i oppgaven, hvor noen er på norsk, noen på engelsk, og andre en blanding mellom de to. Det var viktig for meg å la det være opp til informantene å bestemme språket når vi snakket sammen, slik at jeg ikke skulle ha ”et verbalt og kommunikasjonsmessig overtak” (Danielsen 2004: 116).

Som nevnt tidligere vil det fremdeles være en asymmetri tilstede ettersom jeg er den som sitter med spørsmålene og dermed kan styre samtalen. Til tross for at noen av intervjuene hadde et litt formelt preg følte jeg likevel at de fleste mer tok form som det Wadel (1991: 47) kaller en *feltsamtale* – hvor jeg fortalte nesten like mye som jeg spurte. En annen faktor som var med på å fjerne denne asymmetrien, var at samtlige av de jeg snakket med var høyt utdannet og hadde gode jobber, mens jeg er en student. På grunn av dette kan det sies at jeg har ”studert opp,” altså at jeg har studert mennesker med mer makt og høyere status i samfunnet enn meg selv (Nader 1972).

Under et av møtene ble maktreasjonen reversert ved at informanten insisterte på at vi skulle snakke spansk, et språk jeg ikke er flytende i. Sofia, som var fra Spania, hadde tidligere fått vite at jeg snakket litt spansk og ville derfor at vi skulle treffes slik at jeg kunne få praktisert språket. Ettersom vi hadde avtalt dette på forhånd anså jeg møtet mer som språktrening og en sosial visitt enn som et intervju. Vi møttes hjemme hos henne og etter at vi

hadde sittet og pratet en stund spurte moren hennes, som også var til stede, om jeg ikke skulle ta notater. Hun hadde tidligere blitt fortalt at jeg var en masterstudent som intervjuet datteren i forbindelse med en oppgave, og forsøkte derfor å definere situasjonen ved å plassere meg inn i rollen som student og intervjuer. Datteren fortalte henne at sist gang vi møttes brukte jeg en diktafon, og jeg svarte at jeg vanligvis skriver notater, men at jeg denne gangen anså besøket mer som språkpraksis. Jeg forklarer videre at det ville vært vanskelig for meg å føre en samtalen på spansk i tillegg til å skrive, siden jeg ikke er helt stødig i språket. Ettersom vi benyttet et språk jeg ikke snakket flytende hadde hun et klart kommunikasjonsmessig overtak. I stedet for å definere situasjonen som et intervju anså jeg heller samhandlingen mer som et venninnebesøk og det var derfor en slik rolle jeg forsøkte å ta på meg overfor kvinnen. Hun syntes til gjengjeld å godta denne referanserammen og gikk også inn i en venninnerolle, hvor hun snakket fritt om seg selv og om hva som hadde skjedd i livet hennes siden sist vi møttes. Hun ventet ikke på at jeg skulle stille henne spørsmål før hun snakket, og jeg snakket like mye om mitt liv som det hun gjorde om sitt. Etter hvert virket det som også moren hennes godtok denne definisjonen, og vi snakket og moret oss til sent utpå kvelden. Dette viser hvordan konteksten samhandlingen plasseres inn i kan forandres etter hvert, og likeledes de rollene man tilskriver hverandre. Referanserammen er ikke statisk, men produseres i samspill mellom de til stede.

Minner, livshistorier og narrativer

Vi snakket mye om fortiden i løpet av intervjuene. Informantene fortalte om sin oppvekst, utdanning og migrasjonshistorie, om hva som hadde motivert dem til å flytte og hvordan det hadde vært å komme til Norge. Hvor lenge de hadde vært i Norge vil nok også påvirke hvordan de husket disse opplevelsene og også hvordan de forklarte ulike hendelser og erfaringer. Minnet er ikke alltid en korrekt gjengivelse av fortiden. Man glemmer ting og kan huske feil. Det som er mer interessant enn om det som fortelles er sant eller ikke, er at det som fortelles kan ses som en tekst med mening som kan fortolkes (Ortner 2003). De opplevelsene som fortelles om, disse individuelle og personlige skildringene, kan kontrasteres og sammenliknes. På denne måten kan man lete etter mønstre som vil gi et bilde av den kulturelle diskursen disse fortellingene er en del av (Ortner 2003).

Livshistorier er ifølge Horsdal (1999) fortellinger hvor den som forteller fortolker relasjonene mellom hendelsene i sitt eget liv. Men også den som lytter vil fortolke disse historiene ut i fra sin egen livserfaring. I selve intervjusituasjonen vil den som intervjuer være en medskaper i fortellingen, ikke bare gjennom spørsmålene som stilles, men også gjennom

hva man selv forteller, tause perioder og handlinger som nikk og øyekontakt (Kvale & Brinkman 2010). Det finnes derfor ”ingen metode i biografiske studier som gjør oss i stand til å utelukke oss selv fra fortolkningen” (Horsdal 1999: 111), og jeg må derfor anses som en medskaper i de historiene som har blitt fortalt meg.

E. Bruner hevder at det er forskjell på livet som levd, livet som erfart og livet som fortalt, og at vi må være oppmerksomme på disse forskjellene (1988). Han skriver videre at ”life as told, a life history, is a narrative, influenced by the cultural conventions of telling, by the audience, and by the social context” (E. Bruner 1988: 7). Narrativer er hvordan man ut i fra minner om fortiden og ideer om fremtiden forklarer og gir mening til sin nåtid. Sammen med historien man kjenner til vil tidligere erfaringer muliggjøre ulike ideer om fremtiden. Narrativer består ifølge E. Bruner av tre hovedelementer: ”The *story* is the abstract sequence of events, systematically related, the syntagmatic structure. *Discourse* is the text in which the story is manifested [...]. *Telling* is the action, the act of narrating, the communicative process that produces the story in discourse” (1986: 145).

De personlige narrativene fungerer som mentale modeller som brukes til å organisere våre minner og opplevelser. Gjennom å ta utgangspunkt i enkelte hendelser over tid konstrueres realiteten, et bilde av seg selv og den verden man lever i (J. Bruner 1991). Ochs og Capps (1996) mener at narrativer er versjoner av virkeligheten som vil forme hvordan vi tenker og føler om opplevelser og hendelser. Narrativene er således kroppsliggjort og samtidig som mennesker produserer sin personlige narrativ ut i fra erfaringer vil også disse erfaringene bli formet av narrativet. Atkinson og Silverman kritiserer i denne forbindelse forskere som har sett på personlige narrativer som spesielt autentiske data om personlige opplevelser og sosial representasjon. De hevder videre at det ikke finnes noe slikt som et ’autentisk selv,’ men kun en produksjon av dette. Det personlige narrativet vil alltid være satt sammen av biter av minner som brukes til å skape en kontinuitet med individets forståelse av seg selv i lys av tidligere hendelser (Atkinson & Silverman 1997). Narrativet vil derfor være en versjon av flere mulige virkeligheter, da alle fortellinger kun vil ta for seg deler av det som har skjedd og mening som tilskrives disse alltid vil være flertydig. Slik kan også narrativene endre seg over tid og fra hver gang de fortelles: ”There are no fixed meaning in the past, for with each telling the context varies, the audience differs, the story is modified” (E. Bruner 1986: 153).

I en studie av en rekke jobbintervju analyserte Akinnase og Ajiroto (1982) hvordan kommunikative valg angående form, innhold og presentasjon varierte blant de intervjuede. De poengterer også at hva som fortelles og på hvilken måte avhenger av både formålet,

konteksten, settingen og hvem som hører på. De mener videre at når det kommer til personlige narrativer, kan de fortelles for å ”entertain, to empathize with the listener, to advise, to inform, to instigate action, to seek praise, admiration, or other kinds of positive evaluation” (Akinase & Ajitutu 1982: 128). I de intervjuene jeg har foretatt er dette tydelig. Mens enkelte tok på seg oppgaven med å belære meg om hva som er galt med det norske samfunnet, var andre mer opptatt av å vise meg hvor godt de har håndtert møtet med en fremmed kultur og et nytt språk. Noen har fortalt historier som har fremkalt latter hos oss begge og andre har vært formelle og fortalt mindre av personlig art. Noen har framstilt seg selv som verdensvante kosmopolitter, selvstendige mennesker som ikke har noen problemer med å være borte fra familien, mens andre har vist seg fra en mer sårbar side og gitt sterke uttrykk for savn.

I tillegg til det personlige narrativet hvert enkelt individ bruker til å gi mening til sine liv, finnes det også et overordnet narrativ. Det overordnede narrative er basert på de sosiale og kulturelle praksisene i samfunnet og dette vil legge grunnlaget for de personlige narrative som produseres der (Rapport & Overing 2007). Gjennom at hendelser og historier på et lokalt plan settes sammen til en helhet, konstrueres en diakron struktur med en kontinuitet mellom fortid og nåtid. På denne måten produseres kultur, historie og tradisjoner, og ved at individene godtar det dominante narrative dannes det fellesskap (Ochs & Capps 1996, J. Bruner 1991). I likhet med de individuelle narrative vil også de overordnede være versjoner av virkeligheten, og historien fellesskapet er basert på vil være overforenklet – det vil alltid finnes følelser og erfaringer som ikke sammenfaller med den dominante historien og således ikke lar seg forklare like lett. Man kan derfor si at narrative, i tillegg til å være strukturer av mening også er strukturer av makt og har et normativt aspekt (E. Bruner 1986, J. Bruner 1991). Narrative vil alltid bli fortalt ut i fra et ”point of view” og når det kommer til det dominante narrative vil det være ulike muligheter til å kunne fortelle historier og således forme dette (Ochs & Capps 1996). Det vil derfor være en narrativ asymmetri, hvor de med mest makt i samfunnet vil ha en større kontroll over hvilke historier som fortelles og hvem som får høre disse. Ved å se på den narrative asymmetrien kan man derfor kunne analysere den sosiale strukturen og hvem som har makt i et samfunn (Ochs & Capps 1996).

I den videre analysen av det jeg har blitt fortalt gjennom feltarbeidet må en derfor være klar over, og ta til etterretning, at ”the meanings of a story are the constructions placed on it in a particular telling by socially positioned persons at given historical moments” (E. Bruner 1988: 5).

Etiske betraktninger

Gjenytelse

En viktig etisk retningslinje når man gjør feltarbeid er at man ikke skal utnytte informantene, men at man skal forsøke å gi en gjenytelse for deres tid (Spradley 1980). Jeg forsøkte derfor å gjøre dette, så godt det lot seg gjøre. De jeg traff på kafé tilbød jeg meg å spandere på, men de fleste takket nei og enkelte insisterte på å spandere på meg, gjerne med begrunnelsen ”du er jo student!”. Til de familiene jeg hadde vært på besøk hos flere ganger, tok jeg med en hjemmelaget kake til det siste møtet som en takk for hjelpen. Utover dette fortalte jeg informantene at jeg håpet den informasjonen de ga meg senere kunne brukes både til rekruttering og til tilrettelegging for disse. På denne måten kunne deres åpenhet om eventuelle utfordringer og problemer i fremtiden hjelpe andre mennesker i den samme situasjonen.

Det som likevel syntes å bety mest for informantene var at jeg syntes at deres livshistorier var interessante. Jeg hadde vært med canadiske Logan på sosiale arrangementer sammen med vennene hans et par ganger tidligere og hadde merket meg at han alltid introduserte meg som ”this is Anette, she’s interviewing me for her master’s project.” Etter å ha introdusert meg på denne måten overlot han det til meg å utdype hva studien gikk ut på. I begynnelsen visste jeg ikke helt hvordan jeg skulle tolke at han introduserte meg på denne måten, men jeg tenkte at det sikkert bare var for å forklare hvem jeg var og min tilstedeværelse, ettersom jeg var en ny person i vennegjengen. Senere ble jeg invitert på en grillfest han og broren skulle arrangere, ettersom broren, som hadde vært på besøk i tre måneder, skulle reise hjem til Canada. Det var mellom tretti og førti personer til stede, de fleste venner fra kirkesamfunnet Logan er en del av. Da jeg var i ferd med å forlate selskapet gikk jeg bort til Logan for å ta farvel. Han stod og pratet med noen venner som jeg ikke hadde truffet før. Han gjentok den vanlige introduksjonen av meg overfor vennene og fulgte så opp med å si ”I just want to tell everybody that you’re interviewing me! She thinks I’m interesting!”, mens han smilte bredt.

Jack fra Skottland var også en person jeg fikk god kontakt med i løpet av feltarbeidet. Da vi hadde det fjerde og siste intervjuet avsluttet jeg med å takke han for å ha vært så hjelpsom og tålmodig med å svare på alle spørsmålene mine. Han svarte ”that’s okay, you actually make my life seem interesting.” Det iranske paret Amir og Zahra, som jeg intervjuet to ganger i deres hjem, fortalte at samtalene våre hadde vært interessante også for dem, og at det hadde vært gøy å snakke med meg. Det virket med andre ord som at flere syntes det var en positiv opplevelse at noen de ikke kjente hadde interesse for deres liv. I tillegg ga intervjuene

dem en mulighet til å selv reflektere over sine egne valg og erfaringer, altså å bygge videre på sitt eget personlige narrativ og sin forståelse av seg selv.

Opprettholdelse av kontakt - vennskap

Nok en etisk betraktning er hvordan man forholder seg til informantene etter at feltarbeidet er over. Etter lange samtaler hvor de har delt sine tanker, erfaringer og sin livshistorie kan man utvikle en nær og fortrolig relasjon med enkelte av informantene. Forskning hvor man velger å bryte kontakten med informantene etter at man har fått den informasjonen man trenger har tidligere blitt beskrevet som en "voldtektsmodell" (Reinharz 1979 i Kondo 1986: 83), eller "hit and run," som Kawulich (2011: 73) kaller det. Slik forskning anses som kraftig utnyttelse informantene og deres tid og tillitt, og dette var derfor noe jeg jobbet for å unngå. Kawulich skriver at man gjennom et feltarbeid ofte får nære relasjoner med menneskene man studerer og at den beste gaven man kan få som forsker er vennskap, fordi det er disse som åpner dører.

Etter at feltarbeidet ble avsluttet ultimo juni 2011, har jeg holdt kontakten med noen av informantene, men ikke alle. Da jeg hadde de siste intervjuene uttrykte mange et ønske om å få se den ferdige oppgaven og flere sa at vi måtte holde kontakten. Da sommerferien var over sendte jeg en e-post til alle informantene og fortalte dem litt om hva jeg hadde gjort i løpet av ferien og at jeg nå hadde begynt å jobbe videre med oppgaven. Jeg spurte hvordan det stod til med dem og sa at jeg håpet de hadde det bra. Responsen var i grunn som forventet, jeg fikk lange hyggelige svar fra noen og korte svar fra andre. Ved å gjenoppta kontakten overlot jeg det til informantene å gi uttrykk for om vedkommende var genuint interessert i å holde kontakten med meg etter at intervjuene var overstått, eller om informanten hadde sagt at vi måtte holde kontakten bare for å være hyggelige.

Narrativ plassering

Som det gikk frem tidligere i kapittelet fungerer personlige narrativer som mentale modeller som brukes for å organisere minner og opplevelser og til å gi disse mening. Erfaringene og minnene er som regel tilknyttet ulike steder, noe Coleman (2000) kaller 'narrativ plassering.' Narrativ plassering refererer til prosessen hvor mennesker utvikler en forståelse av seg selv hvor identiteten plasseres i et sosialt og geografisk landskap (Coleman 2000). De høykvalifiserte arbeidsmigrantene utgjør en mobil gruppe og deres kjennskap til og kunnskap om ulike steder, gjør at de vanligvis plasserer sine erfaringer på flere steder og tider simultant. Dette fører til at deres vurdering av sine livsvilkår og sin arbeidssituasjon i Norge hele tiden

gjøres i lys av andre steder de har vært tidligere, eller som de har kjennskap til gjennom familie, venner eller media. Når de gir mening til ulike hendelser og til sine liv i Norge, blir med andre ord ikke meningen produsert ut fra en sammenlikning mellom Norge og deres hjemland, men mellom mange ulike steder og tider.

Kapittel 3

Høykvalifiserte arbeidsmigranter – hvem er de og hvorfor migrerer de?

Høykvalifiserte migranter (*highly skilled migrants*) har vært en løs klassifikasjon uten en nøyaktig definisjon. Mens enkelte har gått ut fra et krav om en høyere utdanning for å bli klassifisert som høykvalifisert, skriver Salt (1997: 5) at dette ikke er holdbart ettersom: ”many graduates are not in highly skilled jobs; conversely, many whose work is highly skilled are not graduates.” Det er likevel vanlig å definere de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som personer med høyere utdanning (Iredale 2001) og samtlige i denne studien har minimum en bachelorgrad.

I businessmagasiner og media har det blitt dannet et bilde av høykvalifiserte arbeidsmigranter som en ensartet, hypermobil og global elite med kosmopolitisk livsstil som beveger seg fritt rundt i verden. Favell et al. (2006) kritiserer dette bildet fordi det skjuler den sosiale differensieringen blant de som flytter. De skriver:

In fact, the skilled and educated among the globally mobile, also include: Students, nurses, mid-level technical and clerical employees, ambitious or adventurous upward mobile middle-classes, migrants from a range of intermediate developing states, and many more it would be hard to describe as ‘elites’ (Favell et al. 2006: 2).

Forfatterne argumenterer videre for at selv om man kan anta at migrantene fra mindre utviklede land sannsynligvis kommer fra en elitebakgrunn, ettersom dette gjerne er en forutsetning for deres mulighet til å flytte til utlandet, er det ikke nødvendigvis slik for mennesker fra vestlige land. Spesielt når det gjelder migranter fra Europa ser man at disse ofte kommer fra middelklassen, og en viktig årsak til migrasjon kan være mangel på karrieremuligheter i hjemlandet, eller et ønske om sosial mobilitet.

I et videre forsøk på å definere høykvalifiserte migranter har Mahroum (2000) delt dem inn i de fem følgende kategoriene:

1) Ledere og managere: Mennesker som ofte flytter på kort varsel for å gjennomføre ulike oppdrag for bedriften de er ansatt i. Mahroum kaller dem *tilfeldige turister* ettersom oppholdene i utlandet ofte kommer brått på og som regel er planlagt å være kortvarige. Det hender likevel at oppholdet utvikler seg til å bli permanent.

2) Teknikere og ingeniører: Mahroum gir dem tilnavnet *økonomiklasse passasjerer* og hevder at disse motiveres hovedsakelig av økonomiske faktorer – de vet hvilken kompetanse de har og drar dit hvor etterspørselen og gevinsten er størst.

3) Akademikere og forskere: De motiveres hovedsakelig av gode jobbmuligheter i form av interessante arbeidsoppgaver og gode arbeidsforhold. Mahroum kaller dem *pilgrimer* fordi de har en tendens til å trekke mot anerkjente forskningsmiljøer og til land som er kjent for forskning innenfor deres fagfelt.

4) Entreprenører, eller oppdagelsesreisende: Denne gruppen mennesker reiser som regel dit hvor det er mest økonomisk gunstig for dem å være. De er businessorienterte og har ideer som de vil sette ut til livs. De velger derfor ofte å flytte til land og steder hvor lover og regler er fordelaktige når det gjelder visum, skatter og avgifter, og hvor det ikke er for mye byråkrati.

5) Studenter: Mahroum kaller studentene for *passasjerer*. Selv om de flytter til utlandet i løpet av studiene er det for de fleste uvisst hvilke motivasjoner de har og hvor de ender opp til slutt. Det er likevel en svært viktig gruppe, da dette er menneskene den fremtidige arbeidsstyrken består av og de er en viktig del av kunnskapsbasen både lokalt og globalt.

Denne inndelingen viser at ulike grupper høykvalifiserte migranter velger å flytte av ulike faktorer. Mens akademikere, forskere og teknikere gjerne flytter fordi de ønsker bedre arbeidsvilkår, nye opplevelser eller personlig vekst, må managere og ledere ofte flytte fordi selskapet de jobber i krever det av dem. Mahroum skriver videre at nasjonale innovasjonssystemer og satsninger vil påvirke hvilken retning strømmen av høykvalifiserte

migranter tar. I USA har universitetsinstitusjonene en særegen plass i den nasjonale satsningen på utvikling og innovasjon, og tiltrekker seg derfor store mengder utenlandsk personell. Ved University of Stanford i California og MIT i Massachusetts er over 50 prosent av alle postdoktorstipendiater og spesialiserte ingeniører fra utlandet. Mahroum kaller dette for "centers of excellence," senter for fremragende forskning, og skriver videre at også steder kan bli betegnet som slike senter, som for eksempel Silicon Valley når det kommer til IT-spesialister. I Europa kan Cambridge University og Oxford anses som slike senter, og trekker spesielt til seg talenter innenfor biologisk forskning og klinisk medisin (Mahroum 2000).

I Norge ser man en stadig økning i antallet utenlandske doktorgradsstipendiater, spesielt innenfor teknologiske og realfaglige studier. Fra 2002 til 2012 økte antallet utenlandske doktorgradsstipendiater i Norge fra 15 prosent til 35 prosent (NIFU 2012a, 2012b). Spesielt forskerstillinger tilknyttet teknologi og petroleumsnæringen er populære, noe som kan tyde på at norske myndigheters satsing innenfor disse fagretningene har ført til at institusjonene som tilbyr forskning på disse områdene gradvis utvikles til å bli senter for fremragende forskning. Ved Norges Tekniske og Naturvitenskapelige Universitet (NTNU) var andelen utenlandske doktorgradsstipendiater 40 prosent innenfor teknologi, og 37 prosent innenfor matematikk og naturvitenskap i 2009 (Gunnes 2011). Som nevnt i innledningen er antallet utenlandske søkere økende både ved NTNU og Universitetet i Stavanger, noe som kan tyde på at disse stedene blir stadig mer attraktive i en internasjonal kontekst.

Williams et al. (2004) har bygget videre på Mahroums klassifikasjonssystem og har i tillegg vektlagt hvor de ulike kategoriene mennesker er sannsynlig å migrere til. De skriver at mens managere og ledere stort sett befinner seg i de globale byene vil teknikere og ingeniører gjerne bosette seg mer spredt, da disse vanligvis drar til produksjonsstedene, som kan finnes seg utenfor byene. Med et større utvalg av potensielle arbeidssteder hevder Williams et al., i motsetning til Mahroum, at kategorien teknikere og ingeniører derfor ofte styres av andre faktorer enn økonomiske når de flytter. Forfatterne poengterer at denne kategorien består av en heterogen gruppe som rommer alt fra sykepleiere og IT-spesialister til ingeniører, og at arbeidssteder og bosetningsmønsteret derfor vil variere fra yrke til yrke. De skriver videre at det større utvalget av muligheter fører til at personlige preferanser gjeldende valg av sted og livsstil ofte vil spille inn når denne kategorien flytter (Williams et al. 2004).

En annen som har stilt seg kritisk til begrepet *økonomiske migranter* når det gjelder høykvalifisert migrasjon er Ackers (2005). I sin studie av høykvalifiserte vitenskapsmigranter (*highly skilled scientific migrants*) og kunnskapsoverføring i EU fant hun at lønn ikke var den dominante motivasjonsfaktoren, til tross for at det er en viktig faktor for migrasjon. For denne

typen migranter var muligheten til å bli en del av gode fagmiljøer med moderne utstyr og teknologi, bedre leveforhold, samt muligheten til personlig vekst de viktigste motivasjonene for å flytte. Ackers velger derfor å kalle denne gruppen for *kunnskapsmigranter* heller enn økonomiske migranter (2005).

Kategorier av høykvalifiserte arbeidsmigranter i denne studien

Ingen av de totalt 22 høykvalifiserte arbeidsmigrantene jeg intervjuet flyttet til Norge som ledere eller entreprenører. 11 personer flyttet på grunn av ansettelse i den norske oljeindustrien og hadde utdanning innen ingeniørvitenskap, geologi eller økonomi. Disse kan plasseres innenfor kategorien teknikere og ingeniører ifølge inndelingen ovenfor. Mens et par av disse kun hadde bachelorgrad, hadde de fleste av dem mastergrad, og noen hadde også gjennomført en doktorgrad eller et postdoktorstipendiat.

Seks av informantene kom til Norge på grunn av tildelt doktorgradsstipend eller postdoktorstipend. Mens Mahroum og Williams et al. velger å kategorisere denne gruppen som studenter har jeg valgt å heller bruke Bauders (2012) definisjon av *akademikere* og plassere dem innenfor denne kategorien. Bauder skriver "I define 'academics' as workers who are in or preparing for the academic labour market, including doctoral students, postdoctoral fellows, early-career scholars and established academics" (2012: 2). Grunnen til at jeg velger å klassifisere dem som akademikere heller enn studenter er at doktorgrad og postdoktorstillinger gis full finansiering i Norge. Med en utbetalt lønn som er på omtrent samme nivå som andre arbeidsplasser, anser jeg dem derfor som å være nærmere arbeidstakere enn studenter.

Én kom til Norge som student for å ta en mastergrad i petroleumsteknologi og jobber nå i oljebransjen. De fire siste jeg intervjuet flyttet fordi ektemannen hadde blitt ansatt i Norge. Disse fire kvinnene hadde alle høyere utdanning fra hjemlandet. På den tiden jeg utførte intervjuene var én av dem hjemmeværende, én hadde begynt på en mastergrad, og de to siste hadde fått arbeid i administrative stillinger. Jeg vil komme tilbake til disse kvinnene senere i kapittelet.

De høykvalifiserte arbeidsmigrantene jeg har intervjuet kommer fra følgende land, med antall i parentes: Pakistan (2), Iran (5), Italia (1), Skottland (1), Nederland (1), Spania (2), Sverige (2), Sveits (2), Canada (3), Venezuela (1) og Ecuador (2). Med bare noen personer fra hvert land kan ikke deres utsagn kunne brukes til å si noe generelt om tilpasningen til migrantene fra de enkelte landene. Utvalget kan likevel antas å være representativt i den grad at de gjenspeiler den sosiale sammensetningen i Trondheim, ettersom

det ikke finnes spesielt store grupper høykvalifiserte arbeidsinnvandrere fra hver enkelt nasjonalitet.

Kjønnsfordelingen er 15 menn og syv kvinner og alderen varierte fra 24 til 42 år, med hovedvekten i aldersgruppen 28 til 35 år, som favner 16 av informantene. Fem av informantene var single og to var i forhold, men hadde flyttet til Norge alene, med kjærestene fremdeles boende i hjemlandet. Disse syv var alle menn. De resterende 15 informantene var gift og hadde partneren i Norge. Disse er fordelt i ni par, hvor jeg intervjuet begge to i seks av dem og bare den ene i de tre andre. De fleste hadde flyttet hit sammen, men i enkelte tilfeller hadde mannen flyttet til Norge først, mens konen hadde kommet etter noen måneder senere.

Av de ni ekteparene hadde seks av dem barn, mens de tre andre planla å stifte familie i løpet av noen års tid. Fem av parene kom fra samme land og felles for disse var at ingen av dem hadde bodd utenfor hjemlandet i mer enn et halvt år tidligere, før de flyttet til Norge. De fleste av dem var førstegangsflyttende da de kom til Norge. For de siste fire parene var situasjonen annerledes. I tillegg til at partene kom fra to ulike land, hadde de alle møtt hverandre i et tredje land. Samtlige hadde bodd i flere land, både som par og før de møttes, enten alene gjennom studier og jobb, eller sammen med familien under oppveksten. Som nevnt over fikk jeg dessverre ikke har truffet partneren til alle sammen. Jeg intervjuet begge to i tre av de fem parene hvor begge kom fra samme land og av de tonasjonale parene intervjuet jeg begge i tre av fire tilfeller. Jeg spurte alle om å få treffe partner, men fikk i disse tilfellene avslag med begrunnelser om at partneren var sky, ikke ønsket å bli intervjuet, eller at partneren hadde det for travelt. Dette gjaldt en ektemann og to koner. Begge kvinnene kom, i likhet med sine ektemenn, fra asiatiske land. Jeg undret på om kultur- eller kjønnsforskjeller mellom østlige og vestlige samfunn kunne være deler av årsaken til at jeg ikke fikk treffe dem, ved at deres ektemenn ikke ønsket dette. Dette er likevel bare spekulasjoner og ettersom jeg har kjennskap til at en av kvinnen holdt på med en mastergrad og den andre var i full jobb, kan det også være slik at de rett og slett ikke hadde tid.

Kvinner har i stor grad blitt oversett i litteraturen om høykvalifiserte arbeidsmigranter, en litteratur som løp ut fra en voksende interesse for global produksjon og økt flyt av kapital (Kofman & Raghuram 2006). Kofman og Raghuram (2006) skriver at kvinner ofte har blitt ansett som medfølgere til de mannlige migrantene, husfruer som har tatt vare på barn og hjem, og utviklet lokale sosiale nettverk. På denne måten har de ikke bidratt til utviklingen av den globale økonomien på samme måte som menn (se også Beaverstock 2002, 2005). Lite oppmerksomhet har derfor blitt viet kvinnenens sosiale plass og deres opplevelser knyttet til migrasjonen. I Mahroums (2000) kategorisering av høykvalifiserte arbeidsmigranter nevnes

eksempelvis verken kjønn eller kvinner. Det finnes i dag en voksende litteratur som også tar for seg kvinner som migrerer, både som uavhengige arbeidsmigranter og som medfølgere (se Danielsen 2001, Kofman & Raghuram 2006, Kawakami 2009, Man 2004, Mojab 1999). For å bidra til at kvinner som migrerer sammen med mannen ikke forblir usynlige, har jeg derfor valgt på slutten av diskusjonen av ulike kategorier høykvalifiserte arbeidsmigranter, å vie oppmerksomhet til de kvinnene som kom til Norge som medfølgere. Deretter vil kapittelet fortsette med å diskutere ulike årsaker til høykvalifisert arbeidsmigrasjon nærmere.

Teknikere og ingeniører

Som nevnt over kan 11 av informantene plasseres i denne kategorien. Det er i denne kategorien det er størst aldersspenn, med den yngste bare 24 år gammel og den eldste på 42 år. Fire stykker var førstegangsflyttende, og disse var canadieren Logan, svenske Rasmus og iranerne Amir og Mohammed. Rasmus og Logan var begge single og ankom Norge i henholdsvis 2009 og 2011. Amir flyttet til Norge sammen med konen Zahra i 2009 og Mohammed ankom i 2008, også sammen med sin kone. De syv andre i kategorien hadde bodd i andre land enn hjemlandet tidligere, og de fleste hadde flyttet flere ganger. David fra Sverige hadde kun vært på utveksling i et år tidligere. Han ankom Norge i 2011 og hadde kjæreste som fremdeles bodde i Sverige. Canadieren Nathan var singel og hadde tidligere bodd i Australia, England og Spania før han ankom Norge i 2010. Finn fra Nederland kom til Norge allerede i 2006 og var derfor den som hadde bodd lengst i landet av dem jeg intervjuet. Han flyttet hit sammen med konen Teresa fra Ecuador og de hadde tidligere bodd i blant annet Frankrike. Videre var det to par i denne gruppen, hvor begge jobbet i oljebransjen. Begge parene var tonasjonale og hadde bodd i flere ulike land før de flyttet Norge. Skotske Jack og hans spanske kone Sofia kom til Norge i 2006, og paret Eduardo og Angela, fra Venezuela og Ecuador, ankom i 2011 og var dermed de av informantene som hadde det korteste oppholdet i Norge. Begge disse parene, samt Finn og Teresa, hadde barn.

Felles for teknikerne og ingeniørene er at alle jobber innenfor olje- og gassnæringen, dog med ulik utdanningsbakgrunn. Flertallet av dem hadde bodd i flere ulike land tidligere, noe som kan tyde på at de velger å benytte seg av muligheten til å dra til ulike steder hvor deres kompetanse er etterspurt og blir belønnet. Flere arbeidet også offshore og vekslet derfor mellom å være i Trondheim og på selve produksjonsstedet i Nordsjøen. På denne måten fikk de opprettholdt en mobil livsstil også i hverdagen.

Akademikerne

Seks av informantene kan plasseres innenfor kategorien akademikere. Disse varierer i alder fra 28 til 35 år. I motsetning til teknikerne og ingeniørene, hvor over halvparten hadde bodd i andre land enn hjemlandet, hadde de i denne kategorien generelt mindre internasjonal erfaring. Tre av de seks hadde bodd utenfor hjemlandet før, men to av dem hadde gjort det i form av utvekslingsopphold i forbindelse med studier eller forskning, og varigheten på disse oppholdene var relativt korte. Den ene av dem var italieneren Giovanni, som tidligere hadde bodd et halvt år i utlandet i forbindelse med et forskningsprosjekt. Giovanni ankom Norge alene i 2011 og hadde på dette tidspunktet kjæreste i hjemlandet. Den andre var Simon, som flyttet til Norge sammen med kona Lena og deres datter, også i 2011. Simon hadde tidligere vært ett år på utveksling, mens Lena, som også faller inn i kategorien akademikere, var førstegangsflyttende. Simon og Lena var begge fra Sveits. I tillegg til Lena var det også to andre førstegangsflyttende blant akademikerne: kurderen Azam, som kom til Norge sammen med kona i 2007, og iraneren Ali som var singel og kom til Norge i 2009. Til sist i denne gruppen er canadieren Pierre. Pierre ankom Norge i 2009, var singel, og hadde bodd i flere andre land tidligere. Dette til tross for at han var en av de yngste i denne kategorien. Han skiller seg i dette henseende fra de andre akademikerne. Akademikerne var i hovedsak ansatt ved universitetet, enten i doktorgrads- eller postdoktorstillinger.

Studenten

Kun en av informantene kunne plasseres i denne kategorien. Bashir kom til Norge som mastergradsstudent og bor nå her sammen med sin kone, Noor. De er begge fra Pakistan og mens han kom til Norge i 2008 ankom hun først i 2010, da Bashir var ferdig med mastergraden og fikk fast arbeid. Noor er fremdeles hjemmeværende med datteren deres, mens Bashir nå jobber i oljebransjen som ingeniør. Han kunne derfor også være plassert under kategorien teknikere og ingeniører, men ettersom han ankom Norge som student plasseres han i denne kategorien. Verken Bashir eller Noor hadde bodd i andre land enn hjemlandet før de kom til Norge.

Medfølgerne

Jeg intervjuet fire kvinner som kom til Norge fordi mannen deres hadde fått jobb, uten at de selv hadde et jobbtilbud. Til tross for at de også kan klassifiseres som høykvalifiserte ettersom alle hadde høyere utdanning, passer de likevel ikke inn i kategoriseringen over. Grunnen til

det er at de ikke hadde noe form for ansettelsesforhold da de kom, men ankom landet ved hjelp av et familiegjenforeningsvisum. De fortjener likevel oppmerksomhet.

Mens enkelte økonomiske teorier har hevdet at alt man trenger for å migrere er menneskelig kapital, har disse teoriene blitt kritisert av andre som mener at kunnskap og kapital ikke er like mobile som menneskene, men er avhengig av spesifikke kontekster for å komme til nytte (Williams et al. 2004). Williams et al. skriver: "Human capital is embedded in migrants, but this is given value by how it is articulated through social and economical relationships" (2004: 30). I forbindelse med dette har det blitt skrevet mye om fenomenene *brain waste* og *deskilling*, som skjer når noen ikke får sin kompetanse godkjent i det nye landet og er nødt til å ta arbeid i andre bransjer og sektorer, og/eller på et lavere nivå enn deres utdanning tilsier (Ackers 2005, Williams et al. 2004). Til tross for at stadig flere norske bedrifter forsøker å innta en internasjonal profil er det fremdeles mange som ikke gjør det, og ved ansettelse i firmaer som ikke er internasjonalt rettet, settes det som regel strenge krav til gode norskkunnskaper. Til tross for at samtlige av de kvinnelige medfølgerne hadde fullført universitetsutdanning før de flyttet til Norge, var det ingen av dem som hadde utdanning innen teknologiske eller petroleumsrettede fag. De møtte derfor problemer når de forsøkte å komme seg ut i arbeidslivet i Norge. Mens en av kvinnene gav opp jobbsøkingen og startet på en mastergrad, hadde to av dem fått jobb på tidspunktet jeg traff dem. Den siste var hjemmeværende, men uttrykte heller ikke et sterkt ønske om å søke arbeid.

Teresa valgte å være hjemme med barna de første to årene etter at hun og mannen Finn flyttet til Norge. Da hun bestemte seg for at hun ville tilbake til arbeidslivet tok det likevel over tre år før hun fikk jobbtilbud. Hun hadde en bachelorgrad fra hjemlandet og en master i økonomi og administrasjon fra et universitet i Paris, og snakket, i tillegg til morsmålet, engelsk og fransk flytende. Hun hadde også tatt norskkurs og fått en grunnleggende kompetanse i språket før hun begynte å søke jobb. Hun fortalte at hun flere ganger hadde blitt innkalt til intervju og at hun noen ganger hadde vært blant de to beste kandidatene til stillingen. Til tross for solid faglig kompetanse og yrkeserfaring ble hun likevel ikke valgt, på grunn av at hun ikke snakket godt nok norsk. Teresa ga seg likevel ikke og tok flere norskkurs. Da jeg traff henne for første gang hadde hun akkurat blitt ansatt i en administrativ stilling i en forskningsbedrift. Både hun og mannen var veldig glade og hun fortalte at det var en stor lettelse endelig å ha fått seg en jobb.

Carmen og Zahra søkte arbeid med en gang de kom til Norge. De hadde også begge høyere utdanning, Zahra fra hjemlandet og Carmen fra flere ulike universiteter i Europa. Ingen av dem snakket spesielt godt norsk, men begge fortalte at de forstod mye av det som

ble sagt. Etter å ha bodd i Norge i nesten to år valgte Zahra å bygge på studiene sine med en mastergrad, ettersom hun ikke hadde fått jobbtilbud. Dette var en internasjonal master hvor engelsk ble benyttet som undervisningsspråk. Carmen bodde i Norge i fire år før hun fant en stilling hun trivdes godt i. Da hun først kom til Norge fant hun raskt arbeid i et lite firma, men denne stillingen hadde hun bare i underkant av et år. Firmaet måtte da gi slipp på henne på grunn av dårlig økonomi, men Carmen gav uttrykk for at hun syntes det var like greit, ettersom hun følte at hennes kompetanse ikke kom til stor nok nytte. Det å finne en ny jobb tok likevel lang tid. Et problem for henne var at hun ikke var spesielt motivert til å lære norsk. Hun var trespråklig fra før, ettersom hun var gift med en mann fra Nederland og også hadde bodd der i flere år. Hun fortalte at siden hun ikke hadde noen ”emosjonell link” til Norge var det veldig vanskelig å motivere seg selv til å lære språket. Hun sa også at det hadde vært tøft å gå arbeidsledig så lenge, og at hun var svært fornøyd med jobben som hun hadde fått nå – hvor arbeidsspråket var engelsk og hvor: ”my boss couldn’t care less if I speak Norwegian or not.”

Den siste kvinnen som kom som medfølger var Noor. Hun hadde en mastergrad fra hjemlandet, hvor hun hadde studert sosiologi, økonomi og litteratur. Da jeg traff mannen hennes Bashir første gang, fortalte han at han håpet hun ville finne jobb snart. Han fortalte at de hadde vært i kontakt med NAV, men at de ikke hadde vært spesielt positive. Han fortalte at i Pakistan er det vanlig at bare mannen jobber, men han håpet Noor kunne finne en jobb i Norge slik at de begge kunne tjene penger og bli bedre integrerte. Han sa at jobben får en til å ”feel like part of the society,” og at han derfor trodde det var viktig for konens trivsel at hun snart kom seg ut i arbeid. Da jeg snakket med Noor fikk jeg et litt annet perspektiv på saken. Jeg spurte henne om hun hadde lyst til å jobbe og med hva, og hun svarte at hun godt kunne tenke seg å jobbe i en barnehage for å lære språket. NAV har en ordning hvor de tilbyr språkpraksis i blant annet barnehager, og dette var noe hun hadde lyst til. Da jeg spurte henne hva hun kunne tenke seg å jobbe med hvis hun kunne valgt hva som helst, altså hvis språket ikke hadde vært en barriere, slet hun med å svare. Jeg omformulerte spørsmålet og spurte om hva hun kunne tenkt seg å jobbe med hvis de fremdeles bodde i Pakistan. Da sa hun raskt: ”then I would be at home and work in the house.” Hun sa at det er vanskelig både å jobbe og ha ansvaret for å lage mat og rengjøre, og at hun trives godt med å jobbe i hjemmet. Hun fortalte videre at kvinner som regel velger å bli hjemme i Pakistan, til tross for at de har tatt høyere utdanning. Jeg spurte henne om de som velger å jobbe utenfor hjemmet likevel velger å få barn, eller om dette er vanskelig å kombinere, hvorpå hun svarte: ”Yes [de får barn]! To get married and have a family, have children, is the top priority in Pakistan.” Hun fortalte

videre at "with the joint family system, it's not a problem to work." Hun forklarer at siden de bor flere familier sammen så vil det alltid være noen i huset som kan hjelpe til og ta seg av barna hvis kvinnene ønsker å ta arbeid utenfor hjemmet. Ut i fra Noors utsagn er det tydelig at det hun ønsket mest var å være hjemmeværende. En kan stille spørsmål til om Noors situasjon kan anses som et tilfelle av *deskilling* eller *brain waste*, ettersom utdannelsen hun hadde tatt ikke var ment til å brukes i yrkeslivet utenfor hjemmet. Det er likevel en tap av kunnskap for arbeidsmarkedet i Norge, som har stort behov for høyt utdannet arbeidskraft. Således kan det kanskje sies å være et tilfelle av *brain waste*, men at dette er en konsekvent av hennes personlig valg heller enn av at hennes kompetanse ikke blir anerkjent av det norske arbeidsmarkedet.

Man (2004) har påpekt hvordan kinesiske, høyt utdannede kvinner ofte opplevde *deskilling* da de flyttet til Canada sammen med mannen sin, som gjerne hadde fått ansettelse før ankomst. Da de kinesiske kvinnene skulle søke jobb møtte de store problemer ettersom de fleste bedriftene satte som krav at de hadde "Canadian experience" før de kunne ansettes. Mojab (1999) tar også opp denne problematikken, men fokuserer på høyt utdannede kvinnelige migranter i Canada generelt, og intervjuet i sin studie kvinner fra 30 ulike land. Mojab poengterer at mangel på engelsk språkkompetanse også skapte problemer for disse kvinnene, og at flere endte opp med å drive manuelt arbeid eller være hjemmeværende, da de ikke fikk tak i jobber som stod til utdannelsen.

Når det gjelder Teresa og Carmen kan deres situasjoner helst beskrives som en midlertidig *brain waste*, på grunn av det tidsrommet de brukte på å få en jobb hvor de fikk brukt sin utdanning. Ettersom de til slutt fikk en jobb som stod til deres utdanning kan ingen av dem sies å ha opplevd *deskilling*. Zahra opplevde også en midlertidig *brain waste*, men ettersom hun fortsatte studiene vil jeg ikke påstå at hennes kunnskap går til spille mens hun studerer.

Av eksemplene over, og forskningen til Man (2004) og Mojab (1999) kan man få inntrykk av at problemene knyttet til å få jobb i det nye landet, hvis man ikke allerede har tilbud om en stilling ved ankomst, er noe som kun gjelder kvinner. Det stemmer nok at det i hovedsak er kvinner som opplever dette, men det bør likevel nevnes at slike problemer også kan ramme menn. Zahra fortalte i et intervju at hennes bror, som også bor i Norge, hadde søkt jobb i over to år uten hell. Broren, som hadde en mastergrad i bioteknologi, flyttet til Norge sammen med konen, da hun fikk tilbud om et doktorgradsstipend ved universitetet. Til tross for en teknologirettet utdanning fikk broren, i likhet med de kvinnelige medfølgerne, likevel

avslag på stillingene han søkte. Zahra trodde dette i hovedsak var på grunn av hans mangelfulle norskkunnskaper.

De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes familie og utdannelsesbakgrunn

Samtlige av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien hadde minimum fullført en treårig universitetsutdanning før de ankom Norge. Da jeg spurte hvorfor de hadde valgt å ta høyere utdanning gikk det igjen blant svarene at det var forventet av dem. Mange hadde foreldre som selv hadde universitetsutdanning, og de som ikke hadde det fortalte at foreldrene hadde vært veldig opptatt av at barna skulle ta en god utdanning. Logan fortalte at selv om det er vanlig å studere så var det fremdeles mange han kjenner som ikke har gjort det, og som gikk rett ut i manuelt arbeid etter videregående. For han var det derimot ikke noe spørsmål hvorvidt han skulle studere eller ikke, det var forventet:

I come from an educated family... My dad runs an IT-company and mom has a degree in accounting. On my dad's side of the family my grandmother was a nurse and my grandfather a high school teacher. And in that generation that was pretty uncommon. My mom's parents could hardly read and write!

Angela, som også hadde foreldre med høyere utdanning fortalte: "My dad always wanted us [hun og søsteren] to study and to get a good education. He wanted us to study abroad so that we could get a broader view of life and learn about other cultures and people. He wanted us to learn about responsibility and to become independent." Ali var en av få som kom fra en familie hvor foreldrene ikke hadde høyere utdanning. Han fortalte at de likevel var bestemt på at barna skulle få seg en utdanning og at begge søsknene hans også hadde studert på universitetet.

Azam fortalte at det var stor forskjell på den sosiale bakgrunnen til de som kommer til Norge for å studere på bachelor- eller masternivå, versus de som flyttet hit på grunn av et doktorgrads- eller postdoktorstipend. Sistnevnte blir ansatt fordi de har gode resultater å vise til fra tidligere og mange av dem kommer fra familier i middelklassen. En del velger Norge nettopp fordi stillingene er fullfinansiert, ettersom de ikke har økonomisk kapital til å kunne betale for utdannelsen på egen hånd. Dette står i sterk motsetning til de som kommer til Norge som studenter, hevdet han. Studentene kommer som regel fra familier i høyere middelklasse eller overklassen, og har foreldre som finansierer oppholdet deres i Norge. Carmen, som er ansatt i en administrasjonsstilling ved universitetet, bekreftet dette. Hun tok selv store deler av

sin åtteårige høyere utdanning i utlandet. Da jeg spurte henne om hvordan hun ville plassere sin familie sosialt sa hun: "Economically, my parents have money. They are not extremely rich, but I would say high middle class." Jeg fortalte henne videre hva Azam hadde fortalt meg, hvorpå hun svarte:

Yes, I completely believe that, and I'm sure that most of the Spanish students that come here – their parents are supporting them. Because you cannot really live with the expenses ... and with the grants ... so my parents covered all my costs [til høyere utdanning]. And, they would have never had it another way.

Det er likevel unntak, noe Bashirs historie viser. Bashir kom som nevnt til Norge for å ta en mastergrad i ingeniørvitenskap. Han beskrev sin bakgrunn å være fra middelklassen, og fortalte at for å få en "high level job" må man ha en mastergrad. Han sa også at det ikke fantes noen gode mastergradsprogrammer i Pakistan. Han valgte å komme til Norge på grunn av en stipendavtale mellom bedriften han jobbet for og et av universitetene, som skulle dekke både utdanning og levekostnader. Han hadde tidligere fått et tilbud om en studieplass ved et universitet i England, men takket nei, fordi stillingen bare var delvis finansiert. Da han ankom Norge fikk han først ikke innvilget stipendet han hadde søkt på, men fikk i stedet et stipend som bare delvis dekket levekostnadene. Han var derfor nødt til å ta seg en jobb som avisbud ved siden av studiene, men dette var hardt arbeid, ettersom han stort sett måtte jobbe om natten. Etter noen måneder holdt han på å gi opp studiene og reise hjem, men fikk likevel innvilget et fullt stipend og valgte derfor å bli. Bashir hadde med andre ord ikke foreldre som finansierte utdannelsen hans, og muligheten for stipend i Norge var årsaken til at han flyttet hit.

Slike stipendordninger kan tenkes å være en viktig motivasjon også for andre studenter, til tross for at det i denne studien ikke har blitt intervjuet andre enn Bashir. De nordiske velferdsstatene har et unikt finansieringssystem for høyere utdanning, til forskjell fra mange andre land, hvor studentene, eller i hovedsak deres foreldre, må betale skolepenger, samt gi donasjoner til lærestedene. Det er en kjent sak at høyere utdanning i eksempelvis England og USA er svært kostbart, spesielt om man ønsker å ta utdannelsen ved et anerkjent lærersted som University of Oxford eller Harvard. Dersom norske universiteter og forskningen ved disse øker i kvalitet, og gjør seg mer synlig på et internasjonalt nivå, vil kanskje enda flere studenter søke seg til Norge. Som det kom frem i innledningen er det mye

som tyder på at denne utviklingen allerede er i gang, ettersom flere av de norske universitetene opplever et stadig økende antall utenlandske søkere.

Perspektiver på former og årsaker for migrasjon blant høykvalifisert arbeidskraft

Ulike perspektiver og modeller har blitt utviklet i forsøk på å forklare former og årsaker for migrasjon blant høykvalifisert arbeidskraft. Klassifiseringen av høykvalifiserte arbeidsmigranter utviklet av Mahroum (2000) og Williams et al. (2004) tar eksempelvis for seg hvilke faktorer som motiverer de ulike kategoriene til å flytte, men disse analysene befinner seg i stor grad på individnivå. Ved å hevde at teknikere og ingeniører hovedsakelig motiveres av personlige preferanser som sted og livsstil, sees motivasjonene i hovedsak ut i fra et aktørperspektiv, med lite oppmerksomhet til konteksten rundt disse valgene. Denne typen analyser er typiske innenfor de *neoklassiske økonomiske modellene* som forklarer migrasjon ved at menneskene gjør rasjonelle kalkuleringer av de kostnadene og gevinstene som flyttingen vil medføre (Fuglerud 2001). Disse modellene har fokusert på *push-* og *pullfaktorer*, hvor pushfaktorer er det som har fått personer til å ønske å flytte fra landet de bor i, altså hvilke faktorer som skyver dem ut, og pull-faktorene er hva som får dem til å ønske å flytte til det nye stedet, altså de faktorer som de dras mot. De neoklassiske økonomiske modellene har senere blitt kritisert for å være overforenklete, ettersom de ikke tar hensyn til den sosiale konteksten som individene befinner seg i når de tar valget om å flytte eller ikke (Portes 2007). På grunnlag av denne kritikken ble et nytt perspektiv, *den nye migrasjonsøkonomien*, utviklet på 1980-tallet, som anvendte begrepet ”relativ fattigdom” (*relative deprivation*) som en del av analysen (Fuglerud 2001, Portes 2007). Den nye migrasjonsøkonomien vektlegger at migrasjon ofte er en avgjørelse som tas av familier og hushold heller enn enkeltpersoner. Avgjørelsen er ofte basert på en tanke om å sikre seg bedre økonomisk ved at de som har reist ut kan sende penger tilbake til hjemlandet. Relativ fattigdom går ut på at de som ikke har noen familiemedlemmer som bor i utlandet og sender penger hjem sammenlikner seg, og sine ressurser, med de familiene som mottar penger fra familiemedlemmer i utlandet. Dette kan føre til at de føler seg fattige, noe som igjen vil kunne lede til at flere velger å flytte selv eller oppfordrer andre i familien sin til å gjøre det (Fuglerud 2001, Portes 2007).

Wallersteins *globale systemteori* gir forklaringer på migrasjon på et mer abstrakt nivå (Fuglerud 2001, Portes 2007). Den tar for seg hvordan kapitalismens krefter har skapt et avhengighetsforhold mellom periferi og sentrum. Denne teorien kritiserer ideen om at utvikling fra den vestlige verden, gjennom diffusjon, alltid vil komme periferien til gode. Ved

at økonomiske og politiske institusjoner fra sentrum, i den mest utviklede delen av verden, har gått inn i mindre utviklede land har det oppstått en strukturell ubalanse som igjen vil kunne skape en strøm av emigranter. Denne ubalansen kommer ifølge Portes til syne gjennom prosesser ”from direct recruitment of workers to the diffusion of consumption expectations bearing little relation to local lifestyle and economic means” (2007: 76).

Portes (2007: 75) skiller i sine analyser mellom ”manual low skilled labour migrants” og ”highly trained professionals and technical personnel,” hvor sistnevnte er i fokus i denne oppgaven. I diskusjonen om hva som får de profesjonelle migrantene til å flytte hevder han at neoklassiske økonomiske teorier er utilstrekkelige ettersom man ut i fra disse bør kunne gå ut i fra at det bare er de som kommer fra de fattigste landene som flytter, noe som ikke er tilfelle. Portes skriver at de fleste høykvalifiserte migranter kommer fra mellominntektsland og at sannsynligheten for, og motivasjonen deres til å flytte er høyst forskjellig, noe som gjenspeiles i at det kun er et fåtall som velger å dra (2007). Ifølge den nye migrasjonsøkonomien vil høyt utdannede mennesker sammenlikne seg med både de med høy utdanning som fremdeles bor i hjemlandet, og med de som har valgt å flytte utenlands. Portes hevder at det ikke er forskjeller i lønn som er den viktigste faktoren når det kommer til avgjørelsen om å migrere eller ikke. Derimot vil motivasjonen ofte komme av en følelse av relativ fattigdom knyttet til arbeidsforhold og sjansen til å kunne utvikle seg selv. Hvis mulighetene til et godt liv i hjemlandet blir blokkert vil motivasjonen til å søke jobb andre steder øke betraktelig (Portes 2007). Videre skriver han at den globale systemteorien også er relevant som forklaringsmodell for denne typen migranter, ved at teknologisk utvikling og innovasjon fra sentrum brukes som grunnlag for utdannelsen også i periferien: ”Engineers and physicians are thus trained in the latest and most scientific ways of practicing their profession, when the equipment and conditions to put these skills into practice in their own countries are scarce and, at times, entirely absent” (Portes 2007: 82).

Ifølge Portes (1976) er det derfor tre ulike faktorer som påvirker om mennesker emigrerer eller ikke. Disse faktorene danner ulike prosesser som opererer på tre ulike nivå. Den første faktoren er ubalansen som finnes i den internasjonale økonomien. Ubalansen fører til at de mest utviklede landene har mulighet til å tilby bedre betaling, mer moderne utstyr, tilgang til høyere sosial status og bedre levekår enn de landene som er mindre utviklet. Mennesker med høyere utdanning vil derfor ofte trekke mot de mer utviklede landene. Den sekundære faktoren finnes på det nasjonale nivået og går på de sosiale strukturene innad i landet. Portes bemerker at hvis man sammenlikner hvor mange som drar fra et land med hvor mange som utdannes innenfor det spesifikke yrket nasjonalt, finner man at de minst utviklede

landene mister færrest av de med høyere utdanning og de mest utviklede landene mister prosentvis flest (1976).

Årsaken til at flest flytter fra mellominntekts- og høyinntektsland er todelt (Portes 1976). I mellominntektslandene er det ofte en strukturell ubalanse hvor det utdannes flere høyt kvalifiserte personer enn det finnes arbeidsplasser og utstyr til. Mange velger derfor å dra til utlandet for å få muligheten til å drive med sin profesjon. For de som flytter fra høyinntektslandene var saken annerledes. Portes fant ut at de som dro ikke var de som ville slitt med å få seg arbeid i hjemlandet, men stort sett de som hadde avsluttet sin utdanning som de beste i sine kull og med flest utmerkelser. Han konkluderte derfor med at det ikke var økonomiske faktorer som drev disse emigrantene, men heller et ønske om nye utfordringer og personlig utvikling, noe som stemmer godt overens med Ackers (2005) klassifisering av høykvalifiserte arbeidsmigranter som kunnskapsmigranter, heller enn som økonomiske migranter nevnt tidligere i dette kapitlet. Til sist kommer prosessene på individnivå, de tertiære faktorene. Disse går ut på de mellommenneskelige relasjonene, og de viktigste faktorene her var hvilket nettverk man hadde, og hvordan familiesituasjonen var. Portes fant ut at de som hadde barn eller andre familieforpliktelser var mindre sannsynlige å flytte enn de som ikke hadde det. Det kom i tillegg frem at de som valgte å flytte i stor grad hadde opplevd å bli oppmuntret og støttet av familiemedlemmer og tidligere professorer i denne avgjørelsen (Portes 1976).

Hvorfor kommer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene til Norge?

En makroøkonomisk analyse av årsakene til migrasjon av høykvalifiserte arbeidskraft til Norge ligger utenfor denne studiens formål og metode. Fokuset for min analyse ligger først og fremst på et individnivå, eller på det som Portes (1976) kaller tertiære faktorer. Ambisjonen er å undersøke arbeidsmigrantenes egne forklaringer på, og motivasjon for, migrasjonen til Norge slik det fremkommer i intervjuene og samtalene. Med utgangspunkt i deres fortellinger har jeg valgt å dele dem inn i fire ulike kategorier, basert på deres ulike motivasjonsfaktorer. Disse er økonomiske passasjerer, pilegrimer, trygghetsorienterte og spenningssøkere. Jeg vil videre se på om sosiale nettverk har påvirket deres valg om å migrere, altså om deres flytting til Norge er et resultat av kjedemigrasjon.

I deres fortellinger forklarer de årsakene til migrasjon ut i fra sitt eget personlige narrativ, hvor de som regel vil plassere seg selv i sentrum. Som mennesker flest anser de høykvalifiserte arbeidsmigrantene seg selv som individer med evne til å ta egne valg for utviklingen av sine liv. Deres forklaringer er derfor i stor grad aktørorienterte, som vil

gjenspeiles i klassifiseringen av ulike motivasjonsfaktorer under. Det kommer likevel frem informasjon som viser at også primære og sekundære faktorer, altså den internasjonale økonomiens ubalanse og nasjonale strukturer også har påvirket deres valg om å migrerer, noe som blir tatt opp avslutningsvis i denne delen av kapittelet.

Økonomiske passasjerer

Et viktig spørsmål jeg ønsket svar på i studien var motivasjonen de høykvalifiserte arbeidsmigrantene hadde for å komme til Norge. Ifølge Mahroums (2000) klassifikasjonssystem nevnt tidligere i kapittelet vil teknikere og ingeniører gjerne dra dit det er mest gunstig for dem økonomisk, altså hvor de kan få størst mulig utbytte av sin kompetanse. Williams et al. (2004) er uenige i dette og argumenterer for at større valgmuligheter blant arbeidssteder ofte gjør at høykvalifisert arbeidskraft heller motiveres av personlige preferanser knyttet til livsstil når de velger sted. I utgangspunktet hadde jeg en antakelse om at lønnen var en av de viktigste faktorene som gjorde at folk valgte å komme hit, men dette viste seg, i likhet med Ackers (2005) og Williams et al. (2004) sine studier, å være feil. Gjennom deres fortellinger fikk jeg vite at ettersom de er mennesker med høy utdanning og en ettertraktet kompetanse, ville de kunne fått en godt betalt jobb nesten hvor som helst i verden, men i motsetning til i Norge ville pengene rullet lenger andre steder. Høye skatter og levekostnader gjorde at det, for de fleste, faktisk ikke var spesielt økonomisk gunstig å bo i Norge. Noen uttrykte bekymring ved at de ikke fikk spart penger fordi nesten alt de tjente gikk bort i faste utgifter. Dette gjaldt spesielt de som hadde barn. Flere sa at det første året hadde vært tøft økonomisk, ettersom de da hadde en del ekstra utgifter tilknyttet flyttingen. Mange måtte også investere i en del nye klær og utstyr, spesielt til vinterbruk, både til seg selv og barna. Carmen sa at mens nordmenn ofte har ski og pulk de kan låne eller som de arver av andre i familien, er ikke dette tilfellet for de som kommer til Norge fra utlandet. I tillegg var flere av de jeg intervjuet vant til å ha hjelp hjemme, enten til husarbeid og matlaging, eller i form av profesjonelle barnepassere (*nannies*), noe de ikke lenger hadde mulighet til etter at de kom til Norge på grunn av det lille lønnsgapet mellom ulike yrkesgrupper. Til tross for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene hadde hørt at skattene i Norge var høye før de flyttet, ble det likevel et sjokk for flere av dem hvor høye skattene faktisk var. Flere var misfornøyde med dette, da de ikke så at disse pengene kom dem til gode, mens andre hadde en mer positiv innstilling. Simon og Lena fortalte at til tross for at de ville ha tjent bedre hvis de jobbet i Sveits, så koster en barnehageplass der så mye at etter å ha betalt for plassen til datteren ville de ha sittet igjen med omtrent like mye penger som de gjør

i Norge. De fortalte videre at sosiale goder generelt er dyre i Sveits og at de derfor anser skattene i Norge som en slags forskuddsbetaling som fører til at sosiale tjenester som barnehage og medisinsk hjelp er nesten gratis. Bashir fortalte at han kjenner flere som jobber i oljeindustrien i Midtøsten og at mange fra Pakistan foretrekker å jobbe der, ettersom det er nærmere hjemme og de ikke betaler skatt. Selv ønsker han helst å bli boende i Norge, til tross for at skattene er høye. Han utdypet dette med at selv om han ikke har muligheten til å spare så mye penger er det viktigere for ham å ha en jobb som han trives i og å vite at familien lever godt. I en kontrast til Pakistan sa han: "The system here good. The living conditions in Norway are very good and also the work culture."

Dette viser at de neoklassiske økonomiske modellene ikke er tilstrekkelige for å forklare hvorfor de høykvalifiserte arbeidsmigrantene flytter til Norge, ettersom den rene økonomiske gevinsten kunne vært større andre steder. Rasmus og David var de eneste som under intervjuene vektla lønnen som den viktigste motivasjonsfaktoren for å komme til Norge. Det som må tas i betraktning er at de flyttet til og bor alene i Norge, samt at ingen av dem har barn. Som Portes' (1976) studie viser, vil barn og familieforpliktelser ofte minske sannsynligheten for migrasjon. Når Rasmus og David bestemte seg for å flytte fra hjemlandet var det et valg de i stor grad tok på egen hånd. Nok et viktig moment er at deres økonomiske utgifter var adskillig lavere enn hos de som har barn, og for de som hadde en medfølgende som ikke var i arbeid og som således måtte forsørges. De økonomiske modellene kan derfor til en viss grad forklare hvorfor enkeltindivider uten familieforpliktelser velger å migrere, men utover dette virker denne modellen utilstrekkelig for å forklare årsakene til denne typen migrasjon.

Pilegrimene

Felles for både teknikerne og ingeniørene, samt akademikerne, er at de ifølge Mahroums (2000) kategorisering har en tendens til å trekke mot senter for fremragende forskning. Norge er et lite land med store naturressurser. Myndighetene har satset på utvikling og forskning innenfor teknologi, olje- og gassutvinning, og det er i tillegg stor mangel på arbeidskraft innenfor disse sektorene. Dette gjør det attraktivt for de som vil jobbe innenfor disse sektorene å komme til Norge. Da jeg traff paret Eduardo og Angela for første gang fortalte Eduardo at han hadde ønsket å komme til Norge fordi han hadde hørt om Nordsjøen og undervannsteknologien som brukes der. Begge to er utdannet til petroleumsingeniør. "I wanted to come here so bad!", fortalte Eduardo. Da jeg møtte Angela neste gang spurte jeg

om de hadde hørt om bedriften de nå jobber for før de bestemte seg for å søke arbeid i Norge og Angela svarte:

Yes! We had heard of [selskapet]. [Selskapet] is big worldwide, but... Eduardo was already working offshore in Brazil and he was ... that has always been his dream, you know, working for an operator, and [selskapet] being one of the best in the world when it comes to offshore drilling ... he was like, "can you imagine?!" And, I was like, "oh, okay, let's apply and we'll see what happens!" [Latter]

Da Lena og Simon flyttet til Norge var det fordi hun hadde blitt tilbudt et postdoktorstipend i nevrovitenskap, og han et doktorgradsstipend ved en annen avdeling. Hun fortalte at de begge hadde hatt et ønske om å flytte til utlandet, men at de ikke hadde følt at det passet tidligere. Da hun var ferdig med doktorgraden ønsket hun å fortsette i akademia, og hun fortalte at det å dra til utlandet virket som det mest logiske å gjøre. Selv om det fantes muligheter i Sveits, hadde hun et ønske om å dra til en anerkjent lab i utlandet for å drive videre forskning. Foruten Norge vurderte de flere ulike land, blant annet USA, Portugal og Sverige. I tillegg til Lenas ønske om å jobbe på en internasjonalt anerkjent lab, hadde de også en liten datter å ta hensyn til da de vurderte de ulike stedene. De hadde funnet ut at Skandinavia var et godt alternativ på grunn av de gode velferdsordningene, og valget falt til slutt på Trondheim. Lena fortalte at laben hun hadde begynt å jobbe på er berømt og at hun derfor var veldig fornøyd med valget de hadde tatt.

Eduardo og Lenas drømmer om det å dra til steder hvor de kunne arbeide og forske med topp moderne teknologi og internasjonalt anerkjent ry kan forklares ut i fra den nye migrasjonsøkonomiske modellen. Deres kjennskap til denne teknologien og forskningen, som befant seg på et annet sted i et annet land, gjorde at de sannsynligvis ville fått en følelse av relativ fattigdom hadde de blitt værende i hjemlandet og således ikke fått tatt del i dette. Eduardo hadde allerede flyttet mellom flere ulike land for både utdanning og jobb, og både han og Angela hadde den innstillingen at de lærte stadig mer for hver plass de dro. Migrasjon for å fremme karriere og for å bli deler av senter for fremragende forskning kan derfor også sees som en form for sosial og eksistensiell mobilitet (Hage 2005), hvor migrantene søker å øke både kunnskap og sin sosiale status. Dette eksemplifiseres videre gjennom fortellingene til Azam, som også klassifiseres som en pilgrim. Azam kom til Norge for å ta en doktorgrad i geofysikk og da jeg spurte hvorfor han valgte å flytte svarte han:

You always want to improve yourself. If you stay in one country, with one culture, and one university, you won't learn as much. [...] When it comes to geophysics, geology and petroleum, Norway is one of the best in the world. Norway put a lot of effort into this research, so that was one of the reasons I choose to come here.

Han ble med andre ord trukket mot norsk ekspertise innenfor hans fagområde. Trygghet var likevel også en svært viktig faktor for Azam. Han fortalte videre at en annen grunn til at han valgte Norge var fordi han hadde hørt at menneskene her var "kind and respectful," og at det var et fredelig land med god levestandard:

Safety, for me, is important, and I feel safe here in Norway. Being Kurdish, it doesn't really matter where we live, since we don't have our own country. [...] As with anyone else, Kurdish people just want others to respect their identity. In Norway I feel that people do, more than in Iran. Here I can live and talk freely.

Bauder (2012) hevder at det er noe særskilt med internasjonal migrasjon blant akademikere. Egne mobilitetsstrukturer innenfor academia gjør det til dels både enklere og mer vanlig for akademikere å flytte til andre land sammenliknet med andre yrkesgrupper, hevder Bauder. Han skriver at det finnes en akademisk habitus som gjør at det å flytte til utlandet for å fremme karrieren oppleves som naturlig, og noen ganger som en nødvendighet for å komme videre. Gjennom migrasjon stiger akademikernes sosiale og kulturelle kapital, noe som igjen vil bidra til å øke deres arbeidsverdi. Bauder argumenterer for at den akademiske diskursen verdsetter mobilitet så høyt at det kan tyde på at selve handlingen 'å flytte' gjerne er viktigere enn kvaliteten av utenlandsoppholdet (Bauder 2012).

Til tross for at Bauder hevder at dette er særegent for academia vil jeg likevel argumentere for at det finnes like mekanismer også innenfor andre fagfelt, som for eksempel i olje- og gassnæringen. Angela fortalte i et av intervjuene: "It's like an unwritten rule [i oljebransjen], that you are not supposed to stay anywhere for more than two or three years. And ... it's not necessarily a big career change or salary change; it has nothing to do with it. Its just part of the game." Rasmus sa at han godt kunne tenke seg å dra til andre land hvis han fikk muligheten til det, men at dette ville komme an på om de hadde bruk for hans kompetanse på de eventuelle prosjektene. Han fortalte at det vanligvis var en kamp om plassene, spesielt hvis det var i eksotiske land som Tanzania eller Angola, noe som tyder på at mobilitet også er verdsatt og higet etter innenfor oljebransjen.

Fortellingene til både Angela og Eduardo, Lena, og Azam viser at flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene, det være seg ingeniører og teknikere eller akademikere, velger å komme til Norge for å fremme karrieren og for å få jobbe med ny og moderne teknologi i gode fagmiljøer. De er pilegrimer som trekkes mot senter for fremragende forskning, og dette er hovedmotivasjonen deres til å flytte. Likevel var dette som regel ikke den eneste årsaken. Da Eduardo og Angela søkte jobb i Norge for å få jobbet med moderne undervannsteknologi, visste de også om at det var høy levestandard og høy grad av likestilling i landet. Lena fortalte at til tross for at hun nå jobbet ved en svært anerkjent lab og var fornøyd med dette, kunne det hende at de hadde valgt annerledes om de ikke hadde hatt en datter. Til slutt var trygghet, respektfulle mennesker og god levestandard svært viktige faktorer for Azam, til tross for at den dominante motivasjonen var å få bli del av et fremragende fagmiljø. Med andre ord kommer det tydelig frem at hensyn til familiesituasjon og barn, og ønsket om stabilitet og trygghet er sterke motivasjonsfaktorer for flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene. For noen av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene var dette hovedmotivasjonen, noe som danner grunnlaget for den neste kategorien, som jeg har valgt å kalle *trygghetsorienterte*. Den kategorien består i hovedsak av barnefamilier, som valgte å flytte til Norge først og fremst på grunn av det internasjonale ryktet Norge har som et svært stabilt land med gunstige arbeidsforhold og velferdsgoder. Som en kontrast til de trygghetsorienterte kommer *spenningssøkerne*, som er navnet på den siste kategorien. Spenningssøkernes dominante motivasjonsfaktor er et ønske om nye opplevelser og utfordringer, og denne gruppen består i hovedsak av menn i slutten av 20-årene som ennå ikke har stiftet familie.

Trygghetsorienterte

Ifølge den nye migrasjonsøkonomien øker motivasjonene til å søke jobb andre steder når mulighetene for å leve et godt liv i hjemlandet blir blokkert (Portes 2007). Det samme kan antas å gjelde hvis man bor i andre land enn hjemlandet og disse mulighetene blir blokkert der. Hva som legges i "et godt liv" vil kunne variere, men for de som søkte trygghet og stabilitet er det mye som tyder på at dette var viktige faktorer for noen av de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes definisjon av et hva et godt liv innebærer. Ekteparet Jack og Sofia var begge utdannet geologer og flyttet til Norge i 2007 sammen med sin datter. De bodde i Spania de siste årene før dette og trivdes godt der før de fikk barn. Da datteren ble født valgte Sofia å gå ned til 80 prosent stilling, men opplevde at da hun skulle dra hjem fra jobb om dagene fikk hun kommentarer som: "går du hjem allerede?", fra kolleger. Dette opplevde hun som svært

ubehagelig. Selv om hun elsket jobben sin, følte hun sterke forpliktelser overfor familielivet. I tillegg hadde Jack litt problemer med å tilpasse seg den spanske arbeidskulturen, hvor folk kunne være svært direkte og til dels oppfarende. De begynte derfor å se mot Norge, hvor de hadde hørt at det fantes gode velferdsordninger og hvor arbeidsdagen varte fra åtte til fire uten en lang siesta midt på dagen. De var i tillegg kjent med den norske oljeindustrien og anså det også som et godt karrieretrekk å søke jobb i Norge. Da jeg traff dem fortalte de at de hadde ønsket seg mer ”stability, safety and security” og at det var dette som hadde fått dem til å søke jobb her. Jack fortalte at da han hadde vært på jobbintervju hos selskapet de i dag jobber for, avsluttet manageren det hele klokken 15:30, med en unnskyldning om at han måtte dra å hente barnet sitt i barnehagen. Sofia sa videre at dette aldri ville ha skjedd i Spania, spesielt ikke med en mannlig sjef, og at de derfor hadde vært svært imponert. På grunnlag av denne opplevelsen var de derfor helt overbevist om at de tok det rette valget da de flyttet til Norge.

Carmen og mannen hadde bodd i Nederland i cirka ti år da de bestemte seg for å flytte til Norge. Da jeg spurte henne om hva som fikk dem til å ta denne avgjørelsen, svarte hun: ”to be honest, I had had it with the Netherlands.” Hun fortalte at de hadde fått barn, men at begge jobbet mye og at det derfor var liten tid til familien. Mannen hennes jobbet på et universitet i Rotterdam og hadde ofte ikke vært hjemme før etter barnas leggetid om kveldene. Da et norsk universitet tok kontakt og tilbød ham en stilling var Carmen derfor svært positiv til dette. Hun hadde tidligere bodd i Danmark og fortalte: ”I had this romantic vision of Norway. Like a Denmark with more money. I was picturing kids playing outside all the time.” Mannen hennes hadde også fått tilbud om jobb i New York og i Canada, og hun sa at hvis det bare hadde vært de to hadde de kanskje dratt dit. Siden de hadde barn valgte de imidlertid Trondheim.

For både Jack og Sofia, og Carmen og hennes ektemann, var den norske og skandinaviske velferdsmodellen en viktig motivasjonsfaktor. I deres øyne hadde Norge noe å tilby som de manglet og som de trodde kunne berike deres liv. Til tross for at Jack og Sofia anså karrieren som viktig, var de ikke villige til å ofre familielivet for å ha en karriere. I Norge fant de muligheten til å kombinere begge deler, og da jeg traff dem hadde de fått to barn til. Sofia sa at for henne var det perfekt å bo her, ettersom hun elsker både jobben og barna sine. Her har hun mulighet til å jobbe fulltid og likevel være ferdig klokken tre på ettermiddagen. På denne måten fikk hun ytt fullt ut på jobb, i tillegg til at det fremdeles var mange timer igjen av dagen til å være sammen med barna. Både Jack og Sofia følte seg derfor som bedre foreldre enn de hadde vært i Spania.

For Finn var det arbeidskulturen i Frankrike som gjorde at han og konen Teresa, flyttet til Norge. Han hadde jobbet i Frankrike i flere år, men hadde blitt lei av det strenge hierarkiet på arbeidsplassen og at man hele tiden måtte jobbe hardt for å bygge opp et godt forhold til sjefen. Han fortalte at den norske arbeidskulturen er nærmere den nederlandske og sa: ”Because I’m Dutch I fit better here. I Frankrike, du hele tiden er nødt til å... you have to prove yourself all the time. Her i Norge må du fremdeles bygge opp et forhold til sjefen din, men prosessen er mer rasjonell. Det er mer... relaxed.” Han fortalte videre at selv hadde han mest lyst til å flytte tilbake til Nederland da de bestemte seg for å forlate Frankrike, men at Teresa, som kommer fra Ecuador, ikke ville: ”Teresa er glad her. Det er ikke det at hun har noe i mot Nederland, men hun er litt redd for at jeg skal være mye sammen med venner og familie. Hun er vant til at vi er alene og at jeg hele tiden er her for henne.” Teresa bekreftet dette senere: ”Jeg var litt redd for Nederland og ville heller dra til Norge. [...] Det er bedre å bo et sted hvor begge er utlendinger, slik at vi kan møte utfordringene sammen. Da kan vi ’kjempe for livet’ sammen, siden vi begge er i samme situasjon.” Finn poengterte at det likevel ikke var sann at de til en hver pris ville til Norge. Før han fikk tilbud om en stilling i selskapet han nå jobber for hadde han vært på et jobbintervju for et annet firma i Trondheim. Da han takket nei til den sistnevnte jobben var det fordi han ikke syntes jobben virket interessant. For han var hovedmotivasjonen for å flytte ønsket om en annen arbeidskultur og et mer avslappet arbeidsforhold som var faglig stimulerende.

Finn og Teresas historie viser, i likhet med de andre trygghetsorienterte, viser godt at det ikke bare er individet, men husholdet som tar avgjørelsen om å migrere. Dette stemmer godt overens med den nye migrasjonsøkonomimodellen. Deres historier viser også at det ikke nødvendigvis er for å sikre seg bedre økonomisk som ligger til grunn for valget. I stedet er motivasjonen å øke livskvaliteten. For de som søker å få utbytte av norske velferdsgodene, ser man også tydelig hvordan de sekundære faktorene, altså de nasjonale strukturene, påvirker prosessen.

Spenningsøkere

Eksistensiell mobilitet dreier seg i følge Hage (2005) om følelsen av å være på vei et sted, følelsen av å være på vei opp, til noe nytt og bedre. Geografisk mobilitet kan derfor anses som er forsøk på å oppnå eksistensiell mobilitet, slik at man ikke lenger føler seg fastlåst i det gamle. For spenningsøkere var det nettopp dette som motiverte til migrasjon. Pierre dro fra Canada for første gang som 22-åring. Han dro på utveksling til Australia, for så å dra på ryggsekketur gjennom Asia. Under denne reisen følte han for første gang at han åpnet seg selv

opp for verden: "I realized how different people are, and everywhere I met new perspectives, new people and new ideas. I then realized that you miss out if you only stay in the same place." Han fortalte videre at da han kom tilbake til Canada følte han seg ikke lenger hjemme. Til tross for at han hadde sikkerhet, venner og familie rundt seg, ville han ut igjen for å oppleve mer av verden. Siden da har han bodd og studert i to andre europeiske land, før han flyttet til Norge på grunn av et doktorgradsstipend i 2009.

Nathan dro også ut tidlig. Etter ett år på universitetet i Canada bestemte han seg, bare 19 år gammel, for å dra ut på en reise sammen med broren. Turen, som gikk til Australia og Europa, var planlagt å vare i ett år, men endte opp med å vare i tre. Da han dro tilbake til Canada tok det ikke lang tid før han bestemte seg for å flytte til Spania, hvor han endte opp med å bo og studere i seks år. På spørsmål om hvorfor han valgte å dra dit svarte han: "I wanted a challenge. Something new, something different." Han fortalte videre at han alltid hadde vært tiltrukket av Europa og syntes det var spennende å lære nye språk. Mens han holdt på med studiene hadde han hatt sommerjobber i et firma med tilknytning til oljebransjen i Canada og da han var ferdig med utdannelsen hadde han svært lyst til å fortsette i denne bransjen. Etter å ha blitt tipset av en bekjent om mulighetene for jobb i oljebransjen i Norge, søkte han derfor jobb her.

Rasmus var også på utkikk etter noe nytt og spennende da han valgte å migrere. Da vi møttes for første gang viste han meg et skjema som han hadde fylt ut da han vurderte å flytte til Norge. Rasmus var utdannet ingeniør og hadde bestemt seg for at han ville flytte til et annet land for å jobbe, bare for å prøve noe nytt. Han vurderte også å dra til flere ulike byer i Europa og hadde laget et skjema hvor han hadde rangert byene ut fra faktorer som hvor store de var, om det var bra uteliv, hvor nært man hadde naturen, og mulighetene til å drive med friluftsliv. Rasmus var litt flau da han viste frem skjemaet, og da jeg spurte om hvorfor sa han: "Det står jo ingenting om jobben!" Da han flyttet til Norge i 2009 var han relativt nyutdannet og hadde bare et par års arbeidserfaring. Selv trodde han dette var årsaken til at skjemaet ikke tok for seg noe som helst relatert til arbeidssituasjonen. Han fortalte at hvis han skulle ha laget et slikt skjema i dag, ville han tatt mer hensyn til jobbsituasjon, arbeidsoppgaver og om jobben var utviklende, men dette hadde han tydeligvis ikke brydd seg om da han tok valget om å flytte hit. Han sa videre at han hadde en barndomsvenn som bodde i Trondheim og at dette nok også påvirket valget hans med å flytte.

Som det kommer frem av eksemplene over, er spennings søkerne i hovedsak single menn som kommer fra vestlige, høyt utviklede land. De flytter ikke fordi de ikke har jobbtilbud i hjemlandet eller fordi de nødvendigvis føler seg relativt deprivert når de

sammenlikner seg med andre. De migrerer fordi de har lyst og mulighet, for å tilegne seg nye og spennende opplevelser, for å søke eksistensiell mobilitet. Deres nasjonale bakgrunn gjør også at de opplever minimalt med begrensninger for hvilke land de kan søke opphold i. Ettersom de migrerte alene og ikke har noen familieforpliktelser kan deres motivasjon enklere analyseres ut i fra et individ og aktørperspektiv. Men i motsetning til hva de neoklassiske økonomiske modellene anslår som viktigste motivasjonsfaktor, er ikke den dominante faktoren for spenningssøkerne penger, men opplevelser.

Ut fra inndelingen over ser man at motivasjonsaktorene og årsakene til migrasjon er sammensatte hos høykvalifiserte arbeidsmigranter. For de som enda ikke har stiftet familie og som flytter alene kan ønsket om spenning og høyere lønn være de viktigste faktorene. Når partner og eventuelle barn også kommer inn i bildet må det tas andre hensyn. Til tross for inndelingen over er det som regel en sammensetning av flere ulike motivasjonsfaktorer som spiller inn på valget om å flytte, og de ulike motivasjonene må også sees i lys av nasjonale og internasjonale prosesser i tillegg til fra et aktørperspektiv. Det å trekkes mot et senter for fremragende forskning kan for eksempel virke som et individuelt valg, men hadde det eksistert slike senter i hjemlandet ville migrantene kanskje valgt heller å bli der.

Sosiale nettverk og kjedemigrasjon

Sosiale nettverk har vært et sentralt tema i studier av migrasjon (Meyer 2001). Risikoen og kostnadene knyttet til å migrere kan reduseres betydelig ved hjelp av et nettverk bestående av tidligere emigranter fra hjemlandet på det nye stedet. Disse kan gi informasjon og veiledning i alt fra det legale knyttet til immigrasjonsprosessen til jobbmuligheter og hvor de kan finne bolig. I tillegg kan et slikt nettverk gi betydelig sosial støtte når man ankommer det nye landet (Hammar et al. 1997 i Meyer 2001). Nettverk blir derfor ofte brukt som migrasjonskanaler for de som flytter. Dette har ført til at når én først har dratt følger gjerne flere etter og det oppstår kjedemigrasjon (Vertovec 2002). Hvilke nettverk som brukes varierer mellom de ulike gruppene som migrerer og et særskilt trekk ved høykvalifiserte arbeidsmigranter er at de sjeldent benytter seg av slektskapsnettverk (Ferro 2004). Høykvalifiserte arbeidsmigranter bruker som regel kolleger eller andre i sitt profesjonelle nettverk som inngangsporter til nye land og arbeidsforhold. Dette er en av årsakene til at de som har tatt deler eller hele utdannelsen i andre land enn hjemlandet, har større sannsynlighet enn andre for å flytte fra hjemlandet på et senere tidspunkt, da de allerede har utviklet et bredt nettverk i et eller flere andre land (Vertovec 2002). Det er også vanlig å bruke internett, rekrutteringsbyrå eller å ta

direkte kontakt med bedriften de ønsker å jobbe ved når man skal søke jobb i utlandet (Meyer 2001, Vertovec 2002, Ferro 2004). Mobilitet genererer med andre ord ytterligere mobilitet.

De fleste som ble intervjuet i denne studien kjente ikke noen i Norge før de kom hit, verken nordmenn eller andre migranter. Majoriteten hadde heller aldri vært i Norge. To personer var allerede ansatt i et norsk firma i hjemlandet og kom til Norge på grunn av overflytting internt i selskapet, noe jeg vil komme nærmere tilbake senere i kapitlet. De andre hadde i hovedsak søkt jobb direkte hos bedriften de nå var ansatt i.

Kun en av informantene, Rasmus, hadde en venn som allerede bodde her, og et par andre fortalte at de hadde blitt satt i kontakt med noen fra hjemlandet gjennom felles bekjente, men at disse vedkommende verken var nære venner eller bodde i Trondheim. To personer kunne fortelle at de kjente til noen som tidligere hadde bodd i Norge, men som ikke gjorde det lenger da de selv flyttet. De som kjente noen som enten bodde eller hadde vært i Norge tidligere, spurte gjerne disse hvordan det var å bo i landet før de selv flyttet. Ali fortalte at etter han søkte på et doktorgradsstipend i Norge fikk han vite at en mann som var gift med en kvinne fra hans hjemby bodde i her:

He was a PhD student. I did not know him previously, many years or months before that ... I found that, okay, someone is there, so I can ask some questions about ... how is life here [...] I asked my friend that was here: How is the situation? How is the weather? How is the studying ... and different things. He said that okay, the weather is not as good as in Iran, but it's okay. You have good weather during the summer, or something like this. It's not as cold as the people would say. And also, he had very good news about the salary and the loans here, so ... okay, that's good, it's a very good point [latter]. You can save money here, it's very good, and he said that, okay, you can find job here, somehow easily. That's a very good point. He said that it's a very quiet country. You can have a relaxed life, without any stress, it's a very, very important point for the guys from Iran, lots of stress, and suddenly – no stress. Sometimes I missed the stress...

Logan fortalte at han før han flyttet snakket med en annen canadier som tidligere bodde i Norge, men som hadde valgt å flytte tilbake til Canada fordi han ikke trivdes. Han hadde altså fått negative tilbakemeldinger om landet han selv vurderte å flytte til, men valgte likevel å dra.

At de fleste av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene jeg intervjuet ikke kjente noen i Norge fra før kan tyde på at sosiale nettverk ikke var en viktig motivasjonsfaktor for deres migrasjon hit. Deres valg om å flytte kan derfor ikke sies å være et resultat av kjedemigrasjon.

Frivillig eller tvungen migrasjon? Nasjonale prosessers påvirkning

Dikotomien frivillig versus tvungen migrasjon må ifølge King (2002) dekonstrueres. Han forklarer dette med at de som tilsynelatende flytter av fri vilje, ofte kan ta dette valget fordi mulighetene deres for å leve et godt liv der de kommer fra er marginale. Til tross for at et makroøkonomisk perspektiv ikke er i fokus i denne studien, kom det frem blant noen av de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes historier, at deres valg om å flytte i stor grad var påvirket av prosesser på det nasjonale plan. Mens de fleste i denne studien hadde valgt å flytte til Norge bevisst, hadde enkelte havnet her på grunn av andre omstendigheter. Amir og Mohammed hadde tidligere jobbet for et norsk selskap i hjemlandet, for så å bli overflyttet til Norge. For Amir skjedde overflyttingen gradvis, ved at han først begynte å pendle mellom jobb i Iran og en offshore oljerigg i Norge. Da han senere ble spurt om å flytte, hadde både han og kona blitt vant til tanken på at dette kunne skje, og takket derfor ja med en gang. Amir fortalte at mange velger å forlate Iran og sa: "The main reason that a lot of young people want to go is because of the government. If you want a higher living standard you have to be either with the government or move."

I motsetning til Amir, hadde Mohammed aldri vært i Norge tidligere. Han hadde fått beskjed om at han måtte overflyttes til et annet land, ettersom det ikke var jobb for han mer i Iran. Han ble først tilbudt stillinger i Aserbajdsjan og Libya, men gav beskjed om at han ikke ønsket å dra til noen av disse stedene, på grunn av korte kontrakter og sikkerhetshensyn. Han fortalte at hvis han skulle dratt alene ville nok situasjonen stilt seg annerledes, men ettersom han skulle ha med seg kona ville han ikke utsette henne for risiko. Han ble så tilbudt en stilling i Norge, som han takket ja til med begrunnelsen: "While Libya is a dangerous country, Norway is probably the safest country you could go to."

For både Amir og Mohammed ble deres muligheter til å forfølge karrieren og leve et godt liv blokkert av strukturer på det nasjonale nivået. Gjennom Mohammeds fortellinger kom det også tydelig frem at det ikke bare var hensyn til seg selv, men også til kona, som måtte tas i forbindelse med migrasjonen.

To av doktorgradsstipendiatene kom til Norge uten at de hadde hatt noe spesifikt ønske om å komme akkurat hit. Giovanni var ansatt i en doktorgradsstilling i hjemlandet da veilederen hans tipset han om at det var ledige stillinger i Norge innenfor hans fagfelt. På

grunn av dårlig økonomi og nedskjæringer var det usikkert hvor lenge Giovanni fikk bli værende i den stillingen han hadde. Veilederen hans sa derfor at stillingen i Norge var en god mulighet og oppmuntret han til å søke. Giovanni visste lite om landet før han søkte på stillingen, men tenkte at dersom han fikk den skulle han dra for opplevelsens skyld, og i påvente av at situasjonen i Italia skulle forbedre seg. Den andre doktorgradsstipendiaten var Ali. Han søkte i 2009 på doktorgradstillinger i fire ulike land, men på grunn av den finansielle krisen var det bare i Norge og Canada de skulle ansette noen. Ettersom lønnen var en god del lavere i Canada falt valget på Norge. Da jeg spurte han om hvorfor han søkte seg til utlandet i utgangspunktet svarte han:

To be honest, I did not like at all to get out of Iran. I tried a lot to find a job, and find a good job, find a way to do something ... but the problem is that, because of the very bad situation, it can now be called the political situation, in Iran for the recent years ... it was impossible. So ... I completely became upset. I found no way to live, in a very good way ... to have a good life... That's why I decided to ... pfff... Unfortunately I had to go out. It's the situation for most of the students in Iran now. They have a very, very big brain drain. All the people are getting out.

De som kom til Norge, ikke fordi de hadde et ønske om å komme akkurat hit, men fordi det var en mangel på muligheter andre steder, er eksempler på hvordan de primær- og sekundærfaktorer påvirker migrasjon. Disse personene valgte ikke å komme til Norge på grunn av personlige valg og en vurdering av kostnader og utbytte, men på grunn av faktorer knyttet til dårlig nasjonal økonomi, nedskjæringer i stillinger og den globale finanskrisen. Iran er for eksempel et land hvor en strukturell ubalanse på nasjonalt nivå ser ut til å påvirke folk til å flytte. Ali fortalte at korrupsjon og en ustabil politisk situasjon gjør at utenlandske investorer holder seg ute av landet. Dette legger en demper på utviklingen, men likevel tar over 80 prosent av de unge høyere utdanning. Videre sa han: "because of a lack of job opportunities people choose higher education to postpone applying for a job." I et intervju med Amir og Zahra fortalte Amir: "The main reason why a lot of young people want to leave is because of the government. If you want a higher living standard you have to be either with the government or move." Da jeg spurte Zahra om hun hadde ønsket å flytte svarte hun: "At that situation, yes. It is better opportunities for us here and Iran is just getting worse and worse." Hun fortalte videre at de hadde håpet at det skulle skje noen endringer etter det siste valget, men at det var tydelig at valgresultatet hadde blitt fusket med: "We were really sorry

about the election. Young people in Iran really want to change things and do something, but it feels like we can't do anything.”

Det er likevel ikke slik at de som i hovedsak ble påvirket av primær- og sekundærfaktorer ikke hadde noe eget valg. Giovanni kunne for eksempel ha valgt å bli i Italia, og kanskje ville han fått beholdt stillingen sin lengre enn han først trodde. På samme tid kan ikke de som tok et bevisst valg ved å flytte til Norge sies å være upåvirket av andre, mer strukturelle faktorer. Flere utrykte for eksempel at de gjerne skulle jobbet i hjemlandet sitt, om det hadde latt seg gjøre. Angela fortalte for eksempel at hun godt kunne tenke seg å bo i Ecuador, men fordi det politiske styret driver alt av oljeindustri der, og dette er svært ustabil, tar hun ikke sjansen på det. Etter å ha fått tre barn er sikkerheten i jobb, inntekt og i samfunnet ellers av stor betydning for henne.

Høykvalifiserte arbeidsmigranter – en differensiert gruppe

Som det fremkommer av dette kapitlet er formene og årsakene til migrasjon for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene sammensatte. Ved hjelp av Mahroums (2000) og Williams et al. (2004) inndeling av høykvalifiserte arbeidsmigranter har jeg kategorisert de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien i kategoriene teknikere og ingeniører, akademikere og studenter. I tillegg har jeg laget kategorien medfølgere, som rommer de fire kvinnene som kom til Norge sammen med sine ektemenn, uten selv å ha arbeid. I Mahroum og William et al. sitt arbeid fremgår det at mens akademikere har en tendens til å trekke mot kjente forskningsmiljøer, drar teknikere og ingeniører heller til steder det er best betalt (Mahroum 2000) eller ut fra personlige preferanser for livsstil (Williams et al. 2004). Mine data viser at motivasjonene til å migrere går på tvers av kategoriene, og at det således ikke er noe klart skille mellom hvorfor akademikere (eller studenter) migrerer versus hvorfor teknikere og ingeniører migrerer. Innad i begge gruppene kan det i hovedsak skilles mellom fire ulike motivasjonsfaktorer: ønsket om økonomisk gevinst, ønsket om å fremme karriere, ønsket om økt trygghet og stabilitet, og ønsket om spenning. Jeg har derfor valgt å kategorisere informantene ut i fra deres dominante motivasjonsfaktorer inn i kategoriene økonomiske passasjerer, pilegrimer, trygghetsorienterte og spenningsøkere. De to første kategoriene er lånt fra terminologien til Mahroum (2000), men er gitt nytt innhold, da disse kategoriene i min studie ikke er begrenset til en spesifikk yrkesgruppe, men går på tvers av disse.

I forklaringen på årsakene til at de valgte å migrere, ser det ut til at den nye migrasjonsøkonomiske modellen kan forklare en del. De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes

ønske om å forbedre sine liv gjennom mer utfordrende arbeidsforhold, økt stabilitet eller trygghet kan tyde på at de følte relativ fattigdom der de var, og at dette var med på å fremme deres sannsynlighet for å dra. De økonomiske faktorenes relevans synes å være nært knyttet til familiesituasjon. Noen av de som var single syntes de hadde god økonomi og fortalte at dette hadde vært en svært viktig motivasjonsfaktor for å komme til Norge. De som hadde barn eller en medfølger å forsørge, hadde derimot et annet perspektiv på dette. Med flere faste utgifter knyttet til eksempelvis barnehage og mat følte ikke familiene at de hadde spesielt god råd i Norge. Det bør også nevnes at ingen av de som kom til Norge alene hadde bil, mens bortimot alle parene og barnefamiliene hadde det. Dette er også en faktor som virket negativt på hverdagsøkonomien.

Til tross for at kun et fåtall benyttet seg av nettverk da de migrerte til Norge, fortalte flere av dem at de hadde blitt oppmuntret av foreldre, professorer eller andre kjente til å migrere. Dette viser at nettverk er viktig i form av støtte og inspirasjon, til tross for at de fleste ikke migrerte som et resultat av kjedemigrasjon. Dette viser igjen hvordan de tertiære faktorene er av stor betydning for å forklare hvorfor de høykvalifiserte arbeidsmigrantene flytter. Som det kom frem i siste del av kapittelet er det også viktig å være oppmerksom på at strukturell ubalanse på nasjonalt og internasjonalt nivå kan påvirke valget om å flytte, og at det som tilsynelatende virker som et selvstendig og frivillig valg, kan være motivert av prosesser på et høyere nivå enn aktørene selv.

Selv om de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien ikke kom som et resultat av kjedemigrasjon, kan det likevel tenkes at de kan legge grunnlaget for en økt fremtidig migrasjon fra sine land. Finn fortalte for eksempel at han hadde blitt oppringt av en venn fra Nederland etter at han flyttet til Norge, som lurte på hvordan det var å bo og leve her. Denne vennen hadde senere også flyttet til Norge, dog ikke til samme sted som Finn.

Kapittel 4

Møtet med det 'lokale' – identitet, grensemarkering og strukturell makt

Dette kapittelet vil med utgangspunkt i informantenes fortellinger, fokusere på ulike sosiale situasjoner og kulturelle forhold som gjør at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene finner det problematisk å være i Norge. Et tilbakevendende tema i deres fortellinger om møter med de 'lokale', i hovedsak nordmenn med en sterk lokal forankring og identitet, var betydningen av ferdigheter i norsk språk. I sin forskning av etniske grupper hevder Barth (1969) at grensene mellom etniske grupper, så vel som mellom andre sosiale grupper kontinuerlig skapes og opprettholdes gjennom samhandling. Grensemarkørene er ikke nødvendigvis basert på store motsetninger mellom gruppene, men baseres på trekk ved de andre som man velger å differensiere seg fra. Fuglerud (2001) skriver at forestillingene om hva som er likheter og forskjeller mellom de ulike gruppene vil kunne variere. Enkelte forskjeller kan for eksempel få stor betydning, mens andre ingen, og det samme gjelder for likhetene. I tråd med arbeid utført av blant annet Grønhaug (1979), Gumpertz og Cook-Gumpertz (1982), samt Bourdieu (1992) vil jeg i dette kapittelet blant annet argumentere for at språket spiller en svært viktig rolle når det kommer til både forming og opprettholdelse av sosiale og kulturelle forskjeller. De høykvalifiserte arbeidsinnvandrerne anser seg selv som ressurssterke mennesker med høy utdanning, internasjonal erfaring og gode språkferdigheter. Denne internasjonale erfaringen kan forstås ut fra Hannerz (1996) begrep *kosmopolitisk orientering*, hvor kosmopolisme ifølge Hannerz "entails a greater involvement with a plurality of contrasting cultures to some degree on their own terms" (1996: 103).

Identitet og selvforståelse produseres, ifølge Jenkins (2004), gjennom en kontinuerlig prosess bestående av hvordan man identifiserer seg selv og hvordan man blir identifisert av

andre. I møtet med andre mennesker vil man med basis i tidligere utviklede identitetsrepertoar forsøke å danne en forståelse av hvem de er, for på denne måten å vite hvordan man skal forholde seg til dem og hvilke forventninger man kan ha til hverandre (Jenkins 2004). Jenkins hevder at hvilke identiteter som gjøres gjeldende i ulike situasjoner avhenger av konteksten, og av hvilke interesser og mål man har for samhandlingen. Mennesker vil forsøke å presentere seg selv slik man ønsker at andre skal forstå dem, for på denne måten å kontrollere hvordan man blir behandlet av den man står overfor (Goffman 1992). Identitet er aldri satt, men defineres og redefineres gjennom samhandling, gjennom at man blir oppmerksomme på hvilke likheter og forskjeller som finnes mellom seg selv om andre. Disse likhetene og forskjellene danner så grunnlaget for gruppeidentiteter, for 'oss' versus 'dem.' Ved å produsere et 'oss' produseres også et 'dem,' ettersom det er i møte med andre man blir bevisste på hva man selv er og ikke er. Gruppeidentiteter dreier seg derfor også om mekanismer tilknyttet inkludering og ekskludering (Jenkins 2004). Identiteter tilskrevet av andre kan føre til motstand hvis det er dissonans mellom disse og måten man identifiserer seg selv på. Til tross for at man ikke alltid anerkjenner identitetstilskrivningen vil det likevel kunne få konsekvenser for hvordan man opplever og erfarer hverdagen, og om man får gjennomslag for sin egen identitet er derfor et spørsmål om makt, autoritet og ressurser (Jenkins 2004).

I møtet med de lokale opplever de høykvalifiserte arbeidsmigrantene til stadighet ikke å få anerkjennelse for sin høye sosiale status på grunn av manglende kompetanse i det norske språket. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene er språkmektige ved at de ofte har god kompetanse i flere forskjellige språk, men ved at de snakker lite eller gebrokkent norsk opplever de at de lokale bruker dette aktivt som grense- og identitetsmarkør. Når de forsøker å snakke norsk erfarer de ofte at de lokale plasserer dem i samme kategori som hjelpetregende migranter fra en lavere sosial klasse enn dem selv, en kategori som de høykvalifiserte arbeidsmigrantene ikke identifiserer seg med. Gjennom de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes historier om deres samhandling med lokale mennesker ser man tydelig at språk og kommunikasjon spiller en viktig rolle i utøvelsen av makt og kontroll over produksjon og reproduksjon av sosial identitet (Gumpertz & Cook-Gumpertz 1982). Maktutøvelsen kan også gå andre veien, ved eksempelvis at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene insisterer på å bruke engelsk språk, som de i flere tilfeller mestrer bedre enn de lokale samhandlingspartnerne gjør.

I tillegg til språket brukes også andre identitetsmarkører for å differensiere mellom gruppene. Som historiene under vil vise, er dette spesielt knyttet til å ha 'internasjonal erfaring.' De høykvalifiserte arbeidsmigrantene hevder at de gjennom sine erfaringer med å bo i og besøke flere ulike land, har tilegnet seg god kunnskap om verden. Denne kunnskapen

gjør dem godt i stand til å interagere med andre som også har internasjonal erfaring, da de deler felles erfaringer og en verdsetting av å ha sett og opplevd andre steder og kulturer. Deres identitet som internasjonale og mobile mennesker settes i kontrast til, og brukes for å differensiere seg fra de lokale og stedbundne. De lokale, som i dette tilfelle er nordmenn som ikke har bodd eller reist mye i utlandet, anses gjerne av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som uvitende og naive mennesker.

Stereotypiseringen går med andre ord begge veier, ved at de lokale ofte plasserer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i samme kategori som hjelpetrengende migranter, og ved at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene klassifiserer de lokale som uvitende og naive. På denne måten legges det hinder for fremtidig samhandling, da flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene heller velger å være sammen med mennesker som snakker deres eget språk eller engelsk, og som også har internasjonal erfaring, enn å samhandle med de som har en sterk lokal forankring.

Grønhaug skrev allerede i 1979 om fremmedarbeiderens møte med nordmenn og det norske samfunn. Fremmedarbeiderne i Grønhaugs analyse ble som regel ansatt i dårlig betalte jobber, kom fra en lav sosial klasse og hadde manglende språkkompetanse da de kom til Norge. Et av Grønhaugs hovedpoeng var at i møtet mellom fremmedarbeideren og nordmenn vil det være en maktmessig ubalanse som gjør at nordmenn alltid vil ha overtaket. Dette overtaket gjør at det er nordmannen som definerer situasjonen og legger til grunn hva som er korrekt og akseptabel adferd. For at fremmedarbeideren skal kunne være med i det politiske og økonomiske spillet i samfunnet er de derfor avhengige av å ”beherske og bruke norsk kultur, dvs. norske regler for adferd og uttrykksmåter” (Grønhaug 1979: 125). Hvis ikke vil den skjeve rollefordelingen ofte føre til sammenbrudd i kommunikasjonen. Videre hevder Grønhaug at en vanlig løsning på dette fra nordmannens side er å innta rollen som den *tolerante undertrykker*, som forenkler språk og samtaletema for å utvise vennlighet, noe som for fremmedarbeideren føles nedverdiggende (1979: 140).

Til tross for årene som har gått siden Grønhaugs analyse, og selv om de høykvalifiserte arbeidsmigrantene tilhører en annen kategori innvandrere enn den Grønhaug skriver om, er det likevel noen slående likheter mellom deres og fremmedarbeiderens erfaringer. Også menneskene i denne studien opplevde å bli satt i bås og stakkarsliggjort av nordmenn med en sterk lokal forankring. Flere kunne fortelle historier om hvordan de hadde følt seg sett ned på, både i møte med de lokale og på norske offentlige kontorer. Flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene finner også møtet med de norske egalitære strukturene problematisk, ettersom disse strukturene, som er basert på ideer om likeverd og likhet

(Gullestad 2002), ikke anerkjenner de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som mennesker med høyere sosial status enn andre typer migranter. Dette er problematisk fordi de høykvalifiserte arbeidsmigrantene til stadighet opplever en dissonans mellom deres forståelse av seg selv og sin identitet, og den identiteten som de tilskrives av de lokale og de egalitære strukturene.

Norsk språkkompetanse

Ingen av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien kunne norsk før de flyttet til Norge. Alle som flyttet hit på grunn av ansettelse hadde fått beskjed om at det å kunne norsk ikke var et krav i bedriften og at arbeidsplassen var internasjonal med engelsk som arbeidsspråk. Både de som ble ansatt i oljebransjen og de som jobbet ved universitetet ble likevel tilbudt gratis norskopplæring. Alle jeg intervjuet hadde tatt del i norskkurs, men antall timer og engasjementet for undervisningen varierte kraftig. Mens noen hadde gått på kurs en gang i uken i to-tre måneder for så å ta en pause, hadde andre studert mer intensivt. Den mest engasjerte var nok Nathan, som etter å ha fullført det viderekommende norskkurset bestemte seg for å ta dette på nytt, fordi han denne gangen ville fokusere på dialekten og lære seg trøndersk uttale. Til tross for at Nathan kun hadde bodd i Norge i underkant av to år da vi møttes, var han en av dem som mestret det norske språket best. Selv om han snakket med aksent hadde han et stort ordforråd og snakket både mye og fort hver gang vi møttes. Han forklarte dette med at han syntes det å lære språk er gøy og at han allerede snakket fransk og spansk flytende, i tillegg til morsmålet engelsk. Han fortalte at når man har lært et par språk tidligere blir det lettere, ettersom man lærer hvordan språk er bygd opp og forstår strukturen på det. Logan følte derimot at han hadde mindre utbytte av norskkurset på jobben og sa at det meste han kunne, hadde han lært av de lokale vennene sine. Barnefamilieene hadde som regel inntrykk av at det var mye enklere å lære språket for de som kom alene til Norge, ettersom de selv følte at de hadde lite fritid og ofte var alt for trøtte om kveldene når ungene hadde lagt seg til å forsøke å lære språket da. Finn fortalte at i begynnelsen hadde han forsøkt å øve på norsken etter at de hadde fått sine to barn i seng, men at dette var noe han ga opp raskt. Da jeg møtte Finn og konen første gang snakket de likevel godt norsk og var blant de jeg intervjuet både på norsk og engelsk. Også Sofia hadde lært språket godt nok til at vi snakket norsk sammen når vi møttes. Når mannen hennes Jack også var til stede ble det derimot byttet til engelsk, fordi han ikke mestret språket like godt og derfor ikke følte seg komfortabel med å snakke norsk med mindre han var nødt. En gang jeg var hjemme hos dem fortalte Jack:

If you asked me five years ago, about what I think of people who have lived for four or five years in a different country and not learned the language I would say that they were lazy. And now I'm in the exact same position myself... To speak Norwegian makes me feel uncomfortable, because my Norwegian is crap. [...] In Spain it was the same, I felt that I was not able to express myself.

Sofia sa at det kanskje var på grunn av hennes personlighet og konkurranseinstinkt, men for henne betydde de små fremskrittene mye. Hun forsøkte derfor å presentere så mye som mulig av sitt arbeidet på norsk, "while I wouldn't even consider that!", skjøt Jack inn.

Til tross for at den norske språkkompetansen varierte var de fleste enige om at det å lære språket var viktig for å bli integrert i et land. Angela fortalte: "I have always thought that we need to integrate [når de flytter til et annet land], and to do that learning the language is important." Ali sa: "I would really like to learn Norwegian, because you need it if you want to live in the country." Sofia illustrerte dette ytterligere, med uttalelsen: "You know ... this is not our country... To speak the language is very important to feel home in a country, and if you don't speak the language you will always be an outsider." Til tross for at det i hovedsak ble benyttet engelsk som språk på arbeidsplassen deres, anså flere det å lære norsk av stor betydning for å kunne ta del i lokalsamfunnet utenfor arbeidstiden.

Engelsk som arbeidsspråk

Finn mente at firmaet han er ansatt i er taktiske når de ikke krever at nyansatte lærer norsk, fordi dette sannsynligvis ville skremt mange fra å søke på arbeid der:

But to progress you still have to learn. Of course, it doesn't only have to do with the language, you have to be smart and work hard as well. [...] Even though the work language is English, a lot of the communications still is in Norwegian. I actually had a colleague who chose to take another job because of that – to a company where everything is in English.

Paradokset her ligger i følgende: Mens arbeidsplassen ikke krever at de utenlandske ansatte skal lære norsk, og ved at omtrent alle nordmenn snakker godt engelsk, er det strengt tatt ikke nødvendig for de som kommer til Norge å lære språket. Likevel opplever de høykvalifiserte arbeidsmigrantene ofte å bli sosialt ekskludert hvis de ikke gjør det. Mohammed utrykte flere ganger irritasjon over de lokales oppførsel i lunsjpausene, samt over deres forståelse av det å

være sosial. Han hevdet at de lokale ikke er sosiale – i alle fall ikke på den måten han var vant til. Han hadde inntrykk av at de kun er sosiale når de spiser lunsj og fortalte videre at han som regel pleide å sitte sammen med dem, men at han opplevde det som problematisk at de hovedsakelig benyttet norsk i lunsjpausene. Ettersom norskkunnskapene hans ikke var så gode, var det vanskelig å følge med på samtalen. Han fortalte at da han jobbet for det samme firmaet i hjemlandet ville alle rundt bordet automatisk byttet til engelsk hvis noen fra et annet land kom og satte seg sammen med dem, og han var derfor overrasket og opplevde det som rart og uhøflig at de ikke gjorde det samme i Norge. Som et resultat valgte han noen ganger å spise lunsjen sin alene på kontoret, men dette førte til at han ble beskyldt av kollegene for å være asosial.

Den norske arbeidsdagen er kort sammenliknet med mange andre land. Åttetimersdagen legger til rette for at man jobber når man er på jobb og tar fri når man er ferdig, noe som også gjenspeiles i det at den eneste pausen for dagen, lunsjpausen, bare varer en halv time. Kantinen er derfor ofte den viktigste sosialiseringsarenaen på arbeidsplassen. Noen av informantene følte at de hadde begynt å mestre det norske språket når de pratet med noen på tomannshånd, men med støyen fra kantinen og med flere personer som snakket samtidig ble det for mange vanskelig å få med seg og forstå det som ble sagt. Finn syntes det var synd at ikke selskapet han jobber for ikke har en strammere linje når det kommer til arbeidsspråket:

Siden de er et selskap med internasjonale ambisjoner så burde de snakke engelsk. For eksempel på [en annen internasjonal bedrift] i Nederland går all kommunikasjon på engelsk. Jeg jobber sammen med folk fra mange ulike land og om [bedriften] vil holde på disse hadde det nok vært lurt om det gikk mer på engelsk.

Amir bemerket at det for han og andre utlendinger, virker skremmende at det nesten ikke finnes noen utenlandske sjefer i selskapet han jobber for. Dette var en problemstilling jeg tok opp med flere av informantene og mens enkelte hevdet at det fantes et glasstak for utlendinger, som fører til at de aldri vil kunne få lederposisjoner, mente andre at dette sannsynligvis bare kom av at bedriften ganske nylig hadde blitt internasjonal. Andre igjen mente at det kunne komme av at folk holdt på jobbene sine og bemerket at det sjeldent var utskifting av ansatte på toppen. Selv om noen var uenige i at det var vanskeligere for utlendinger å stige i gradene, hevdet de som trodde dette at det hadde med språket å gjøre. Hvordan de stilte seg til at de måtte lære norsk varierte derimot, og mens det var til stor

frustrasjon og irritasjon for noen mente Sofia at: "You have to make an effort to learn the language, to learn Norwegian. You're working in Norway after all."

Språk som identitetsmarkør

Språk er en svært viktig identitetsmarkør i det norske samfunnet. Da Gullestad (2002) gjorde feltarbeid i Bergen på 70-tallet observerte hun hvordan menneskene kategoriserte hverandre ut i fra dialekter og at denne kategoriseringen var nært tilknyttet stereotypier om hvilken oppførsel og hvilke egenskaper de med ulike dialekter hadde. Dette fenomenet ble også tatt opp av Eidheim (1969) relatert til møtene mellom nordmenn og den samiske befolkningen i et kystsamfunn i Nord-Norge. Med mindre de samiske snakket flytende norsk, uten noe som helst aksent, ble de ansett som mindre intelligente enn nordmenn og språk ble derfor en kilde til stigmatisering i dagliglivet. Jeg vil nå gå nærmere inn på et eksempel på hvordan manglende kommunikativ kompetanse førte til at en av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene følte seg stigmatisert og sett ned på av lokale mennesker.

Pierre kom til Norge i 2009 etter å ha blitt ansatt som stipendiat ved universitetet. Han fortalte at da han kom til Norge var han fast bestemt på å lære språket, ettersom han anså dette som en viktig del av integreringen i et land. I tillegg til morsmålet fransk, snakker han flytende engelsk, tysk og spansk. Etter å ha bodd i Norge i over to år snakket han også relativt godt norsk. Han ble så valgt til å sitte i styret ved universitetet, hvor møtene foregikk på norsk. Selv om han forstod mesteparten, følte han likevel at han gikk glipp av en del, i tillegg til at han ikke fikk uttrykt seg helt som han ville. Han klarte fint å føre samtaler med venner, men de snakket alltid om enkle ting som mat og bøker og været – det han kalte "lower intellectual conversations." Men da han var på styremøter eller snakket med kolleger følte han at han ikke lenger var i stand til å føre diskusjoner om seriøse tema, både fordi de snakket for fort og på grunn av at ordforrådet hans ikke alltid strakk til. Videre fortalte han at han fikk inntrykk av at folk begynte å anse han som mindre smart enn han var på grunn av at han snakket norsk med aksent: "When someone speaks Norwegian with an accent, I think people assume they are not smart. They assume that they have migrated to Norway because they are poor or because there is bad things happening in their country. They don't think that the person might be an academic." Han fortalte videre at han synes det var ekkelt at folk ikke lenger anså han som en intelligent person, i tillegg til at han savner å føre dype, meningsfulle samtaler og diskusjoner. Han tok derfor et bevisst valg og bestemte seg for å heller snakke engelsk enn norsk, spesielt på jobb. Han følte rett og slett at han ikke var den personen han var på innsiden når han snakket norsk.

Å snakke norsk med aksent ble for Pierre et stigma – et trekk ved han som fikk andre til å oppfatte han annerledes (Goffman 1990). I stedet for å bli ansett som en dyktig og språkmektig forsker følte han at folk så ned på ham og tok han for å være dum. Et stigma er ifølge Goffman et trekk eller en egenskap som gjør at man blir ansett som annerledes enn normalen i et samfunn. Når man treffer en fremmed person vil man, som nevnt innledningsvis i kapittelet, forsøke å danne seg et bilde av hvem og hvordan denne personen er. Dette blir gjort ut fra personens ytre kjennetegn, og den kunnskapen vi allerede sitter inne med om liknende kategorier av mennesker. De rollene og egenskapene vi tilskriver den fremmede er det Goffman kaller den *virtuelle sosiale identiteten* og denne vil danne grunnlaget for hvilke forventninger vi har til vedkommende. Når vi så har samhandlet med personen kan det oppleves at disse forventningene ikke stemmer overens med det bildet man i utgangspunktet dannet seg. Den virtuelle sosiale identiteten sammenfaller ikke nødvendigvis med den *virkelige sosiale identiteten*. Goffman påpeker at tilskrivningen av identitet som skjer under det første møtet ikke gjøres bevisst, og at man ofte selv ikke er klar over at man har gjort det for antakelsene viser seg ikke å stemme (Goffman 1990: 11-12).

Det at Pierre kom fra utlandet og at han ikke mestret språket hundre prosent gjorde at de han samhandlet med definerte situasjonen på en måte som ikke sammenfalt med hvordan han selv ønsket å fremstille seg. Han klarte ikke å styre hvilke inntrykk andre fikk av ham og dermed heller ikke deres oppførsel, og som et resultat fikk han ikke bekreftelse for sin forståelse av seg selv. Strategien han valgte for å unngå dette var å slutte å snakke norsk og heller snakke engelsk. Han fortalte at han hadde merket forandringer med en gang han begynte å snakke engelsk igjen. Etter et styremøte, hvor han hadde lagt frem en sak, fikk han svært positive tilbakemeldinger og noen hadde sagt til han: "You sounded brilliant!" Han fortalte videre at når han traff studenter på kontoret kunne de gjerne snakke norsk til han, men at han som regel svarte dem på engelsk. Dette var en god løsning for ham da han med dette fikk vist at han gjennom forståelsen av hva de sa, faktisk mestret det norske språket. I tillegg fikk han beholde sitt selvilde som en dyktig forsker ved å snakke flytende engelsk tilbake. Det interessante med dette eksemplet er at ved å skifte til engelsk brukte Pierre språket som samme sosiale våpen som de lokale bruker norsk. Han brukte engelsk for å heve sin sosiale status og ved å briljere med et godt ordforråd og en profesjonell talemåte kunne også han sette de lokale, som ikke er like flinke i engelsk som han, i bås. Mekanismene rundt det å bruke språk som grensemarkører går derfor begge veier.

Få av informantene følte seg så komfortable med å snakke norsk at de foretrakk å bruke norsk språk i situasjoner hvor de ikke var nødt. Dette var likevel ikke et stort problem,

ettersom alle snakket svært godt engelsk og mange benyttet seg derfor som Pierre, av det engelske språket i samhandling med lokale.

Utvikling av venns­kaps­relas­joner

Muligheten mennesker har til å skape sin egen identitet i det moderne samfunnet, har ført til at venns­kaps­relas­joner har fått økt betydning for mange (Gullestad 2002). Gullestad skriver at mennesker er ”avhengige av å finne andre mennesker som er villige til å bekrefte de normer og identiteter og det selvbildet som fremvises,” og at venner er viktige fordi de fungerer som ”livbøyer i kampen om respekt og verdighet” (2002: 245). For at venns­kaps­relas­joner skal utvikles er det derfor viktig at man har noen felles erfaringer og interesser som gjør at man forstår hverandres perspektiver og således kan anerkjenne hverandres identitet.

Ettersom nesten ingen av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene hadde noen bekjens­kaper i Norge før de ankom måtte de bygge opp et nytt sosial nettverk. Deres historier viser at de ofte valgte venner basert på likheter når det kom til språk, humor og fritidsinteresser, i tillegg til en felles internasjonal erfaring. Da de snakket om hvem vennene deres var og hvem de var sammen med på fritiden, skilte de fleste informantene mellom ’utlendinger’; *foreigners/internationals*, og ’lokale’; *locals*, nasjonale etniske grupper i det landet det var snakk om, eller folk med sterk lokal forankring og lite internasjonal erfaring.

Carmen fortalte at hun i de andre landene hun hadde bodd, hadde forsøkt å unngå spansktalende og heller foretrukket å skaffe seg venner blant migranter fra andre land enn Spania, og ’lokale’ venner. Da hun og mannen flyttet til Norge hadde dette derimot forandret seg. Til tross for at hun tidligere hadde bodd blant annet i Danmark hadde det vært et stort kultursjokk for henne å komme til Norge. Forventingene hun hadde i forkant viste seg ikke å stemme med virkeligheten, og den første tiden hadde derfor vært svært vanskelig. Hun fortalte at hun hadde sett for seg Norge som et åpent og kosmopolitisk samfunn, men da hun kom hit hadde hun funnet ut at dette ikke stemte. Det var vanskelig å få kontakt med og å få lokale venner og i starten hadde hun følt seg svært isolert. Etter å ha bodd i Norge en kort stund hadde hun overhørt en kvinne snakke spansk da hun var i en park. Hun hadde da straks tatt kontakt og begynt å prate med denne kvinnen, og de hadde blitt venninner etter dette. Hun fortalte at av en eller annen grunn satte hun mye større pris på det å ha spanske og spansktalende venner etter at hun kom til Norge.

Også for Lena var språk en signifikant faktor for dannelsen av venns­kaps­relas­joner. Hun fortalte at hun og mannen stort sett hadde utenlandske venner i Norge, som de hadde blitt kjent med gjennom jobb. Av vennene var de mest sammen med et tysk par som hadde barn på

samme alder som deres egen datter. Hun forklarte at selv om de kommer fra ulike land snakker de samme språk, i tillegg til at de har samme humor og måte å snakke på. Videre sa hun at de er vant til å bruke mye ironi og kan noen ganger virke litt "harsh" for de som ikke er vant til dette. Når de er sammen med lokale mennesker må de ofte holde denne siden litt tilbake slik at folk ikke skal ta det ille opp og de slappet derfor mer av når de var sammen med de tyske vennene sine.

Flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene kunne fortelle at de hadde lokale venner på jobb, men at de stort sett ikke traff disse på fritiden. Hvis de var sammen med de lokale kollegene etter arbeidstid var dette samværet stort sett i forbindelse med trening eller idrett. Amir fortalte at han spiller squash med noen lokale kolleger et par ganger i uken og Nathan står på ski eller sykler regelmessig med sine kolleger. Jack pleier å spille fotball sammen med noen lokale. Til tross for dette samværet fortalte alle tre at de ikke følte at de var gode venner med disse menneskene. Jack fortalte: "I have some football friends, but we usually just play football, and then after five minutes with talking after playing, it's enough." Amir fortalte at selv om de spilte squash sammen fant de aldri på andre ting enn det. Han sa videre at når de var ferdige med å spille gikk ikke samtalen alltid så lett og at han hadde inntrykk av at de lokale er private. Amir fortalte at han i hovedsak var sammen med lokale kolleger på jobb, til tross for at det også var en del utlendinger på den samme arbeidsplassen. På fritiden derimot, hadde han og konen i hovedsak et iransk vennenettverk bestående av høykvalifiserte arbeidsmigranter og studenter. Under et av intervjuene fortalte Amir at han godt kunne tenkt seg å lære å stå på ski: "I would like to ski, but none of our friends do, and my colleges are not that social."

At kun et fåtall hadde sosialt samvær med lokale mennesker på fritiden kom også frem i en nettverksstudie jeg utførte. Om lag halvparten av informantene førte i løpet av en uke opp på et skjema alle gangene de hadde truffet og vært sammen med venner. På skjemaet fylte de ut hvilken nasjonalitet vennen eller vennene hadde, hvor lenge samværet varte og hva de hadde gjort. Møtene fant i hovedsak sted på fritiden, men også lunsjpausene ble inkludert. Da jeg fikk tilbake skjemaene etter den endte perioden snakket vi sammen om hvorvidt det hadde vært en vanlig uke for dem og således kunne anses å være representativ for resten av året. Gjennomgående for alle unntatt én var at vennene de var sammen med på fritiden stort sett også kom fra utlandet. De som traff lokale i fritiden dette gjorde dette stort sett gjennom trening eller idrett, og i de feste tilfeller var de flere som møttes samtidig, med både lokale og internasjonale i gruppen. De internasjonale vennene kom ofte fra andre land enn informanten selv, noe som kan relateres til at det ikke finnes noen store konsentrasjoner med

høykvalifiserte arbeidsmigranter fra samme land i Trondheim. De som hadde litt mer kontakt med lokale var som regel barnefamiliene, som gjerne traff naboer og andre barneforeldre i forbindelse med bursdagsselskaper eller ved at barna var ute å lekte sammen. I et par av nettverksstudiene kom det også frem at enkelte av de lokale vennene var gift med utlendinger og således var tonasjonale par. Dette kan tyde på at internasjonal erfaring var noe som ble høyt verdsatt i denne gruppen mennesker.

Å ha et språk eller internasjonal erfaring til felles ble for mange et viktig utgangspunkt i utvikling av nye vennsksrelasjoner. De som ikke hadde spesielt mye kontakt med lokale beskrev dem gjerne som lukkede og private personer som det var vanskelig å få kontakt med. I motsetning til dette var andre internasjonale mennesker, som de mente at var sosiale og mer åpne. Når det kommer til vennskap med lokale var disse i hovedsak tilknyttet arbeidsplassen eller i forbindelse med idrett. Både på arbeidsplassen og når man driver med sport vil man i hovedsak innta spesifikke roller knyttet til de oppgavene man skal utføre. Dette betegnes gjerne som sekundære sosiale relasjoner, som står i kontrast til de primære, hvor hele personen tas i bruk under samhandlingen (Hannerz 1996: 95). I stedet for å bruke hele personen i samhandlingen benyttes kun deler av den, noe som ofte gjør samhandlingen enklere i den grad de spesifikke rollene innehar retningslinjer for hvordan man skal handle innenfor disse rollene. Retningslinjene for oppførsel vil også gjøre det enklere å vite hva man kan forvente av motparten. Som fortellingene til Jack og Amir viser, går samhandlingen med de lokale vennene ofte i stå etter at de er ferdig med fotballkampen eller treningsøkten. Dette kan også være årsaken til at ikke flere er sammen med lokale mennesker utenfor jobb, på grunn av uvisshet rundt hvilke roller og identiteter som skal tas i bruk og hvilke forventninger som tilknyttes disse.

De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes situasjon når det kommer til vennskap med de 'lokale' i Trondheim kan også sammenliknes med det høykvalifiserte arbeidsmigranter opplever i andre land. I sin studie av amerikanske ledere som arbeider i Japan fant Black (1988) ut at sosiale relasjoner med andre som også er fra utlandet, gir mer sosial støtte enn vennskap med personer fra vertslandet. Til tross for at vennskap med lokale mennesker kan gi en følelse av å være bedre integrert og føre til økt stedtilhørighet, velger høykvalifiserte arbeidsmigranter ofte å være sammen med andre utlendinger, ettersom de som regel vet hva de går igjennom, fordi de selv har like erfaringer (Black 1988). Dette kan nok komme av at dette er en mobil gruppe hvor det å slå seg til ro og føle seg stedfast ikke er et mål i seg selv. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene flytter ikke til et annet land for å bo der resten av livet, men for å fremme karrieren, få økt levestandard eller for å oppleve nye ting. De anser derfor

ikke Norge nødvendigvis som et siste stoppested, men et sted på veien hvor de har slått seg til ro midlertidig. På denne måten blir Norge et av mange mulige steder de tenker på og forholder seg til. De tenker ikke at de kommer fra et sted og har flyttet til et annet, men at verden består av mange ulike steder, steder hvor de kan ha bodd tidligere, samt steder som de har valgt bort, ikke kom seg til eller vurderer å dra til senere. Det blir likevel noe overforenklet å si at de selv velger i hovedsak å være sammen med andre internasjonale, da flere av informantene uttrykte et ønske om å bli kjent med lokale, men av ulike årsaker anså dette som vanskelig. Da de utviklet venns­kaps­relasjoner med mennesker som snakket samme språk og som også hadde internasjonal erfaring gjorde dette som regel samhandlingen enklere fordi de som regel også delte en forståelse av verden hvor de verdsetter den kunns­k­ap­en det mobile livet har tilegnet dem. På denne måten vil de lettere kunne bekrefte hverandres forståelse av seg selv og på den måten også få anerkjent sin sosiale identitet og status.

Stereotypisering av 'de andre'

Kommunikativ kompetanse dreier seg om mer enn det å ha et felles språk. For at samhandlingen skal være vellykket kan det for eksempel også være viktig å ha samme type humor som det kom frem i eksemplet med Lena over. Når mennesker treffer hverandre for første gang er det mye ny informasjon som skal fortolkes og gis mening i forsøket på å identifisere motparten, og for å håndtere informasjonsmengden er det vanlig at stereotypier tas i bruk (Jenkins 2004). Dette kan igjen føre til en overdrivelse av forskjeller mellom seg selv og andre og en underdrivelse av forskjeller mellom seg selv og de man identifiserer seg med. Hvis forskjellene oppleves for store vil det kunne føre til brudd i samhandlingen (Gullestad 2002).

Mye i det sosiale livet er underforstått og baseres på taus kunns­k­ap som kan være vanskelig for mennesker fra andre land å sette seg inn i (Gullestad 2002). Hvis man selv føler at man ikke mestrer de kulturelle kodene eller er usikker på om motparten gjør det, kan dette gjerne føre til at man forsøker å unngå situasjoner hvor man må samhandle med de som er annerledes enn seg selv (Grønhaug 1979). Mohammed hadde gjennom jobben i hjemlandet truffet en del nordmenn allerede før han kom til Norge. Han fortalte at disse, og noen av de han nå arbeider sammen med i Norge har et mer "international mindset" enn andre nordmenn. Han utdypet: "Norwegians can be divided in two groups. At one side you have those with good knowledge about the world, and at the other side there are those who are completely out." Etter at han kom til Norge hadde han flere ganger fått spørsmål om han noen gang hadde sett fjell og snø. Han mente at på grunn av media tror mange at Iran er et land med bare krig

og katastrofer. Han sa også at han blir provosert over at folk tror at han ikke har sett fjell, snø eller moderne byer før. Teheran er etter hans mening mye mer utviklet enn Norge, men det er noe de fleste nordmenn ikke er klar over. Han fortalte at han ikke omgås nordmenn på fritiden og at han har inntrykk av at de liker å være for seg selv. Videre sa han at han aldri har blitt invitert hjem til nordmenn, og at selv om han har vurdert å invitere noen av kollegene hjem til seg har han ikke gjort det:

As a foreigner, I don't wish to disturb. We Iranians are culturally proud and it's not in our nature to beg for a relation or a friendship with someone if they don't seem interested. I wanted to invite someone from the office to my house, but I'm worried that they will question my intentions. Maybe they will think; "what's the meaning of this?" or "why is this guy doing this?" This makes me feel uneasy.

Angela som tidligere har bodd i både USA, Mexico og Brasil i tillegg til hjemlandet Ecuador, fortalte at hun hadde fått spørsmål fra nordmenn om hvorvidt hun var glad for å ha kommet til Norge, til et land med så lite fattigdom: "fortunately, or maybe unfortunately, we grew up in places with a lot of poverty. So we're so used to seeing it that we don't see it anymore. It's not something that affects us. And when we lived there we were far better off!" Hun fortalte at det i hovedsak var de som ikke selv hadde vært i utlandet som stilte slike spørsmål, og at de nordmennene som hadde reist litt gjerne var: "less naive and have more knowledge." Videre sa hun at hun synes nordmenn generelt klager mye, samtidig som de ofte skryter av at Norge er verdens beste land å bo i. Dette syntes hun var slitsomt: "Norway is a great country, but it needs improvements. The salaries are not that good, and with the high taxes... The living conditions are not as good as they look on paper. What we gained from moving here doesn't equal the expectations we had."

Mohammed og Angelas historier viser hvordan stereotypier brukes i samhandlingen mellom de høykvalifiserte arbeidsinnvandrene og nordmenn med en sterk lokal forankring og identitet. Begge hadde opplevd at de lokale tilskrev dem og landene de kom fra trekk som plasserte dem under de lokale på den sosiale rangstigen. De lokale norske gikk ut fra at de kom fra fattige og lite utviklede land, og at det å komme til Norge derfor måtte være stor forbedring for deres liv. Til gjengjeld kategoriserte også de lokale ut i fra stereotypier om at nordmenn, og spesielt de som ikke var bereist, var asosiale, naive og uvitende. Spørsmålene Mohammed og Angela hadde opplevd å bli stilt føltes for dem nedverdiggende, spesielt med hensyn til det at de fikk inntrykk av at de burde føle seg takknemlige for å ha fått komme til

Norge. Selv anså de seg selv om høyt utdannede mennesker, fra gode familier, med internasjonale erfaringer og god kjennskap til verden. Derfor ble det vanskelig å akseptere at de lokale forsøkte å plassere dem i en lavere klasse, og resultatet ble at de som regel lot være å omgå lokale på fritiden. Ifølge Gullestad (2002) skjedde det i løpet av 1980-tallet i Norge en dreining fra å se på innvandrere som en ressurs til å se på dem som en byrde og et problem. Dette hang sammen med at innvandringen fra midten av 70-tallet i hovedsak har kommet i form av flyktninger eller ved hjelp av familieforening, og ofte er mennesker fra såkalte utviklingsland. Bildet av innvandrerne som hjelpetrengende har de siste tiårene blitt forsterket av media og ført til at nordmenn gjerne har en forståelse av seg selv som snille og gode mennesker som hjelper de som kommer til Norge. Norge har i tillegg ligget øverst på Human Development Index i flere år, noe som har ført til at Norge har blitt kalt verdens beste land å bo i, både gjennom media og av FN (FN 2013). Dette har igjen styrket troen på at innvandrere vil få det bedre i Norge enn de ville fått andre steder i verden, og at de derfor bør være takknemlige over å ha fått komme hit. Til tross for at migrantene i denne studien er av en annen kategori, og er ressurssterke mennesker fra middelklassefamilier, møter de fremdeles mange av de samme holdningene. Dette ble også tatt opp i en debatt i radioprogrammet EKKO på P2, den 11. Februar 2011, hvor de diskuterte hvordan Norge kan tiltrekke seg mer høykvalifisert arbeidskraft. Dilek Ayhan påpekte i denne debatten at media ofte fremstiller det som om den utenlandske arbeidskraften trenger oss, mens det i virkeligheten er motsatt. Hun fortalte videre at hun for en stund siden hadde kommet over et oppslag som fortalte hvordan ”vi hjalp Harvard-studenten med å få jobb,” som om dette var en stakkars mann som ikke ville kommet seg inn i norsk næringsliv etter endt utdanning uten vår hjelp.

Stereotypier og kategorisering gir ofte et overforenklet bilde av ’de andre’ enten det er lokale nordmenn eller internasjonale migranter. Ifølge Gullestad (2002) vil slike klassifikatoriske systemer både reflektere sosiale grenser, i tillegg til at de er med på å produsere dem. For å bryte ned barrierene basert på stereotypier og forestilte forskjeller, kan det derfor være av stor viktighet å fremme økt kontakt og kunnskap om hverandre.

Språk som symbolsk kapital og egalitarismens strukturelle makt

Som det kommer frem i eksemplene over er ikke språk bare et kommunikasjonsmiddel, men metakommuniserer også noe om sosiale relasjoner innen inkludering, hierarkisering, vennskap og makt. Bourdieu (1992) hevder at alle lingvistiske utvekslinger er uttrykk for symbolsk dominans ved at formen og innholdet i det som blir sagt inneholder og symboliserer strukturen av den sosiale relasjonen de skapes i. Han hevder at det finnes hierarkier av språk,

hvor riktig bruk av språket hviler på lingvistisk kompetanse. Denne kompetansen handler ikke bare om å bruke riktig grammatikk eller å ha et stort vokabular, men også på evnen til å få andre til å lytte til og tro på det man sier, samt evnen til å få andre til å utføre handlinger. Kommunikativ kompetanse er derfor en viktig del av en persons sosiale og symbolske kapital, da denne kompetansen vil kunne føre til sosial autoritet. I møtet mellom de lokale og de høykvalifiserte arbeidsmigrantene er det som nevnt norsk språk, kultur og regler for adferd som er gjeldende. Dette gjelder spesielt i de sosiale møtene i lunsjen og utenfor arbeidstiden. Den norske kulturen og det norske språket er det dominante og det som oppfattes som legitimt. At også de høykvalifiserte arbeidsmigrantene oppfatter dette som legitimt, kommer frem i deres utsagn knyttet til at de ofte ser det som nødvendig å lære det norske språket, til tross for at arbeidsplassen de jobber på ikke krever det. Når de lokale definerer situasjonen og plasserer de høykvalifiserte arbeidsinnvandrerne i bås som underlegne fordi de ikke snakker godt nok norsk, utøver de symbolsk makt ovenfor dem. Denne er skjult, ettersom de strukturene samhandlingen symboliserer – at de lokale har mer lingvistisk kompetanse og dermed mer makt enn de høykvalifiserte arbeidsinnvandrerne – tas for gitt.

I tillegg til denne skjulte maktutøvelsen opplevde flere møtet med de egalitære samhandlingsformene i det norske samfunnet som problematisk. Det norske samfunnet er bygd opp på en forestilling om likhet, der likhet blir ansett som både en verdi og en ideologi (Vike et al. 2001). Begrepet 'likhet' på norsk kan bety både likeverd og makenhet og det er derfor et tvetydig begrep da forskjellen mellom disse meningene ofte ikke kommer eksplisitt frem. I samhandling kan prinsippene om likhet ofte gjøre seg gjeldene enten som motiv eller som verdiorientering uten at man nødvendigvis er klar over dette (Vike et al. 2001). De høykvalifiserte arbeidsmigrantene, spesielt de som har vokst opp i samfunn preget av strenge hierarkier og sterk konkurranse, fant møtet med de lokale egalitære strukturene problematiske, spesielt når det kom til situasjoner som når de måtte dra til politistasjonen for å få fornyet visumet til seg selv eller sin kone, men også på arbeidsplassen.

Mohammed fortalte at han må søke om nytt visum hvert andre år, i tillegg til at konen må søke hvert år siden hun ettersom hun kom til Norge på familiegjennforeningsvisum. Man må være på politistasjonen tidlig om morgenen for å stille seg i kø og han hadde til og med opplevd at de noen ganger måtte stå utendørs til å begynne med. Han fortalte:

We have to stand in the same line as all the other immigrants. One time there was a Russian family in front of me, and they couldn't even speak a word of English! The ones working at the office was asking around if anyone could speak Russian. [...]

Equality in Norway isn't always good... Specialists and skilled migrants should have their own line. It doesn't feel good to stand in the same line as refugees and the illegal immigrants. [...] It costs 2000 kroner [å fornye visumet] and it's annoying to pay so much to be treated like that.

Mohammed fortalte videre at noen ganger kan det ta opptil et halvt år før visumet blir fornyet og at de ikke kan forlate landet i denne perioden. En gang hadde han kjøpt flybilletter for 9000 kroner for å dra på ferie i Europa sammen med konen, men fordi han ikke fikk visumet i tide måtte de kansellere hele reisen. Nå hadde de lært, fortalte han, og hver gang de skal hjem til Iran bestiller de derfor turen slik at de reiser like før visumet går ut.

Også Amir uttrykte frustrasjon over de egalitære samhandlingsformene, og i likhet med Mohammed tok også han utgangspunkt i erfaringer fra prosessen med å fornye visumet:

We [han og hans kone] apply for renewal of the visa every third year. Norway is lacking behind on the immigration part. There are many refugees here and many who don't work. I think it's stupid that I have to spend a whole workday to go to the police station to renew my visa. There should be a different system for those who work that go faster. We shouldn't need to stand in the same line as the refugees.

Amir fortalte også at han som bidragsyter til det norske samfunnet ved å jobbe og betale skatt, ikke følte at han fortjente å bli behandlet på samme måte som de migrantene som kommer til Norge ulovlig.

Når de høykvalifiserte arbeidsmigrantene oppsøker politistasjonen for å fornye visumet blir de, sammen med de andre migrantene som kommer til Norge, behandlet ut fra en idé om likeverd. Alle migranter behandles på samme måte og det finnes ikke noen egen kø for spesialister. Men både Mohammed og Amir følte seg nedverdige ved at de måtte stå i samme kø som for eksempel flyktninger, som var av en lavere sosial klasse enn dem selv. Ettersom de i tillegg har god kjennskap til at det norske samfunnet har behov for deres kompetanse, ble det desto vanskeligere for dem å forstå hvorfor de ikke ble mer verdsatt og behandlet bedre av de norske myndighetene. Den sosiale identiteten de følte at de norske myndighetene tilskrev dem, var en de ikke kjente seg igjen i og som de nektet å ta til seg. Dette viser igjen hvordan de egalitære sosiale strukturene i Norge er dominante og plasserer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i samme bås og posisjon som alle andre innvandrere. Det viser også at den identiteten som ble tilskrevet dem, til tross for at de selv ikke anerkjenner denne, fikk

innvirkning på deres liv gjennom at de følte seg nedverdiget. Ettersom Mohammed og Amir følte at de ikke hørte hjemme i den samme køen, og den samme kategorien som dem som ikke jobbet, tok de derfor avstand fra denne definisjonen ved å kritisere, med utgangspunkt i erfaringer med det norske innvandringsystemet, likhetsprinsippet som preger norsk samfunn og politikk.

Også de flate maktstrukturene på arbeidsplassen var til frustrasjon for mange. Flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene klaget på mangelen av konkurranse og ambisjoner blant en del ansatte. Til tross for at de fleste syntes det var positivt at det var kort avstand mellom ansatte og sjefen, og at møtekulturen var basert på at avgjørelser skulle tas i konsensus, skulle flere ønske at sjefen noen ganger satte foten ned og fikk ting gjort. De følgende sitatene kommer fra intervjuer med tre ulike informanter, som jeg har valgt ikke å nevne med navn, slik at dere utsagn ikke skal få noen negative konsekvenser for dem:

1. One thing that annoys me with the work environment is the equality. It kills your motivation! It doesn't matter how hard you work, it seems like no one cares. [...] Equality is good to some extent, but here I think it's too much. Also, people use their children as an excuse to leave an hour early. [...] At [en bedrift] they use a lot of money on research that doesn't lead anywhere, and that doesn't make people motivated to create new things. It seems like a lot of people don't care about this, just because they get paid, but I think it's wrong. [...] Where I grew up we always used to compete. We got grades in school and were rewarded if we did our work faster than others. We grew up with a competition mindset. Here no one competes, which can be annoying. If people want to develop they need to go to other places, maybe to another country.
2. There is a bit of extreme respectfulness here. During the meetings we always have to get consensus and if this is not achieved most of the time they will let people get some more time to think about it and schedule another meeting. Some times the meetings last forever just because people can't agree, even though it's not really anything to agree on. Some times it's just going through things that needs to be done! [...] Some times we can have three meetings about the same thing without getting anywhere, so even though people here are working efficient, things are still going very slow! There is no sense of hierarchy here, which is a good thing because we can work as equals,

but some times I just wish that the manager would put his foot down and say: ‘This is the way it’s going to be!’

3. The job security here is very good, but it’s also demotivating. It doesn’t matter how hard you work, you will still be kept on the same level as the people who are not committed to their job. [...] There are a lot of people who work hard, but they are compensating for the people who are not committed to their job. In other countries, this wouldn’t have worked, but because of the Norwegian system, somehow it does here. Another funny thing is that the titles; engineer, senior engineer and principal engineer, it has nothing to do with how hard or how much you work, it only depends on how many years you’ve been working.

For de som har vokst opp med å konkurrere om å gjøre det bra blir de egalitære arbeidsstrukturene, hvor de ikke føler at de får anerkjennelse for sitt harde arbeid, vanskelige. Samtlige av de tre høykvalifiserte arbeidsmigrantene sitert over kommer fra land hvor de har måttet jobbet hardt for å komme dit de er i dag. De har klatret oppover den sosiale rangstigen og blitt suksessfulle mennesker, både i sine egne og sine familiers øyne. Når de kommer til Norge opplever de at klatringen oppover stagnerer. Samtidig ser de kolleger som i deres øyne nesten ikke jobber, og som er fornøyde så lenge de får sin månedlige lønn. Ved at de selv ikke stiger i gradene over de som tilsynelatende ikke gjør jobben sin får de inntrykk av at arbeidet de selv gjør verken blir sett eller verdsatt.

En person som virket upåvirket av både stigmatisering og nedverdiggelsen var Logan. Som protestantisk kristen hadde Logan tatt kontakt med flere av kirkemiljøene i Trondheim og hadde allerede den første uken han bodde her fått flere lokale venner som inviterte han til å bli med på ulike aktiviteter. I tillegg var Logan veldig glad i friluftsliv, sykling og å stå på ski, og fikk derfor raskt et nettverk av lokale venner som hadde de samme interessene som han. Han hadde allerede før han flyttet bestemt seg for at han ville lære norsk raskest mulig og hadde i starten spandert middag på restaurant på noen av vennene i bytte mot at de hjalp han å øve på språket. Han forstod at det kunne være slitsomt for dem da han i starten ikke kunne så mye. Han fortalte:

All the internationals that I have talked to... I mean, they all agree that if you don’t speak Norwegian, or you don’t like... I haven’t ever felt the effect, because I’ve tried to speak Norwegian and I’ve been so involved in planning trips and doing stuff that...

and they [hans venner] don't mind me not speaking Norwegian that well... But the people that I meet who are internationals, and they don't try to speak Norwegian, and blend into the culture, then they don't often get invited to go do things. [...] I hang out with students, and in church everybody is always asking people to do stuff, so it's significantly different than I think what most... people who don't... who have a family and stuff when they move here... It's quite different. So I know some people who are like: "it's so hard to get invited to do things," and especially when they don't speak Norwegian.

Logan mente at siden han var en del av kirkemiljøet var hans opplevelser med det å bli kjent med de lokale svært annerledes. Kirken og den kristne troen ga han en felles identitet med de andre i dette miljøet som ble mer vektlagt enn både hans etniske identitet og språkvansker. I tillegg fortalte han at miljøet i kirken nok er mer åpent og tolerant enn hva det er andre steder og at hans opplevelser derfor ikke var sammenliknbare med det de utenfor kirkemiljøet opplevde. Nok en faktor som gjorde at Logans opplevelser var annerledes kan være at han kommer fra Canada, et land med nokså like egalitære strukturer som Norge.

Kosmopolitisk orientering

Som nettverksundersøkelsen og fortellingene over viser operer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene med et skarpt skille mellom de som har internasjonal erfaring og de uten. Dette tyder på en kosmopolitisk orientering blant de høykvalifiserte arbeidsmigrantene. Om kosmopolitisk orientering skriver Hannerz: "... cosmopolitanism is first of all an orientation, a willingness to engage with the Other" (1996: 103). Han beskriver videre kosmopolitter som personer med en evne til å eksperimentere med og omfavne det som er annerledes uten å selv bli oppslukt av det, og at de gjennom å ta til seg enkelte aspekter fra de kulturene de har vært i kontakt med tidligere utvikler: "his own unique personal perspective out of an idiosyncratic collection of experiences" (Hannerz 1996: 103). Hannerz (1996) skriver videre at de som har tilegnet seg en kosmopolitisk orientering kanskje aldri vil føle seg hjemme på den samme måten som lokale mennesker uten denne orienteringen gjør. Ved å ha utforsket og lært om det som er annerledes kan det være vanskelig i etterkant å forstå og innfinne seg med de naturliggjorte daglige rutinene som andre mennesker har, rutiner som ikke en gang settes spørsmålstegn ved. På denne måten føler kosmopolittene seg ofte framkoblede de stedene hvor de bor: "There may be feelings of detachment, perhaps irritation with those committed to the local common sense and unaware of its arbitrariness" (1996: 110).

Ved at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som regel er bereiste og ifølge seg selv har god kjennskap til verden, er det naturlig at de søker sammen og utvikler vennskap med andre som også har det. Deres kosmopolitiske orientering blir en form for symbolsk kapital, men den blir kun anerkjent som kapital i møtet med andre som også har en slik orientering. Gullestad (2002) refererer til Alexis de Tocqueville som hevdet at ideer om likhet kan springe ut fra ideer om likeverd, altså at mennesker som mener at de passer sammen ofte også føler at de er like. Videre skriver Gullestad: ”Forskjell sees gjerne som en mangel: Den som er forskjellig, mangler noe vesentlig. Når forskjellene oppleves som ’for store’, hender det at partene unngår hverandre (2002: 83). Når de høykvalifiserte arbeidsmigrantene samhandler med de lokale får de ofte ikke anerkjent sin kompetanse og status og de foretrekker derfor ofte å være sammen med andre internasjonale personer, eventuelt nordmenn som selv har internasjonal erfaring, enten i form av opphold i utlandet eller ved at de har giftet seg med noen fra et annet land. Ved å sette *internasjonal erfaring* som et likhetskriterium for vennskap får de, i samhandling med disse vennene, lettere bekreftet sin sosiale identitet som internasjonale verdensborgere, som kosmopolitter med verden som sitt nedslagsfelt.

Kapittel 5

Kosmopolitisk orientering, translokalitet og tilhørighet

Det fremgår av forrige kapittel at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene ikke er skjermet fra de lokale strukturene. De må i hverdagen til stadighet forholde seg til de lokale menneskenes kategoriseringer og forståelse av verden, og til de egalitære strukturene. Som Favell et al. (2004) hevder fungerer selektiv integrering dårlig i lengden. Til tross for at migrantene kan være velfungerende medlemmer av vertssamfunnet kan det likevel hende at de ikke føler seg som en integrert del av det. Mohammed eksemplifiserte dette da han i et intervju uttalte: ”After a while you get more integrated to the culture, but not with the people.” I sin analyse av transnasjonale sosiale felt skiller Levitt og Glick Schiller mellom måter å være i (*ways of being*) og måter å tilhøre (*ways of belonging*) slike felt:

Ways of being refers to the actual social relations and practises that individuals engage in rather than to the identities associated with their actions. [...] Individuals can be embedded in a social field but not identify with any label or cultural politics associated with that field. [...] In contrast, ways of belonging refers to practices that signal or enact an identity which demonstrates a conscious connection to a particular group. These actions are not symbolic but concrete, visible actions that mark belonging (2007: 189).

Det er med andre ord mulig å være en del av og handle innenfor et sosialt felt, uten at man nødvendigvis identifiserer seg med de nettverkene og sosiale relasjonene dette feltet konstitueres av. Følelser av tilhørighet og fellesskap er noe som tar tid å utvikle og for mange i denne studien har ikke slike følelser oppstått verken til det nasjonale sosiale feltet Norge,

eller til det lokale sosiale feltet de er en del av. Et viktig spørsmål man må stille da er om dette er et mål i seg selv for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene.

De er en mobil gruppe med en kosmopolitisk orientering som ser på verden som sin arena, en arena hvor de kan søke å fremme karriere, opplevelser, nye livsstiler og bedre leveforhold. Dette gjør at mange av de begrepene som ligger til grunn for diskursen rundt migrasjon, som stedtilhørighet, identitet, og kulturell og verdimeessig integrering, begreper som alle er tilknyttet den sedentære logikken, blir av mindre relevans. Dette kapittelet vil, med utgangspunkt i begrepene *translokaltitet* og *sosiale felt*, vise hvordan steder og nettverk spiller inn i de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes forståelse av seg selv og sin verden. Deres historier viser at de gjennom mobiltelefoner, internett og media ofte opprettholder nær kontakt med de stedene de har vært tidligere. I tillegg blir deres liv påvirket av de stedene som de har kjennskap til, enten det er gjennom reise, media, eller gjennom venne- eller familienettverk. Det lokale samfunnet de nå er bosatt i er bare et av de sosiale feltene de er en del av og, som det kom frem i kapittel fire er det ikke de lokale menneskene og det lokale levesettet de høykvalifiserte arbeidsmigrantene identifiserer seg mest med. I stedet identifiserer de seg i hovedsak med andre internasjonale mennesker, som deler deres kosmopolitiske holdninger og verdsettning av mobilitet. Dette kapittelet vil drøfte hvordan de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes mobile liv, og deres identifisering med flere ulike sosiale felt, påvirker deres forståelse av tilhørighet samt hva de tenker om fremtiden.

Steders betydning for identitetsdannelse

Utviklingen av identitet og subjektivitet er som det gikk frem i forrige kapittel, relasjonelle prosesser som blir påvirket av både hendelser og andre mennesker. Lokaltiteter er viktige i identitetsproduksjon fordi mange av hendelsene man blir formet av er tilknyttet spesifikke steder (Conradson & McKay 2007, McKay 2006). Tidligere ble det lokale og globale ansett som motsetninger hvor det lokale sto for noe lukket, avgrenset og stabilt og det globale for noe åpent, uendelig og ustabil (Gielis 2009). En persons identitet har således vært ansett å være tilknyttet det lokale, i en form for sedentær logikk, hvor stedet man kommer fra eller bor blir ansett som svært viktige for identitetsproduksjon. Doreen Massey (1994) argumenterer for en ny forståelse av sted, hvor det ikke bare anses som en lokalitet begrenset geografisk, men som en prosess. Steder er ifølge Massey møteplasser, som produseres gjennom nettverk av sosiale relasjoner og oppfatninger som finnes lokalt. Nettverkene og kommunikasjonen mellom disse strekker seg utover det lokale, og på denne måten knyttes det lokale og globale sammen. Denne fortetningen av tid og sted har ifølge Massey ført til at: "You can sense the

simultaneous presence of everywhere in the place where you are standing. [...] The social relations which constitute a locality increasingly stretches beyond its borders; less and less of these relations are contained within the place itself (1994: 162).

Også ifølge Arjun Appadurai (1995) er lokalitet noe relasjonelt og kontekstuekt, som skapes av mennesker og deres sosiale liv. Lokalteter blir produsert gjennom en aktiv, intensjonell og materiell prosess, hvor mennesker skaper hjemsted og tilhørighet. Lokalteter og steder er ifølge Appadurai aspekter ved menneskers sosiale liv, fulle av mening, da mennesker alltid plasserer seg selv i et sosialt og romlig definert samfunn. Ved å gjøre dette tar man lokaliteten innover seg og den blir kroppsliggjort som en struktur av følelser (Appadurai 1995). Med økt geografisk mobilitet blant mennesker og utvikling av ny teknologi og media, har nettverkene som legger grunnlaget for produksjonen av lokaliteter gått utover det geografiske stedets grenser og slik knyttet flere steder sammen. Det er dette Appadurai kaller *translokalitet* (1995: 216, 1996: 192).

Translokalitet

Siden transnasjonalisme har hatt en tendens til å fokusere på bevegelse fra et land til et annet og konsekvensene av dette, er translokalitet et begrep som fanger opp forholdet mellom mobilitet og sted på flere ulike nivåer (Anthias 2012). Translokalitet refererer ifølge Smith (2005) til en ny måte mobile mennesker lever i verden på, hvor de kan være tilstedeværende på flere steder samtidig. Gjennom sine sosiale relasjoner og nettverk plasserer de mobile menneskene seg selv som deler av flere steder på en og samme tid, og disse stedene vil igjen påvirke hvordan de forstår seg selv og sin identitet (Smith 2005). Gielis (2009: 275) refererer til Appadurai og skriver: "The concept of translocality points to a [...] migrant's ability not just to experience the social relations that are located in the place in which he or she is corporeally standing, but also (*placially*) to experience social relations that are located in places elsewhere." Kommunikasjonsteknologien gjør det mulig for mennesker å ha relasjoner til, og å oppleve nye steder uten fysisk å dra dit, og de samme mekanismene setter migrantene i stand til å være nærværende på flere lokasjoner på en og samme tid: "Migrant places are no longer localities, but have become translocalities – places where transmigrants reach out to other places" (Gielis 2009: 280). På grunn av dette kan man ikke lenger se steder som adskilte fra hverandre, eller tenke at migranter har dratt ut fra et sted og inn til et nytt. Gielis skriver: "We must therefore regard transmigrants as continuously moving along the 'continuum of place,' as always being in-between (people in various) places" (2009: 280).

Conradson og McKay (2007) hevder at til tross for at de sosiale nettverkene og fellesskapene som tidligere var relativt lokale nå blir stadig mer globaliserte, fortsetter likevel de lokale stedene å være viktige kilder for mening og identitetsproduksjon for de mobile menneskene: "At the level of human experience, the distinctiveness of place is retained rather than eroded by global migration flows" (2007: 168).

Med den økte mobiliteten har det, ifølge Al-Ali og Koser (2002), oppstått en endret forståelse av, og meningen tilknyttet, *hjem*, hvor hjem har blitt et konsept i bevegelse, bestående av flere ulike steder. Gjennom opprettholdelse av kontakt og relasjoner på steder hvor man tidligere har bodd vil skillet mellom hjemsted og vertssamfunn gå i oppløsning. Hjemmet, et sted hvor man føler tilhørighet, er ikke bare et fysisk, men også et symbolsk sted, hvor kultur, tradisjoner og verdier reproduseres og opprettholdes: "Conceptions of home are not static but dynamic processes, involving the acts of imagining, creating, unmaking, changing, losing and moving 'homes'." (Al-Ali & Koser 2002: 6). Om forholdet mellom hjem og identitet skriver Al-Ali og Koser videre: "It is not only national, cultural and social belongings, but also a sense of self, of one's 'identity', which corresponds to various conceptualizations of home" (2002: 7).

De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes sosiale og geografiske landskap

De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes translokaltitet kommer til syne i deres fortellinger hvor de typisk plasserer sine erfaringer på flere ulike steder og tider på en gang. Deres narrative plassering, altså det sosiale og geografiske landskapet de plasserer sine identiteter i, består av flere ulike lokaliteter som konstitueres av sosiale og familiære nettverk og relasjoner. For mobile mennesker er disse nettverkene ofte spredt over store deler av verden, noe som også er tilfelle for mange av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien. Mobile mennesker forstår således seg selv ut i fra flere ulike lokaliteter, det være seg steder hvor de har bodd tidligere, steder de har besøkt eller steder de vurderer å dra til i fremtiden. Disse stedene er igjen tilknyttet, ikke bare nåtid, men også fortid og en potensiell fremtid. Selv de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som bare har flyttet én gang, hvilket var tilfellet for om lag halvparten, plasserer seg selv i et globalt landskap, hvor Norge bare er et av stedene de forholder seg til. Logan hadde for eksempel bare bodd i hjemlandet Canada, før han flyttet til Norge. Likevel snakket han om mulighetene til å bli overflyttet innad i selskapet til for eksempel Brasil, noe han syntes hørt svært spennende ut. Han hadde også vært på ferieturer i USA, i tillegg til å ha reist mye rundt i Norge, så når han snakket om seg selv, de valgene

han har tatt og hvordan han opplevde det å bo i Trondheim, var disse historiene farget av hans opplevelser og erfaringer knyttet til alle disse stedene.

Bashir hadde heller ikke bodd utenfor hjemlandet før han flyttet til Norge, men kjente likevel til flere som jobbet i oljeindustrien i Midtøsten, i tillegg til at han og konen hadde familie i England. I et av intervjuene fortalte Bashir:

A lot of people in Pakistan prefer to work in the Middle East, because it's closer to home and they don't pay any taxes. I have some friends working there who have asked me about the salaries and taxes in Norway. I've told them that the taxes are very high. But I still prefer to live in Norway, because of the living standard here. [...] It is a good culture in the company. It's friendly. For me the salary isn't the only think that matters, it's also how you feel. In [bedriften han jobber for] I feel seen, heard and respected. This is important to me.

Bashir visste at han ville tjent mer penger hvis han hadde bodd og jobbet i Midtøsten, og at han ville hatt sjansen til å dra oftere på besøk til familien i hjemlandet. Da han forklarte hvorfor han heller hadde valgt å bo i Norge brukte han kunnskapen han hadde om levestandarden og jobbkulturen i Midtøsten, hvor han for øvrig aldri har vært selv, til å legitimere hvorfor han hadde valgt som han gjorde. Bashir fortalte også at han, før han kom til Norge, hadde fått tilbud om en studieplass på et masterprogram i England, men at han hadde takket nei til dette, delvis fordi han måtte finansiere hele mastergraden selv. Han fortalte videre at i sterk kontrast med Trondheim, er det et stort pakistansk miljø i England, men at Noor likevel ikke hadde lyst til å flytte dit. Da vi snakket om nettverket de hadde i Trondheim fortalte Bahir at de har litt kontakt med de norske naboene sine, men at de i hovedsak er sammen med "a small Pakistani family circle" på fritiden. De hadde også nær kontakt med familien i Pakistan, som de snakket med ved hjelp av videosamtaler hver søndag. I tillegg hadde ofte samtaler med mannen til Noors søster, som bor i England. Noors søster skulle også flytte dit, men ventet fremdeles på at visumet skulle gå i orden. De fortalte at når søsteren flyttet til England skulle de dra å besøke dem.

Når Bashir fortalte om seg selv, og på denne måten ga mening til hendelsene og erfaringene han har hatt i sitt eget liv, kontrasterer han disse med hvordan det ville vært hvis han hadde bodd eller oppholdt seg på de andre stedene han har kjennskap til. I samtalene rundt vennskap og nettverk kom England opp som en referanse, til tross for at han ikke har bodd der selv, men fordi han vet at det finnes et stort pakistansk miljø der. Når han benevnte

vennene i Norge som et *lite* pakistansk familienettverk kunne nok dette være en tenkt forskjell på hvordan det ville vært hvis de bodde i England, hvor det bor mange flere mennesker fra Pakistan, og hvordan det var i hjemlandet hvor de hadde et stort nettverk av familie og venner.

Opprettholdelse av translokale relasjoner og nettverk

For å opprettholde kontakten med venner og familie på andre steder i verden bruker de høykvalifiserte arbeidsmigrantene den moderne teknologien flittig, og flere reiser også nokså ofte tilbake til hjemlandet, samt til andre land på ferie. Angela var kanskje en av dem som var mest ivrig på teknologifronten. Hun hadde gjennom internett daglig kontakt med familie og venner som befant seg både i Ecuador, Venezuela og i Europa. Da jeg spurte om de ofte bruke webkamera når de snakket svarte hun:

Yes, and that makes a huge difference. It even kind of makes good byes a little easier, because before it was like ... we would see each other every six months or every year, and then, you know, I would leave Ecuador with a month old baby, and they would see him when he was walking the next time... But now we see each other, we talk, every single week, at least once a week, usually on Sundays. But also we keep in touch by chatting, every single day. We have family groups in the phones chats, so every single day we send pictures of what we are cooking, and what the kids did ... what we're doing, we're in a dinner in a various city, or... [Latter] And so, it's funny because Eduardo and I were out on our anniversary dinner, and we were taking pictures of the dishes ... because they love cooking, like Eduardo does, so we're taking pictures of the dishes and taking pictures of our selves, and I was like; 'Eduardo, do you realize how stupid we look right now?' [Latter]

But this is the way, you know, we keep in touch, and it's... Yeah. So yes, technology definitely makes a *huge* difference. And it makes you appear less apart. So ... you get to share a lot. It's fun because now, my cousins, of course, they all live in Quito, and we have this cousins chat, and they're like; 'Oh my goodness, we haven't seen each other in two months, but we haven't missed a day!' [Latter] Because, you know, we're always sending pictures of the kids, or whatever we're doing, and keeping each other updated, so ... even though we don't see each other as much... It's really nice, to... It's such a powerful tool, you know, the Internet and technology itself.

Da jeg var hjemme hos Amir og Zahra begynte de å snakke om hva de savnet fra hjemlandet, og Amir fortalte at han savnet iranske søtsaker og snacks. Zahra sa: “I miss food in general, but that’s the only thing we miss. We miss our family, but we can talk with them a lot on Skype. With the technology we have today it’s really not a problem. Sometimes I even forget about the family, but I do miss the fast food.” Med dagens teknologi er det enklere for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene å opprettholde de translokale relasjonene til venner og familie. Gjennom bilder og videosamtaler fortsetter de å være en svært tilstedeværende del av livet til familien i hjemlandet, samtidig som deres familie og venner andre steder i verden får muligheten til å ta del i deres liv der hvor de befinner seg. Dette gjør det, som Angela sier, lettere å være borte, ettersom de likevel føler seg nær hverandre. Til tross for den geografiske avstanden er de likevel en del av det samme translokale sosiale feltet, et felt som de gjennom opprettholdelse av kontakt vil fortsette å identifisere seg med og føle tilhørighet til, uansett hvor de i verden de beveger seg.

Mobilitetens konsekvenser

Til tross for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i hovedsak flyttet for å øke sin livskvalitet, enten det var et karrieretrekke eller søken etter stabilitet eller spenning, har mobiliteten likevel konsekvenser. De direkte kostnadene tilknyttet migrasjonen og reisene for å besøke familie er en faktor, en annen er savn og muligheten for ikke å utvikle følelser av tilhørighet. Finn og Teresa hadde truffet hverandre da de begge bodde i Frankrike. Da de bestemte seg for å flytte derfra ønsket Finn egentlig å flytte hjem til Nederland, mens Teresa heller ville dra til et sted hvor de begge var utlendinger. De fortalte at de vanligvis reiser til utlandet tre-fire ganger i året, og at disse turene som regel er til Nederland for å besøke Finns mor, eller til Frankrike for å besøke venner. Annethvert år drar de også til Ecuador for å besøke Teresas familie. Finn fortalte at de gjerne skulle dratt dit oftere, men at de på grunn av kostnadene heller planla en litt lengre tur hvert andre år. De fortalte at de hadde reist mye mer da de bodde i Frankrike. Da de bodde der tok det for eksempel bare fire timer å kjøre til Finns mor i Nederland, i tillegg til at flybilletter også var rimeligere enn de er fra Norge. Dette gjorde at de følte seg litt mer isolert fra omverdenen.

Kostnadene tilknyttet reising for å opprettholde kontakt med venner og familie andre steder, fikk også en annen konsekvens for Finn og Teresa. I et senere intervju fortalte Finn at de egentlig hadde lyst på flere enn bare to barn, ettersom de begge hadde vokst opp i store familier med mange søsken. Imidlertid hadde de nå innsett at dette sannsynligvis ikke kom til

å skje. Han sa at det allerede kostet mye å reise, og hvis de hadde fått et barn hadde de ikke kunne tatt like mange turer og dratt like ofte på besøk som de gjorde i dag.

Det at de ikke hadde mange venner, og heller ikke familie i nærheten var også noe Finn og Theresa fant vanskelig. De fortalte videre at det er veldig godt for barna å bo i Norge, ettersom det er så rolig og trygt her. Det er også andre goder her, som for eksempel at man får fri fra jobb hvis barna er syke, noe som gjør Norge ”veldig attraktivt for oss som er foreldre,” fortalte Teresa.

På spørsmålet om hva de tenkte om fremtiden sa Finn at det kunne hende at de flytter videre, men så kommenterte Teresa: ”men nå har jo jeg fått jobb,” mens hun smilte. Videre sa hun: ”Når man er yngre er det lettere å etablere seg. Nå har vi barn, og i tillegg har det tatt lang tid for meg å finne jobb. Derfor tenker jeg: ’Vil jeg virkelig gjøre dette [flytte til et nytt land] igjen?’ – Kanskje ikke.” Finn fortalte at når man blir gamle er man ikke like fleksible lenger og at alle mennesker vil ha sikkerhet. Det er noe Norge har mye av, når det kommer til at det ikke er krig og når det kommer til økonomisk sikkerhet. I tillegg fortalte han at etter at man hadde fylt 40 var det også vanskeligere å skifte jobb, ettersom mange bedrifter foretrekker å ansette yngre mennesker.

Da jeg traff Finn igjen senere fortsatte vi å snakke om mulighetene for å flytte videre. Et vennepar, som også kommer fra utlandet, hadde akkurat kjøpt hus i Oslo og skulle flytte dit om ikke lenge. Finn fortalte at også han godt kunne tenke seg å flytte til Oslo, ettersom det er nærmere Europa og mer å ta seg til der. ”Men det er ikke så dårlig her” sa han. Da jeg spurte om han fremdeles hadde lyst til å dra tilbake til Nederland svarte han:

Ja, det er a bit sacrifice to live abroad ... med tanke på familien. Jeg savner dem mye og moren min sier hele tiden at jeg bor for langt unna. [...] Hadde jeg vært overbevist om at det å flytte til Nederland hadde vært det riktige valget så hadde det vært enkelt fordi head hunters ringer meg hele tiden, senest i forrige uke, og tilbyr meg jobb, men til nå har jeg sagt nei. [...] Du vet, the longer you stay [i et annet land] the less likely it is to go back. [...] But the desire is always there.

Han fortalte videre at de fleste som flytter til utlandet sikkert har det veldig bra, men at 19 av 20 personer alltid vil føle at de savner noe. ”Men du blir vant. [...] Sikkerheten er også viktig, og jeg har en god inntekt her. Nå som Teresa også har fått seg jobb så blir det vanskeligere å flytte.” Da jeg spurte om de noen gang har vurdert å flytte til Ecuador svarte han at de har snakket om det, som en teoretisk mulighet, men at det er komplisert. Han fortalte at Teresa

med tiden har blitt veldig europeisk og ikke liker mentaliteten til mange av menneskene i Ecuador. I tillegg er det problematisk at det er en del korrupsjon der. Han sa videre at Teresa er ærlig og disiplinert, og at hun liker seg godt i Europa, men at hun alltid gråter når de forlater Ecuador. De har snakket om å kanskje kjøpe seg et hus i Frankrike når de blir pensjonister: ”Vi er fremdeles ganske ’frankofile.’ Vi liker Frankrike veldig godt, fordi man kan ha et veldig godt liv der. Det var bare arbeidskulturen jeg ikke likte.”

Finn og Teresas historie viser to viktige aspekter ved mobilitet: at mobile menneskers identitet blir formet av de ulike stedene de har bodd på, og at mulighetene for mobilitet ofte begrenses over tid. Jeg vil først gå inn på forholdet mellom mobilitet og identitet, før mobilitetens begrensninger blir tema for diskusjon.

Mobilitet og identitet

Steder er som nevnt viktige i identitetsproduksjonen fordi hendelsene og erfaringene som man blir formet som regel er tilknyttet spesifikke steder (Conradson & McKay 2007, McKay 2006). Forskjellige steder kan være av ulik betydning for identitetsproduksjonen, da det ifølge Levitt og Glick Schiller (2007) er mulig å være en del av og handle innenfor et sosialt felt uten nødvendigvis å identifisere seg, eller føle tilhørighet til dette. Videre kan forskjellige steder være tilknyttet ulike identiteter, ut fra de sosiale relasjonene som lokasjonene konstitueres av. Gjennom Finn og Teresas historie ser vi at også de selv anser seg selv som påvirket av de ulike stedene de har bodd. Finn beskriver Teresa som ’europeisk’ i tankegang og væremåte og til tross for at hun savner hjemlandet Ecuador tror han ikke at hun ville trivdes med å bo der, fordi hennes levetid i Europa har forandret henne både i form av holdninger og verdier. I tillegg kaller han dem begge ’frankofile,’ noe som tyder på at de fremdeles føler en tilknytning til Frankrike. Han poengterer at de levde et godt liv i Frankrike og at de fremdeles har mange venner der, samt at det i hovedsak var arbeidskulturen han ikke likte da de bestemte seg for å flytte.

Frankrike var for Finn og Teresa stedet hvor de møttes for første gang og ble forelsket. Det var der de var kjærester og nøy et mildt klima, et stort tilbud av restauranter og kulturliv, og selskap av gode venner. Norge på den andre siden er stedet de har fått barn, opplever stabilitet og å være gode foreldre. I tillegg til at deres identiteter har endret seg på grunnlag av erfaringene og opplevelsene de har gjort seg på de ulike stedene de har bodd, kan det også tyde på at de ulike stedene er tilknyttet ulike typer identiteter. I Frankrike var de unge og single, for så å bli kjærester, og levde et spennende liv hvor de reiste mye. I Norge er de foreldre og verdsetter derfor roen, stabiliteten og tryggheten mer. Gjennom å reise til

Frankrike for å besøke venner viser de at de fortsetter å identifisere seg med og føle tilhørighet til sitt tidligere hjemsted, noe som kanskje også er årsaken til at de til tider opplever livet i Norge som litt kjedelig. Deres fortsatte tilstedeværelse i Frankrike minner dem kanskje om en tid da de ikke hadde barn og således hadde færre forpliktelser enn de har i dag.

I Finn og Teresas historier ser man tydelig at de er deler av, og føler tilhørighet til flere ulike sosiale felt. Det som er minst av omfang er hjemmet de har i Norge, som består av dem selv og deres barn. Deres lokale sosiale felt består av venner og kolleger som også bor i nærheten, og videre konstituerer deres venner i Frankrike et sosialt felt, deres familie i Nederland et annet, og likeledes deres familienettverk i Ecuador. Man kan i tillegg si at deres arbeidssteder også er sosiale felt, hvor deres profesjonelle identitet tas i bruk. Som det gikk frem i kapittel tre følte Finn seg mer komfortabel med arbeidskulturen i Norge enn i Frankrike. Den var mer lik den han var kjent med fra hjemlandet og at han likte den norske arbeidskulturen kan tyde på at han lettere identifiserte seg med denne enn med den franske. Det er likevel viktig å minne om at det ikke er de nasjonale kulturene per se det er snakk om når de snakker om og sammenlikner Norge med Frankrike og sine hjemland, men nettverkene og de sosiale relasjonene de har på disse stedene. Stedene er, som Massey (1994) og Appadurai (1995) argumenterer for, lokaliteter som produseres av menneskelige relasjoner og de holdningene som finnes lokalt. Den geografiske plasseringen er derfor av mindre betydning.

Anthias (2008) bruker begrepet *translokal posisjonering* i sin studie av identitetsproduksjon og tilhørighet. Translokal posisjonering fanger ifølge Anthias opp hvordan menneskers identitet påvirkes av både posisjonering: hvordan man selv plasserer seg og hvordan man blir plassert av andre i det sosiale landskapet, og av lokasjonen hvor dette skjer, altså konteksten rundt. Anthias skriver videre at identitet og tilhørighet er nært tilknyttet hverandre, da man ofte føler tilhørighet til de man identifiserer seg med. Det er likevel en viktig forskjell mellom de to. Identitet beskriver Anthias som tanker og historier om hvem man selv tror man er, og de strategiene man tar i bruk for å fremme denne identifiseringen. Tilhørighet er på en annen side basert på forestillinger om tilgang, inkludering, ekskludering og deltakelse: "Belonging questions often emerge because we feel that there are a range of spaces, places, locales and identities that we feel we do not and cannot belong to, in the sense that we cannot gain access, participate or be included within (Anthias 2008: 8). Når Finn ikke likte det franske arbeidsmiljøet, kan det være at han på grunn av det strenge hierarkiet, følte at han ikke fikk deltatt i bedriften på den måten han selv ønsket. Hans tidligere kommentar om

at man hele tiden måtte jobbe hardt for å bygge opp en god relasjon til sjefen, kan tyde på at det ikke å ha en god relasjon satte enkelte sperrer for hva han kunne oppnå gjennom sitt arbeid.

Mobilitetens begrensinger

Williams et al. (2004) kritiserer ideen om at økende mobilitet vil føre til en fri flyt av mennesker. Dette på grunn av både nasjonale lover og regler som legger restriksjoner på immigrasjon, og på grunn av "the inherent 'stickiness' of the world" (Latham 2002: 123, sitert i Williams et al. 2004: 28). Williams et al. mener at i motsetning til informasjon og kapital, går flyten av mennesker saktere, og menneskers mobilitet blir gjerne mer "klebrig" jo eldre de blir. Dette kommer av både økonomiske, kulturelle og materielle årsaker. De økonomiske og materielle går på blant annet kostnadene tilknyttet flyttingen og de investeringene man gjør på det nye stedet. Det krever tid og penger å lage seg et hjem, både når det kommer til bolig og møbler, i tillegg til transportmidler som for eksempel bil. I tillegg tar det tid å komme inn i en ny jobb, lære nye ferdigheter og å lære kulturen og samfunnet å kjenne. Når man har gjort materielle og personlige investeringer et sted, og har utviklet et sosialt nettverk der, utvikles det gjerne en form for "place attachment" – en tilhørighet til stedet som kan gjøre det vanskeligere å flytte derifra (Williams et al. 2004).

Finn og Teresa var, i likhet med de fleste andre i denne studien, usikre på om de skulle flytte videre eller ikke. Men som Finn sa, jo lengre man blir værende i et annet land, desto mindre er sannsynligheten for at man drar tilbake. Det å ha sikkerhet og et godt arbeidsforhold var viktig for dem, i tillegg til at de anerkjente at det ble vanskeligere å etablere seg på et nytt sted når man er eldre versus da man var ung. Som Teresa kommenterte i samtalen over: "Vil jeg virkelig gjøre dette [flytte til et nytt land] igjen?" – Kanskje ikke." Finn og Teresa har også gjort store materielle investeringer, og eide både hus og bil, i tillegg til at de har to små barn hvor den eldste allerede har startet på skolen. De hadde med andre ord skapt et hjem i Norge og gjennom sine investeringer både materielt og emosjonelt har de utviklet en lokalitet som de føler en form for tilhørighet til.

Forskning viser at sannsynligheten for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene flytter minker dersom de får barn på sitt nye bosted (Williams et al. 2004). Barn er derfor med på å bremse mobiliteten. At barna vil virke inn på hvilke valg de høykvalifiserte arbeidsmigrantene tar senere, kom også tydelig frem i flere av intervjuene. Da jeg spurte Lena om hun trodde hun og Simon kom til å bli værende i Norge svarte hun:

There's definitely a possibility that we stay. Right now we're thinking about going back [til Sveits], but we will certainly stay for five years. We're not going anywhere until I have produced a paper, and that takes a long time, at least five years. After that we both have the opportunity to renew our contracts, so then we have to take the big decision... Another thing is our daughter, who is starting school then. We think that it's important that she get some kind of continuity in school, so we don't want to move after she starts. It has to happen before, or not at all. That's the thing if you have kids. When they start school, you settle down.

Da jeg snakket med Mohammed om fremtidsplanene og om han trodde de kom til å bli værende i Norge sa han:

I need to have good work [for å bli]. [...] Maybe if we have kids, we have to stay here. If they become 7-8 years old here, we can't go back. Then the kids will have become Norwegian and they cannot read our language or feel the same [som iranere]. [...] You have to grow up in a culture to really understand it.

Utfordringen her ligger i at selv om foreldrene føler sterkest tilhørighet til translokale sosiale felt, hvor relasjoner og steder andre steder i verden gjerne er av størst betydning for deres identitet, er ikke dette nødvendigvis tilfellet for barna. Barnas sosiale felt er også translokale, gjennom kontakt med familie andre steder i verden. Men tilhørigheten kan for barna være sterkere til det nettverket og vennene på det lokale stedet hvor de har vokst opp, som gjerne er det stedet de kjenner best til. En gang jeg var hjemme hos Sofia og Jack viste døtrene deres frem bunadene de hadde fått til 17. mai. De er tydelig stolte og Jack spurte den eldste datteren på 5 år: "Er du en spansk jente, eller er du en norsk jente? Eller er du en skotsk jente?" Hvorpå datteren svarte: "En norsk jente." Det kan hende at konteksten, at det var 17. Mai og at hun hadde på seg den norske folkedrakten, påvirket datterens svar, men det kan også være at hun rett og slett føler seg som en 'norsk jente'. Hun har bodd nesten hele livet sitt i Norge og de aller fleste vennene hennes er norske. Hennes mor, Sofia, som vokste opp i Spania med en spansk far og en tysk mor, reiste gjennom barndommen ofte på besøk til Tyskland, i tillegg til at moren hadde snakket tysk med henne og søsknene hjemme da de var små. Sofia fortalte at hun likevel aldri har følt seg tysk selv. Da hun var 13 år gammel tilbrakte hun en sommer i Tyskland på besøk hos noen slektninger, men Sofia fortalte at hun syntes tyskerne var kalde mennesker og at hun ikke trivdes der. Selv om Tyskland var morens opprinnelsesland, følte

aldri Sofia tilhørighet til landet. Dette viser at de translokale sosiale feltene og tilhørigheten knyttet til disse kan endres over tid, og også fra generasjon til generasjon. Det vil også meningen som tilskrives disse og således identifikasjonen med dem.

Tanker om tilhørighet og fremtiden

Et spørsmål som ble stilt alle de høykvalifiserte arbeidsmigrantene var om følte en form for tilhørighet [a sense of belonging] til sitt nåværende hjemsted, og hva fremtidsplanene deres var. Bevisst på at planer og realitet ikke alltid sammenfaller når det kommer til en forestående retur eller videre flytting, er svarene likevel interessante. De viser noe om hvordan informantene tenker om sitt hjemland, om hvordan relasjonene til dette stedet kan forandres med tiden, og om hva de tenker om tilhørighet. Mohammed, som allerede hadde vært ansatt i et norsk selskap i hjemlandet før han ble overflyttet til Norge, fortalte at han gjerne ville flyttet tilbake til Iran dersom selskapet fikk en ny mulighet der. På grunn av den politiske ustabiliteten i landet tvilte han likevel på at dette kommer til å skje med det første. Han sa videre:

I'm eager to go back. You know, it will always be your home country. [...] There are many foreigners that are afraid to say that they are going to stay here. You will always miss your home country and your family. A lot of people can say things like "I think I'll go back next year," but when the next year comes nothing happens. [...] Trondheim feels like home. It is always very sad to leave Iran, but when you get home [til Trondheim] you're happy. [...] We will always miss something... But it seems like I'm living here now.

Zahra fortalte at det første året hun bodde i Norge ville hun bare dra tilbake:

I kept thinking: 'we must go back.' Every day I thought about how much I missed Iran and the people there, but today there are some days that I don't even think about going back. Without noticing you get used to it [å bo i Norge]. [...] It is strange, because after our last visit in Iran, when we came back [til Trondheim]... When we entered the city I started to feel that I had come home.

Både Mohammed og Zahra hadde en drøm om kanskje å flytte tilbake til hjemlandet i fremtiden, men virket samtidig bevisste på at det ikke var helt sikkert det kom til å skje.

Mohammed og Zahra fortalte at de følte at de bodde i Norge nå og at dette var hjemme. Deres investeringer gjorde at de, til tross for at de fremdeles savnet hjemlandet og følte en tilknytning til dette, også hadde utviklet en følelse av tilhørighet til sitt nåværende bosted. Som Zahras historie viser, kom denne følelsen gradvis og uten at de hadde gått aktivt inn for det.

Det var også enkelte som ikke så for seg at en retur til hjemlandet kom til å skje. Da jeg spurte Jack om han trodde at han og Sofia noen gang kom til å flytte til hans hjemland tenkte han seg lenge om før han svarte: "I don't know. I feel somewhat that I don't belong here [i Norge]... I think that would have changed if we moved to Scotland. But no, I don't think we're going to move there. It's more likely that we'll go back to Spain." Jack fortalte at da han først dro fra Skottland var han veldig bevisst og stolt over sin skotske identitet og tilhørighet, men at dette hadde minsket med tiden: "I was very proud of being Scottish when I left. But I feel less and less attached. [...] I tell the kids stories and pass on the language, and I like to take them to Scotland [på ferie], but I don't think we'll ever move there."

Grønhaugs forskning viser at sosiale felt kan variere i både skala og omfang, og således bestå av et enkelt hushold eller en nasjonal folkegruppe (1978). Videre skriver Grønhaug at de sosiale feltene vil påvirke individenes liv, håp og strategier, men at ulike felt kan ha ulik påvirkning, og at de feltene som på et tidspunkt er dominante, kan bli mindre avgjørende på et annet tidspunkt. Dette ser man tydelig i Jacks utsagn knyttet til det å være skotsk. Han føler fremdeles at han er skotsk, men føler ikke lenger noen sterk tilknytning til denne identiteten. Det nasjonale sosiale feltet og identitet knyttet til dette, er ikke lenger en sterk kilde til tilhørighet for Jack. Senere fortalte han at han etter at de flyttet til Norge har følt seg som en bedre forelder for sine barn og gjorde det tydelig at dette var viktig for han. For Jack kan det derfor tyde på at husholdet bestående av kjernefamilien, har blitt det viktigste sosiale feltet knyttet til følelser av tilhørighet.

At kjernefamilien var den viktigste kilden til følelse av tilhørighet kom også frem i samtaler med Carmen. Carmen visste ikke hva fremtiden ville bringe, men hadde allerede bestemt seg for at hun ikke skulle tilbake til Spania:

Now the kids have started school and are making friends... I don't feel settled here, but I don't think I'll ever do. [...] I don't want to go back to Spain. I love my country, but I wouldn't go back. [...] Many people have a romantic vision of their home country. They want to be close to their family. They want to go back to their hometown. I don't have it that way. The only place I feel like home is with my kids

and my husband. I have more romantic ideas about moving to a new country, than going back to one where I've lived before.

For Carmen og Jack, i likhet med flere av de andre høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien, er ikke føleleser av tilhørighet nødvendigvis knyttet til et geografisk sted, men til de sosiale og familiære nettverkene de er en del av. Det viktigste nettverket og således det dominante sosiale feltet, synes for de fleste å være deres nærmeste familie, altså ektefellen og deres barn.

Kostnadene ved en mobil livsstil

Det ikke å ha familie i nærheten ble oppfattet som problematisk for nesten alle barnefamiliene. Flere mente at dette førte til at de hadde enda mindre fritid til å være sammen med venner eller som par, fordi de ikke hadde familie som kunne hjelpe dem med å ta seg av barna. I tillegg hadde enkelte dårlig samvittighet for å ta barna bort fra besteforeldrene sine ved å flytte til utlandet. Lena fortalte at hennes mor var veldig lei seg for at de hadde flyttet til utlandet, og at hun håpet at de snart kom tilbake til Sveits slik at hun kunne få være ”a proper grandma.” Noe som problematiserte forholdet mellom de høykvalifiserte arbeidsmigrantene, barna deres og foreldrene ytterligere er når foreldrene blir eldre. Med lave pensjoner og dårligere helse kan det fort bli vanskelig for foreldrene å dra på besøk til barna i utlandet. Angela uttrykte frykt for at kostnadene knyttet til å være langt borte fra hjemlandet skulle bli for store:

Are we losing the best years of our families' lives? Are we taking our children away from their grandparents? And their grandchildren away from them? We don't know how much longer they'll be around... all these things, really weigh in. But ... then you have to think long term, and for the best of the children, so ... it's a struggle ...it's a struggle.

Angela fortalte at til tross for at foreldrene støttet henne og søsteren til å dra ut i verden ”they still always wanted us to come back home. I want that too... You know, you always get pulled back to your roots, I guess that's pretty natural.” Angela trodde likevel ikke at de kom til å flytte tilbake til hjemlandet, på grunn av korrupsjonen og usikkerheten tilknyttet oljeindustrien i landet. Da jeg spurte Angela om det var noe hun aktivt forsøkte å holde fast ved og overføre til barna sine fra sin kultur, svarte hun med en gang respekt for eldre og det å

være høflig. Hun følte at dette er noe som holder på å forsvinne, og til tross for at hun ikke hadde skjønnet poenget med denne respekten da hun selv var liten, forstod hun betydningen av det nå. Videre fortalte hun:

And the other thing, which is what makes us struggle so much, is... sense of belonging, this ... roots, this... My whole life was developed from my childhood, and childhood was my family. And I mean extended family, cousins and like, parent cousins' sons and daughters, which I also call cousins ... for me they are all my cousins and we grew up together, and we interacted all the time ... and it's a really, really strong and important bond in my life. So ... this is the only thing that I feel like, how am I going to give them that? Am I taking this away from them? These are the doubts that come into my mind. But then, I have a couple of cousins that lived in Venezuela actually, they were my own age, I saw them maybe two times in my whole life while I was a kid, but I guess it was, as parents, that was my dad doing a really good job at always talking about his brother in Venezuela. And back then there was no Skype, no nothing. They couldn't even call each other on the phone, because it was so expensive, they called each other on the radio! Really, really low technology, and this was once every two months or something like that... But he always had them very present in our lives. So, I always knew about my cousins, and when I met them for the first time, and I think we were maybe nine or ten, and I went to visit them over the summer in Venezuela, they were my best friends in the world!

Det gikk åtte år til Angela traff disse søskenbarna igjen. De flyttet da til Ecuador og Angela fortalte at de også denne gangen var svært gode venner med en gang møttes, og at de fremdeles er det den dag i dag:

Until this day, they are my very best friends! I chat with them every single day and we're really, really close, so ... then I think, they [barna hennes] don't necessarily have to lose that. The bonds. As long as I do the work of telling them about them, keeping them in touch, trying to get together at least once a year, and I think it works... [...] At least we try, because I think it's important to have the sense of belonging, where do you come from and whom do you come from.

Angela var med andre ord klar over at de betalte en pris for å være langt borte. Hun trodde likevel at hun gjennom å snakke mye om familien i hjemlandet kunne klare å holde dem tilstedeværende i barnas liv til tross for de geografiske avstandene, slik hennes far hadde gjort for henne med søskenbarna i Venezuela.

Verdsetting av mobilitet

De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes historier viser at for dem er det ikke de geografiske stedene i seg selv som er av størst betydning. De sosiale feltene som deres identitet formes av er ikke begrenset til et geografisk sted. Man ser heller at de translokale sosiale feltene som konstitueres av familie og venner er de som betyr mest. Det er nettopp disse relasjonene de som har blitt foreldre, forsøker å overføre til barna. Også en verdsettelse av mobilitet og en kosmopolitisk orientering står sentralt, og for dem er det gjerne den sosiale og eksistensielle mobiliteten, altså muligheten for å fremme karrieren og å få nye opplevelser, av større viktighet enn den geografiske mobiliteten, altså hvor de flytter (Hage 2005). Denne verdsettingen av mobilitet virker som noe som ofte går i arv. Som Angela fortalte hadde hennes foreldre, da spesielt faren som blant annet hadde jobbet som ambassadør i USA, oppmuntret både henne og søsknene til å flytte til utlandet for å lære andre kulturer å kjenne. Om sine egne barn sa Carmen: "When my kids are 18, I wouldn't want them to be really close. I would want them to go out and see the world, and then I can come visit them." Den mobile og deterritorialiserte forståelsen av seg selv og sine sosiale relasjoner var dermed noe hun ønsket å kunne overføre til sine barn.

Mobiliteten har likevel en del kostnader, og venner og familie som ikke har søkt ut denne livsstilen selv kan ofte ha vanskelig for å forstå de valgene som de høykvalifiserte arbeidsmigrantene har tatt. Angela fortalte:

Sometimes they [familien] look at Eduardo, and they look at me, and the lifestyle we've chosen, like moving around, and ... literally they treat us like we're aliens, like: 'Oh my goodness, what are you doing?' or 'why would you put yourself through that?' Because you know, it is easy to settle down where you've always been, and ... feel comfortable, and not want to change anything. And it's a good choice! But ... there is so much more to see! [Latter] There is so much more out there! You know, and every time we move we learn so much. And yeah, it's been though as hell, but I wouldn't change it for the world. I wouldn't take these experiences away from my children, or ourselves as a couple, and professionally, and ... in all senses. So ... some

times you are like, ah, why are we doing this, you know [latter], we could have it so much easier! But ... you can't read about this, you have to live it. [...] So this is why we sometimes go like: 'ah, we should still go to Malaysia, or ... India, or ... we should live in China... But then we think about the moving, and the ... learning another language... [Latter]

Til nå har verdsettingen av mobilitet vunnet over bekymringene for kostnadene for Angela. Men som det også kommer frem i denne historien; å flytte krever investeringer, både økonomisk og personlig. Det synes likevel som at mobiliteten begrenses i løpet av livet, både på grunn av stifting av familie, utvikling av følelser av tilhørighet, alderdom og helse. Med tiden vil kanskje flere gjøre som Finn: å fokusere på stabiliteten og slå seg mer eller mindre til ro.

Kapittel 6

Konklusjon

De høykvalifiserte arbeidsmigrantene er en differensiert gruppe når det gjelder nasjonalitet, type utdanning og yrkesbakgrunn. De har likevel en del til felles. Samtlige i denne studien kommer fra en middelklassebakgrunn, noen med et litt bedre utgangspunkt enn andre, og alle har tatt minimum tre års høyere utdanning. Et annet fellestrekk er deres kosmopolitiske orientering, hvor de anser seg selv som internasjonale mennesker med god kunnskap om verden. De verdsetter mobilitet og de erfaringene det fører med seg og de ser på hele verden som sitt nedslagsfelt. Globaliseringen har ført til en stadig økende spesialisering i arbeidslivet og med en internasjonalt anerkjent utdanning kan de høykvalifiserte arbeidsmigrantene søke arbeid nesten hvor som helst. Deres kompetanse er ettertraktet i den globale økonomien hvor det er en stadig økende kamp om talentene, om de beste og flinkeste på sine områder. I Norge er det spesielt i olje- og gassindustrien dette kommer til syne, hvor bedriftene nå reiser på messer i utlandet i et forsøk på å rekruttere arbeidskraft, men også innenfor andre sektorer ser man at utenlandsk arbeidskraft er ettertraktet og til dels nødvendig for å fylle opp ledige stillinger.

Hvorfor migrerer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene?

De høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien kan i hovedsak kategoriseres som teknikere og ingeniører, samt akademikere. I tillegg kom én som student og fire som medfølgere, uten at de selv hadde ansettelse ved ankomst. I analysen av hva som fikk dem til å migrere kom det frem at årsakene til migrasjon var sammensatte. I motsetning til klassifikasjonssystemet til Mahroum (2000) og Williams et al. (2004) hvor de ulike yrkesretningene ble antatt å påvirke hva som motiverte migrasjonen viser mine data at deres motivasjoner var mer knyttet til livssituasjon enn til yrke.

Med utgangspunkt i de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes historier fant jeg at det i hovedsak er fire ulike motivasjonsfaktorer som fikk dem til å komme til Norge: ønsket om bedre økonomi, ønsket om å fremme karrieren, ønsket om mer stabilitet og ønsket om spenning og nye opplevelser. Selv om de økonomiske faktorene var viktige, var de for de fleste ikke dominante, ettersom deres kompetanse ville blitt godt lønnet også andre steder i verden. To stykker, begge unge menn uten familieforpliktelser, nevnte likevel lønnen som en av de viktigste faktorene, og jeg valgte å klassifisere disse som 'økonomiske passasjerer.' Den neste kategorien av migranter flyttet til Norge for å fremme karrieren, gjennom å bli en del av fremragende forskningsmiljø, som i Norge blant annet finnes innenfor petroleumsnæringen. Gode muligheter for å forfølge en akademisk karriere, spesielt innenfor teknologiske fagretninger trakk også flere av dem til Norge. Denne kategorien, som jeg valgte å kalle pilegrimer, viser tydelig at geografisk mobilitet for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene har like mye med sosial mobilitet å gjøre, ettersom de mente at avansement innenfor deres felt best kunne oppnås i utlandet. Den tredje kategorien, de trygghetsorienterte, valgte Norge på grunn av et ønske om en endret livsstil, med større grad av stabilitet og et mer komfortabelt arbeidsforhold. Flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne kategorien hadde før de flyttet til Norge fått barn, for så å finne ut at familieliv ikke så lett lot seg kombinere med en karriere i det landet de tidligere bodde i. Den norske velferdsmodellen og den åtte timers lange arbeidsdagen, hvor ingen kan pålegges å arbeide overtid, fristet flere av dem til å vende blikket mot Norge. Til sist kommer de høykvalifiserte arbeidsmigrantene hvor ønsket om spenning og nye opplevelser stod som den dominante motivasjonsfaktoren. De i denne kategorien var kanskje de som havnet i Norge mest som et resultat av tilfeldigheter, da de tilsynelatende kunne ha vært åpne til å dra hvor som helst, bare for å oppleve det som er annerledes og for å realisere seg selv. Blant spenningsøkerne var det i hovedsak menn i slutten av tjuårene, uten noen forpliktelser, da de enda ikke hadde stiftet familie. De var alle fra vestlige land, og reiste derfor med pass som gav dem minimalt med begrensninger fra eksempelvis immigrasjonsmyndigheter, sammenliknet med mennesker som kommer fra andre land.

Ulike modeller har blitt utviklet for å forklare formene og årsakene for migrasjon. Som det går frem av denne studien er de neoklassiske økonomiske modellene utilstrekkelige som forklaringsmodeller, da det som regel er andre faktorer enn de økonomiske som teller mest. Det kommer i tillegg frem at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene sjeldent er aktører som tar disse valgene helt på egen hånd, og at bestemmelsen om å migrere ofte blir tatt sammen med partner. Den nye migrasjonsøkonomien synes derfor å fungere bedre som

forklaringsmodell, da denne har et større fokus på konteksten rund avgjørelsen, samt at det oftere er husholdet som tar beslutning om å migrere, ikke enkeltindividet. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien valgte å migrere fordi de trodde at dette kunne føre til en berikelse av deres liv. Man kan derfor anta at de, før de dro, følte en form for relativ fattigdom, basert på at de trodde at livet kunne vært litt bedre og litt mer givende på et annet sted.

Til tross for at kjedemigrasjon er et velkjent fenomen innenfor migrasjonsforskningen virket det ikke som at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene benyttet seg stort av dette da de flyttet. Kun noen få hadde bekjente som enten bodde eller hadde bodd i Norge tidligere, og en av dem, Logan, hadde i tillegg fått negative tilbakemeldinger da han spurte en bekjent om hvordan det hadde vært da han bodde i Norge. Likevel valgte han å dra, noe som tyder på at arbeidsforholdene i seg selv, som de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i hovedsak ordnet på egen hånd gjennom å sende søknader direkte til bedriften, var det som trakk dem hit, og ikke et allerede eksisterende nettverk.

Det kom videre frem at årsakene til migrasjon ofte er mer sammensatte enn at de utelukkende kan forklares ut fra et aktørperspektiv. For enkelte i denne studien var ikke det å dra til Norge, eller det å flytte fra hjemlandet, noe de egentlig ønsket. I følge Portes (1976) analyser tatt opp i kapittel tre er årsakene til at mennesker drar fra mellominntektsland ofte at det er en nasjonal ubalanse, hvor det utdannes flere enn det finnes arbeid for, i tillegg til at utstyret de opplæres med er mer moderne enn de senere har mulighet til å jobbe med hvis de blir i hjemlandet. At disse faktorene har påvirket de høykvalifiserte arbeidsmigrantene i denne studien kommer godt frem i historiene fortalt av Ali og Giovanni, som nok begge ville valgt å bli i hjemlandet om det hadde vært muligheter for gode arbeidsforhold der. Også Mohammed og Azam, som ble overflyttet til Norge, ville sannsynligvis ha blitt værende i Iran hvis dette hadde vært et alternativ. Bashir flyttet fordi det ikke fantes noen gode mastergradsprogrammer innenfor hans fagfelt i hjemlandet. Konen hans Noor, fortalte i et av intervjuene at det i Pakistan bor advokater, leger og it-spesialister i annethvert hus som ikke får arbeid tross sin høye utdanning. Selv forklarte hun dette med at ettersom det politiske styret i landet er ustabil vil ikke utenlandske aktører investere der, noe som igjen fører til mangel på arbeidsplasser. Mange velger derfor å søke jobb i utlandet i et forsøk på å skape en bedre fremtid for seg og familien.

Med andre ord flyttet flere av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene fordi de nasjonale og internasjonale økonomiske forholdene ga dem dårlige muligheter til å ha en god jobb og et godt liv i hjemlandet. Årsakene og motivasjonen til å flytte, må derfor ses i sammenheng med

hverandre, hvor både nasjonale, internasjonale, så vel som individuelle faktorer tas i betraktning. Dette viser også at dikotomien frivillig versus tvungen migrasjon er overforenklet og upresis og derfor bør dekonstrueres.

De internasjonales møte med det lokale

Til tross for at høykvalifiserte arbeidsmigranter av enkelte har blitt fremstilt som en global elite som kan reise hvor de vil, og som opplever minimalt med begrensninger og vanskeligheter viser kapittel fire i oppgaven at dette ikke er tilfellet. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene er ikke "eliter," som aldri opplever utfordringer relatert til tilpasning på de stedene hvor de kommer. I hverdagslivet blir også de påvirket av de lokale strukturene og de må forholde seg til lokale mennesker med en annen forståelsehorisont og orientering enn dem selv. Mine funn viser at det finnes situasjoner hvor de høykvalifiserte arbeidsmigrantene finner det vanskelig å være i Norge. Selv anser de seg som internasjonale mennesker med en kosmopolitisk orientering og god kunnskap om verden. De er godt utdannet og har gjennom å migrere til Norge ikke bare oppnådd geografisk mobilitet, men kanskje enda viktigere en sosial og eksistensiell mobilitet. Deres kosmopolitiske orientering er en form for symbolsk kapital, men den anerkjennes kun som kapital i møtet med andre som også har en slik orientering. Problemet ligger i at de i møtet med de 'lokale', altså mennesker med en sterk lokal forankring, identitet og orientering, ikke får anerkjent sin høye sosiale status på grunn av sin manglende kompetanse i norsk språk. I tillegg opplever mange de egalitære strukturene som problematiske, da deres høye status ikke anerkjennes i disse. Gjentatte ganger opplever de å bli stigmatisert og satt i samme bås som vanskeligstilte migranter av en lavere sosial klasse enn dem selv. I de internasjonales møte med de lokale oppstår det en kamp om å kunne definere situasjonen og således sin egen identitet, en kamp som de internasjonale ofte føler at de taper hvis de forsøker å snakke norsk, ettersom de lokale aktivt bruker språket som en grensemarkør. Enkelte velger derfor heller å benytte seg av det engelske språket i samhandlingen med de lokale, ettersom dette er med på å forskyve maktbalansen da de ofte mestrer dette språket bedre enn motparten. Andre velger derimot en strategi hvor de unngår samhandling med de lokale. I stedet knytter de vennsksrelasjoner til andre som også har internasjonal erfaring, i hovedsak med mennesker som også kommer fra andre land, men også til nordmenn som eksempelvis har reist mye eller er gift med noen fra utlandet. Slik får de anerkjent sin sosiale status og på denne måten får de også bekreftet sin identitet og sosiale tilhørighet til grupper av mennesker med en kosmopolitisk orientering.

Integrasjon i det norske samfunnet?

Den norske debatten om hvordan å beholde den høykvalifiserte utenlandske arbeidskraften i Norge, viser en tro på at integrering gjennom opplæring i norsk språk og kultur er nøkkelen for å få dem til å bli. Men som det går frem av denne oppgaven er ikke integrering i det norske samfunnet nødvendigvis et mål for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene og interessen for å lære norsk språk er derfor også svært varierende. De som aktivt går inn for å lære det norske språket, som eksempelvis Nathan, gjør ikke dette fordi de forespeiler seg å bli i Norge for alltid, men heller fordi de synes det er spennende å oppleve og å lære nye kulturer og språk å kjenne. De er åpne for det som er nytt og annerledes, men forholder seg til dette på sine egne premisser. Etersom de fleste i Norge snakker godt engelsk er det heller ikke strengt talt nødvendig for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene å lære det norske språket. De kan være velfungerende medlemmer av det norske samfunnet uten å snakke norsk. Som kapittel fire viser, så er det ikke nordmenn eller norsk kultur per se som gjør det problematisk for dem å være i Norge. Det de reagerer på er de lokale holdningene sterkt basert på en sedentær logikk, holdninger som tilhører mennesker som ikke deler de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes perspektiver og verdisyn. De høykvalifiserte arbeidsmigrantene er internasjonale mennesker, som verdsetter en mobil livsstil, men i møtet med lokale, immobile mennesker høster de som regel liten forståelse. Dette gjelder ikke bare i møte med nordmenn med en sterk lokal forankring, men som det gikk frem i Angelas historie avslutningsvis i kapittel fem kan de også oppleve dette i møtet med sin egen familie.

Nok et problem oppstår når lokale mennesker stiller dem spørsmål og kommer med uttalelser som gir de høykvalifiserte arbeidsmigrantene inntrykk av at de burde være glade og takknemlige for å ha fått kommet til Norge. Etersom Norge har blitt betegnet som ”verdens beste land” å bo i etter at det gjentatte ganger har kommet på førsteplass i Human Development Index målingene, må det, i de lokale menneskenes øyne, selvfølgelig være en forbedring for dem å bo i Norge. Dette virker svært provoserende på de høykvalifiserte arbeidsmigrantene som føler at de lokale setter seg selv og sitt land øverst på rangstigen og alle andre under. Når de i tillegg opplever skattene og levekostnadene i Norge som alt for høye, og selv føler at de hadde mye bedre økonomi da de bodde i andre land, fører dette gjerne til at de plasserer de lokale i bås som naive mennesker med lite kjennskap til verden. På denne måten går stereotypiseringen ofte begge veier. Med mindre kommunikasjonen opprettholdes og sosiale relasjoner utvikles mellom de høykvalifiserte arbeidsmigrantene og de lokale over tid, skal det en del til for å bryte dette mønsteret. Om kommunikasjonene

utover det nødvendige bryter sammen kan dette kanskje være en av årsakene til at de til slutt velger å reise videre.

Identitet, tilhørighet og sosiale felt

I likhet med at alle mennesker har flere ulike identiteter, vil også alle menneske være deler av flere ulike sosiale felt på en og samme tid. Noen av de sosiale feltene er lokale, andre nasjonale, og atter andre er translokale og strekker seg langt utover det geografiske områdets grenser. Det er i tillegg, som det gikk frem av kapittel fem, mulig å befinne seg i et sosiale felt, å være der, uten å føle tilhørighet til det. For de fleste av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene kommer denne forskjellen tydelig fram, ettersom de, med tiden, føler at de forstår det norske samfunnet og kulturen, men ikke føler seg integrert med menneskene som bor der. De er med andre ord en del av et lokalt sosialt felt og handler innenfor dette, men deres tilhørighet er som regel tilknyttet ulike translokale felt, bestående av familie og venner på andre steder og i andre land.

Det tar tid å utvikle følelser for tilhørighet og det krever også investeringer. Lokaliteter produseres gjennom materielle, økonomiske og sosiale prosesser, hvor man bygger og skaper hjem. Mens noen av de høykvalifiserte arbeidsmigrantene føler seg hjemme der ektemaken og barna befinner seg, og i stor grad har utviklet seg et hjem der hvor de nå bor, er det flere av dem som enda ikke har slike følelser til tilhørighet. De høykvalifiserte arbeidsmigrantenes mobile livsstil har påvirket deres forståelse av seg selv og deres tanker om fremtiden. Når de forklarer sine liv og snakker om seg selv plasserer de sin identitet i et romlig og sosialt samfunn bestående av flere ulike steder, mennesker og tider. Deres narrative plassering er derfor ikke bare basert på deres hjemland og Norge, men på en myriade av steder, nettverk og relasjoner, som ikke er definert eller avgrenset av nasjonale kategorier og grenser. Opprettholdelsen av translokale sosiale felt og nettverkene disse konstitueres av, gjør det mulig for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene å være tilstedeværende på flere steder på en og samme tid. Gjennom bruk av mobiltelefoner og internett har de kontinuerlig kommunikasjon med slekt og venner, og som Angelas søskenbarn sa til henne: "We haven't seen each other in two months, but we haven't missed a day!" Dette viser at også de som blir igjen, i dette tilfellet Angelas søskenbarn, også tar del i de translokale sosiale feltene, og således også påvirkes av fortetningen av tid og sted som globaliseringen har ført til. Den metodologiske nasjonalismen og den sedentære logikken faller derfor i grus, ettersom både relevansen til nasjonale grenser og tilknytning til geografiske steder flyter utover og blir stadig mer utydelig. Dette er ikke det samme som å si at steder og nasjonale grenser helt har

mistet sin betydning, ettersom nasjonalstatene fremdeles regulerer bevegelse over grensene gjennom immigrasjonskontroll og steder fremdeles anses som viktige for identitetsproduksjon. Men for å forstå de høykvalifiserte arbeidsmigrantene og prosessene som ligger bak deres mobilitet og livsstil må man kunne se forbi det nasjonale og de geografiske stedene, ettersom de sosiale feltene de tar del i går utover disse. Likheten i de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes historier er også en indikator på at nasjonal tilhørighet og identitet har lite å si for denne gruppens erfaringer. Deres identitet og forståelse av seg selv og sine liv er nærmere knyttet til deres tilhørighet til kategorien høykvalifiserte arbeidsmigranter, til en mobil gruppe mennesker med internasjonal erfaring og god kunnskap om verden.

De translokale sosiale feltene som de høykvalifiserte arbeidsmigrantene føler tilhørighet til blir med dem i bagasjen uansett hvor de drar. Så er det derfor viktig for dem å bli integrert og føle tilhørighet til Norge? For de som velger å dra videre er nok svaret sannsynligvis nei. For dem var Norge bare et sted på veien, et sted hvor de fortøyd seg midlertidig. For andre er nok svaret litt mer komplisert. Som både Finn og Bashir fortalte: jo lenger man bor i et annet land, desto vanskeligere er det å dra tilbake, eller videre for den saks skyld. De blir vant til en annen livsstil i tillegg til at de opplevelsene og erfaringene de har gjort seg har forandret dem og blitt en del av deres identitet. Lokaliteten de har skapt på det nye stedet blir, som Appadurai skrev, kroppsliggjort (1995). Det å dra tilbake til hjemlandet forblir en drøm for mange som migrerer. Spesielt når forskjellen mellom de sosiale og økonomiske forholdene i hjemlandet og deres nye hjemsted er store, er det lite sannsynlig at en retur finner sted (Ackers 2005).

Mobilitetens kostnader og begrensninger

Deres kosmopolitiske orientering gjør at mobilitet og friheten til å reise og oppleve det som er annerledes blir høyt verdsatt. Men mobilitet har også sine kostnader, for til tross for at de kan opprettholde nær kontakt med venner og familie andre steder gjennom reising og kommunikasjonsteknologi, er det likevel vanskelig for mange at de menneskene som betyr mye for dem fysisk sett er langt unna. Ønsket om å ha familie i nærheten som kunne hjelpet til med barna var stort for de fleste av barnefamiliene og samvittighetskvaler over å bo langt fra barnas besteforeldre følte også problematisk for flere, både med hensyn til barna og besteforeldrene. I tillegg begrenses mobiliteten over tid, både som en konsekvens av livets løp og fordi man over tid kan utvikle en sterkere stedstilhørighet. En annen faktor er at de høykvalifiserte arbeidsmigrantenes foreldre, som tidligere har kommet og besøkt dem, med tiden kanskje ikke vil ha mulighet til dette, både av helsemessige og av økonomiske årsaker.

Dette gjør at opprettholdelsen av de translokale sosiale feltene kan bli mer problematisk over tid, samtidig som det kanskje utvikles andre sosiale felt som blir av større betydning for deres identitet og følelser av tilhørighet i fremtiden.

De høykvalifiserte arbeidsmigrantene er mobile mennesker og Norge er ikke nødvendigvis siste stoppested, men et sted hvor de har fortøyd sine liv midlertidig. Mange tenker på å reise fra Norge i fremtiden, enten til hjemlandet eller andre steder. For to av informantene i denne studien har det skjedd allerede. Angela og Eduardo fikk jobbtilbud i USA høsten etter at feltarbeidet ble avsluttet og valgte å flytte dit for å komme nærmere familien. At de i tillegg snakker språket flytende og at klimaet er litt mer vennlig enn i Norge, var nok også motivasjonsfaktorer for å dra. Men mulighetene for mobilitet varer ikke evig. Utover livsløpet begrenses de, både av faktorer som at det ofte er vanskeligere å bli ansatt når man er eldre, i tillegg til at følelser av tilhørighet gradvis utvikles. Barna fungerer også ofte som anker og ønsket om at de skal få en stabil og trygg oppvekst veier tungt for mange.

Hva bringer fremtiden?

Med internasjonalt anerkjent utdannelse og med god kompetanse i det globale arbeidslivets språk engelsk, ligger forholdene til rette for at de høykvalifiserte arbeidsmigrantene kan dra nesten hvor som helst i verden. For de som velger å flytte til de globale byene, som London, New York eller Amsterdam, møter de store miljøer bestående av høykvalifiserte arbeidsmigranter, expatriater og andre globale verdensborgere. Men for de som kommer til Trondheim, eller til Norge for den saks skyld, er situasjonen ofte annerledes. I oppgavens innledning ble det referert til Favell et al. (2006) som skrev at mangelfull tilpasning til de lokale strukturene i verste fall kunne hindre høykvalifiserte arbeidsmigranter i å trives og i å oppnå en meningsfull bosetning på sitt nye hjemsted. Tilpasning til de lokale strukturene er kanskje viktig, men det er ikke tilpasningen alene som for de høykvalifiserte arbeidsmigrantene fører til en meningsfull bosetning og følelser av tilhørighet. Følelser av tilhørighet produseres gjennom materielle og personlige investeringer, og utviklingen av meningsfulle sosiale relasjoner med mennesker som deler deres forståelseshorisont og således kan bekrefte deres sosiale status og identitet. Jeg vil derfor hevde at man bør unngå et ensidig fokus på opplæring i norsk språk og kultur som utgangspunkt for integrering. Hvis det er ønskelig å beholde de høykvalifiserte arbeidsmigrantene bør debatten endres til ikke lenger å dreie seg om hvordan integrere disse menneskene i den ”norske kulturen,” men heller dreie seg om hvordan man kan bistå dem med å bygge meningsfulle sosiale relasjoner og nettverk som kan få dem til å føle en tilhørighet også på sitt nåværende hjemsted. Dette er nemlig ikke

mennesker som planlegger å bli i Norge for godt når de flytter hit. De er kosmopolitter med hele verden som sin arena.

Litteraturliste

- Ackers, Louise. 2005.
"Moving People and Knowledge: Scientific Mobility in the European Union¹." *International Migration*, 43: 99–131
- Akinnaso, F. Niyi, og Cheryl Seabrook Ajiroto. 1982.
"Performance and Ethnic Style in Job Interviews." I John J. Gumperz (red.) *Language and Social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Al-Ali, Nadjé, og Khalid Koser. 2002.
"Transnationalism, International Migration and Home." Nadjé Al-Ali and Khalid Koser (red.) *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*. London: Routledge.
- Amelie, Maria. 2012.
"Ingeniørmangel: Slik beholder du ingeniører fra utlandet." *Teknisk Ukeblad*. Publisert 25.09.12, Lastet ned 17.04.13 fra:
<http://www.tu.no/jobb/2012/09/25/slik-beholder-du-ingeniorer-fra-utlandet>
- Anthias, Floya. 2008.
"Thinking Through the Lens of Translocational Positionality: An Intersectionality Frame for Understanding Identity and Belonging." *Translocations: Migration and Social Change*, 4 (1): 5-20.
- Anthias, Floya. 2012.
"Transnational Mobilities, Migration Research and Intersectionality." *Nordic Journal of Migration Research*, 2 (2): 102-110.
- Appadurai, Arjun. 1995.
"The Production of Locality." I Richard Fardon (red.) *Counterworks: Managing the Diversity of Knowledge*. London: Routledge.
- Appadurai, Arjun. 1996.
Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Atkinson, Paul, og David Silverman. 1997.
 "Kundra's Immortality: The Interview Society and the Invention of the Self." *Qualitative Inquiry*, 3 (3): 304-325.
- Barth, Fredrik. 1969.
 "Introduction." I Fredrik Barth (red.) *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Batalova, Jeanne, og B. Lindsay Lowell. 2006.
 " 'The Best and the Brightest': Immigrant Professionals in the U.S." I Michael Peter Smith and Adrian Favell (red.) *The Human Face of Global Mobility: International Highly Skilled Migration in Europe, North America and the Asia-Pacific*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Bauder, Harald. 2012.
 "The International Mobility of Academics: A Labour Market Perspective." *International Migration*.
- Beaverstock, Jonathan V. 2002.
 "Transnational Elites in the Global Cities: British Expatriates in Singapore's financial district." *Geoforum* 33: 525-238.
- Beaverstock, Jonathan V. 2005.
 Transnational Elites in the City: British Highly-Skilled Inter-Company Transferees in New York City's Financial District. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 31, No. 2, March 2005, pp. 245-268
- Bergem, Knut V. 2007.
 "Det Nye Tjenerskapet." *Samtiden*, 3: 24-33.
- Black, J. Steward. 1988.
 "Work Role Transitions: A Study of American Expatriate Managers in Japan." *Journal of International Business Studies*, 19 (2): 277-284.
- Bourdieu, Pierre. 1992.
Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press.
- Brettell, Caroline. 2008.
 "Theorizing Migration in Anthropology: The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes." I Caroline Brettell og James F. Hollifield (red.) *Migration Theory: Talking across Disciplines*. New York: Routledge.
- Briggs, Charles L. 1986.
Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social sciences research. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brox, Ottar (red). 1997.
Tett eller Spredt: Om Innvandrernes Bosetningsmønster i Norge. Otta: Tano Aschehoug.

- Bruner, Edward M. 1986.
 ”Ethnography as Narrative.” I Victor W. Turner og Edward M. Bruner (red.) *The Anthropology of Experience*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Bruner, Edward M. 1988.
 ”Introduction: The Opening Up of Anthropology.” Edward M. Bruner (red.) *Text, Play, and Story: The Construction and Reconstruction of Self and Society*. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press, Inc.
- Bruner, Jerome. 1991.
 ”The Narrative Construction of Reality.” *Critical Inquiry*, 19 (1): 1-21.
- Clifford, James. 1986.
 ”Introduction: Partial Truths.” I James Clifford og George E. Marcus (red.) *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Coleman, Simon. 2000.
Globalisation of Charismatic Christianity: Spreading the Gospel of Prosperity. Port Chester, New York: Cambridge University Press.
- Conradson, David, og Deirdre McKay. 2007.
 ”Translocal Subjectivities: Mobility, Connection, Emotion.” *Mobilites*, 2 (2): 167-194.
- Dagens Næringsliv, 2013.
 ”Saumfarer Europa etter ingeniører.” *Dagens Næringsliv*. Publisert 28.01.13. Lastet ned 17.04.13 fra: <http://www.dn.no/energi/article2550648.ece>
- Danielsen, Kirsten. 2004.
 ”Med Kostskole i Bagasjen: Migrasjon og Sosial Mobilitet.” I Øivind Fuglerud (red.) *Andre bilder av ”de andre”*: *Transnasjonale liv i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Danielsen, Tone. 2001.
 ”Sykepleie – Holdninger og Handlinger i et Flerkulturelt Arbeidsmiljø.” Samarbeidsprosjekt mellom Norsk Sykepleierforbund og Høgskolen i Oslo, senter for flerkulturelt og internasjonalt arbeid (SEFIA).
- Eidheim, Harald. 1969.
 ”When Ethnic Identity is a Social Stigma.” I Fredrik Barth (red.) *Ethnic Groups and Boundaries*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Favell, Adrian, Miriam Feldblum, og Michael Peter Smith. 2006.
 ”The Human Face of Global Mobility: A Research Agenda.” In Michael Peter Smith and Adrian Favell (eds.) *The Human Face of Global Mobility: International Highly Skilled Migration in Europe, North America and the Asia-Pacific*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Ferro, Anna. 2004.
 ”Romanians Abroad: A Snapshot of Highly Skilled Migration.” *Higher Education in Europe*, 29 (3): 381-392.

FN 2013.

“Human Development Report.” FN-sambandet. Publisert 14.03.13. Lastet ned 09.04.13 fra:
<http://www.fn.no/Bibliotek/Rapporter/OEkononisk-og-sosial-utvikling/Human-Development-Report-2013>

Forsey, Martin Gerard. 2010.

”Ethnography as Participant Listening.” *Ethnography* 11 (4): 558-572.

Forskningsrådet 2011.

”Evaluering av Sosialantropologisk Forskning.” Publisert 21.02.2011. Lastet ned 06.05.13 fra:

http://www.forskningsradet.no/no/Artikkel/Evaluering_av_sosialantropologisk_forskning_2011/1253964869417

Fuglerud, Øivind. 2001.

Migrasjonsforståelse: Flytteprosesser, rasisme og globalisering. Oslo: Universitetsforlaget.

Fuglerud, Øivind (red.). 2004.

Andre bilder av ”de andre”: Transnasjonale liv i Norge. Oslo: Pax Forlag.

Gielis, Ruben. 2009.

“A Global Sense of Migrant Places: Towards a Place Perspective in the Study of Migrant Transnationalism.” *Global Networks*, 9, 2, 271-287.

Glick Schiller, Nina, Linda Basch og Christina Blanc-Szanton. 1992.

”Towards a Definition of Transnationalism.” *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645: ix-xiv.

Glick Schiller, Nina, og Noel B. Salazar. 2013.

”Regimes of Mobility Across the Globe.” *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (2): 183-200.

Goffman, Erving. 1990.

Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. London: Penguin Group.

Goffman, Erving. 1992.

Vårt Rollespill til Daglig: En Studie i Hverdagslivets Dramatikk. Oslo: Pax Forlag A/S.

Grimsæth, Andreas, Siri Løken og Sindre Øye Helgheim. 2012.

“Offshore-bedrifter henter utenlandske ingeniører i stor stil.” NRK Nyheter.

Publisert 11.09.2012. Lastet ned 12.04.13 fra:

<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/hordaland/1.8317781>

Grønhaug, Reidar. 1978.

”Scale as a Variable in Analysis: Fields in Social Organization in Herat, Northwest Afghanistan.” Fredrik Barth (red.) *Scale and Social Organization*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Grønhaug, Reidar. 1979.
 ”Nordmenn og innvandrere: Om etnisitet og klasse som to ulike forutsetninger for sosial deltakelse i Norge.” I Reidar Grønhaug (red.) *Migrasjon, utvikling og minoritet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. 2002.
Det norske sett med nye øyne. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gumpertz, John J., og Jenny Cook-Gumpertz. 1982.
 ”Introduction: language and the communication of social identity.” Kapittel 1 i John J. Gumpertz (red.) *Language and social identity*. New York: Cambridge University Press.
- Gunnes, Hebe. 2011.
 ”Utenlandske doktorgradskandidater ved NTNU i 2007, 2008 og 2009 og deres videre karriere i norsk akademia.” *Nordisk institutt for studier av innovasjon og forskning* (NIFU). Lastet ned 07.05.13 fra:
http://www.tekna.no/ikbViewer/Content/819580/Notat_2011_Utenlandske_PhD_NTNU.pdf
- Gupta, Akhil, og James Ferguson. 1992.
 ”Beyond Culture: Space, Identity and the Politics of Difference.” *Cultural Anthropology*, 7 (1): 6-23
- Gusterson, Hugh. 1997.
 ”Studying Up Revisited.” *Political and Legal Anthropology Review* (PoLAR), 20 (1): 114-119.
- Hage, Ghassan. 2005.
 “A not so Multi-Sited Ethnography of a not so Imagined Community.” *Anthropological Theory* 5 (4): 463-475.
- Hannam, Kevin, Mimi Sheller, og John Urry. 2006.
 ”Editorial: Mobilities, Immobilities and Moorings.” *Mobilities*, 1 (1): 1-22.
- Hannerz, Ulf. 1996.
Transnational Connections. Culture, people, places. London: Routledge.
- Hockey, Jenny. 2002.
 ”Interview as Ethnography? Disembodied Social Interactions in Britain.” I Nigel Rapport (red.) *British Subjects. An Anthropology of Britain*. Oxford, New York: Berg Publishers.
- Holý, Ladislav og Milan Stuchlick. 1983.
 “Anthropological Data and Social Reality”. *Actions, Norms and Representations: Foundations of anthropological inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horsdal, Marianne. 1999.
 Kapitel 5: ”Det Narrative Interview” og kapitel 6: ”Analyse af Livshistorier.” I *Livets Fortællinger*. Valby: Borgens Forlag.

- Iredale, Robyn. 2001.
"The Migration of Professionals: Theories and Typologies." *International Migration*, 39 (5): 7-26.
- Jenkins, Richard. 2004.
Social Identity. London: Routledge.
- Kaarhus, Randi. 1999.
"Intervjuer i Samfunnsvitenskapene. Bidrag til en Videre Metodologisk Ressurs." *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1 (99): 33-61.
- Kawakami, Atsuko. 2009.
"From an "Internationalist Woman" to "Just another Asian Immigrant": Transformation of Japanese Women's Self-Image before and after Permanent Settlement in Werstern Country." *Journal of Identity and Migration Studies* 3 (2): 22-39.
- Kawulich, Barbara B. 2011.
"Gatekeeping: An Ongoing Adventure in Research." *Field Methods*, 23 (1): 57-76.
- King, Russel. 2002.
"Towards a New Map of European Migration." *International Journal of Population Geography* 8: 89-106.
- Kofman, Eleonore, og Raghuram, Parvati. 2006.
"Gender and Global Labour Migration: Incorporation of Skilled Workers." *Antipode* 38 (2): 282-303.
- Kondo, Dorinne K. 1986.
"Dissolution and Reconstitution of Self: Implications for Anthropological Epistemology." *Cultural Anthropology*, 1 (1): 74-88.
- Kvale, Steinar, og Svend Brinkmann. 2010.
Det kvalitative forskningsintervju. Gyldendal Akademisk. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Landsverk, Johanne. 2013a.
"Erstatter norske hovud: Utanlandske stipendiatar fyller institusjonane. For nordmenn gjev ikkje doktorgrad god nok uttelling." *Forskerforum*, 45 (3): 14-19.
- Landsverk, Johanne. 2013b.
"Må lære seg kulturen." *Forskerforum*, Arbeidsliv. Publisert 11.04.13. Lastet ned 17.04.13 fra: <http://www.forskerforum.no/wip4/-maa-laere-seg-kulturen/d.epl?id=2123637>
- Landsverk, Johanne. 2013c.
"Halvparten blir igjen i Norge." *Forskerforum*, Arbeidsliv. Publisert 04.03.2013, Lastet ned 17.04.13 fra: <http://www.forskerforum.no/wip4/halvparten-blir-igjen-i-norge/d.epl?id=2114591>

- Levitt, Peggy, og Nina Glick Schiller. 2007.
 ”Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society.” In Alejandro Portes og Josh DeWind (red.) *Rethinking Migration: New Theoretical and Empirical Perspectives*. New York and Oxford: Berghahn Books.
- Lewis, Hilde Øvrebekk. 2012.
 ”Hodejakt på utenlandske ingeniører.” *Aftenposten*. Publisert 07.19.12. Lastet ned 12.04.13 fra: <http://www.aftenposten.no/jobb/Hodejakt-pa-utenlandske-ingeniorer-6985000.html#.UW587Rx6924>
- Lofland, John og Lyn H.Lofland. 1984.
Analyzing Social Settings. A Guide to Qualitative Observation and Analysis. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company, Inc.
- Mahroum, Sami. 2000.
 ”Highly Skilled Globetrotters: The International Migration of Human Capital.” *R&D Management*, 30 (1): 23- 31.
- Man, Guida. 2004.
 ”Gender, work and migration.” *Women’s Studies International Forum*, 27: 135-148.
- Massey, Doreen B. 1994.
Space, Place, and Gender. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McKay, Deirdre. 2006.
 ”Translocal Circulation: Place and Subjectivity in an extended Philipino Community.” *The Asia-Pacific Journal of Anthropology*, 7 (3): 265-278.
- Meyer, Jean-Baptiste. 2001.
 ”Network Approach versus Brain Drain: Lessons from the Diaspora.” *International Migration*, 39 (5): 91-110.
- Mojab, Shahrzad. 1999.
 ”De-skilling immigrant women.” *Canadian Woman Studies/Les cashier de la femme*, 19 (3): 110-114.
- MP-Nytt 2011.
 ”Fire av ti bedrifter har utenlandske spesialister.” Aktuelt fra Manpower 2011, Nyhetsarkiv. Publisert 29.11.2011. Lastet ned 17.04.13 fra: http://www.manpower.no/MPNet3/Content.asp?NodeRef=58681&Ref=NORWAY_JOB_BOARD&LangID=no
- Nader, Laura. 1972.
 ”Up the Anthropologist – Perspectives Gained from Studying Up.” I Dell Hymes (red.) *Reinventing Anthropology*, New York: Pantheon.
- NHH-Symposiet 2013.
 Lastet ned den 17.04.13 fra: <http://www.symposiet.no/index.php/nb/nhh-symposiet-2013/tema>

NIFU 2012a.

”2011 – et rekordår for doktorgrader.” *Doktorgrader i tall*. Informasjon fra Doktorgradsregisteret. Revidert i februar 2012. Lastet ned 07.05.13 fra:
<http://www.nifu.no/files/2012/11/Doktorgrader2012-feb.pdf>

NIFU 2012b.

”Flere doktorgrader totalt, flere utlendinger, flere kvinner.” *Doktorgrader i tall*. Informasjon fra Doktorgradsregisteret. Publisert 05.02.13. Lastet ned 07.05.13 fra:
<http://www.nifu.no/files/2012/11/Doktorgrader2013-feb.pdf>

NOU 2011: 7

”Innvandringspolitikk og utlendingslovgivning.” Kapittel 4 i *Velferd og migrasjon: Den norske modellens framtid*. Norges offentlige utredninger. Publisert 10.05.2011. Lastet ned 28.03.13 fra:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-07/5.html?id=646201>

NOU 2011: 14

”Arbeid og sysselsetting.” Kapittel 6 i *Bedre integrering: Mål, strategier og tiltak*. Norges offentlige utredninger. Publisert 14.06.2011. Lastet ned 17.04.13 fra:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-14/7.html?id=650822>

Ochs, Elinor, og Lisa Capps. 1996.

”Narrating the Self.” *Annual Review of Anthropology*, 25: 19-43.

Ortner, Sherry. 2003.

New Jersey Dreaming: Capital, Culture and the Class of 58. Durham, NC: Duke University Press.

Peräkylä, Annsi, og Johanna Ruusuvuori. 2011.

”Analyzing Talk and Text.” I Norman K. Denzin og Yvonna S. Lincoln (red.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. 4th ed. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore, Washington DC: SAGE Publication Inc.

Portes, Alejandro. 1976.

”Determinants of the Brain Drain.” *International Migration Review*, 10 (4): 489-508.

Portes, Alejandro. 2007.

”Migration, Development, and Segmented Assimilation: A Conceptual Review of Evidence.” *The ANNALS of American Academy of Political Science*, 610: 73.

Rapport, Nigel og Joanna Overing. 2007.

Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts. Oxon and New York: Routledge.

Rudie, Ingrid. 1994.

”Making Sense of New Experience.” I Kirsten Hastrup og Peter Hervik (red.) *Social Experience and Anthropological Knowledge*. London: Routledge.

Salt, John. 1997.

”International Movement of the Highly Skilled.” OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No, 3, OECD Publishing.

- Smith, Michael Peter. 2005.
 ”Transnational Urbanism Revisited.” *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31 (2): 235-244.
- Spradley, James P. 1979.
The Ethnographic Interview. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Spradley, James P. 1980.
Participant Observation. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- SSB 2012.
 Innvandrere etter innvandrerbakgrunn, 1. Januar 2012. Publisert 30.08.12. Lastet ned 17.04.13 fra: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvgrunn>
- Valenta, Marko. 2007.
 ”Daily Life and Social Integration of Immigrants in City and Small Town – Evidence from Norway.” *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, 9 (2): 284-306.
- Valenta, Marko. 2009.
 ”Selective Networking as Identity Project: The Social Integration of First Generation Immigrants in Norway.” *International Migration & Integration*, 10: 177-194.
- Vertovec, Steven. 2002.
Transnational Networks and Skilled Labour Migration. Paper given at the conference: Ladenburger Biskurs ”Migration” Gottlieb Daimler- und Karl Benz-Stiftung, Ladenburg, 14-15 February 2002.
- Vike et al. 2001.
 ”Likhetens Virkeligheter.” Marianne E. Lien, Hilde Lidén og Halvard Vike (red.) *Likhetens Paradokser: Antropologiske Undersøkelser i det Morderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wadel, Cato. 1991.
Feltarbeid i egen kultur. Flekkefjord: SEEK A/S. Hegland Trykkeri A/S.
- Williams, Allan M., Vladimir Baláz, og Claire Wallace. 2004.
 ”International Labour Mobility and Uneven Regional Development in Europe: Human Capital, Knowledge and Entrepreneurship.” *European Urban and Regional Studies*, 11: 27.